

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

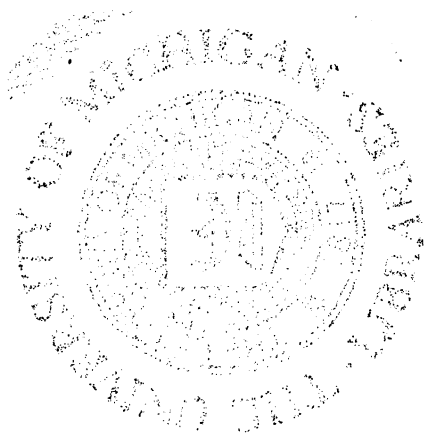
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

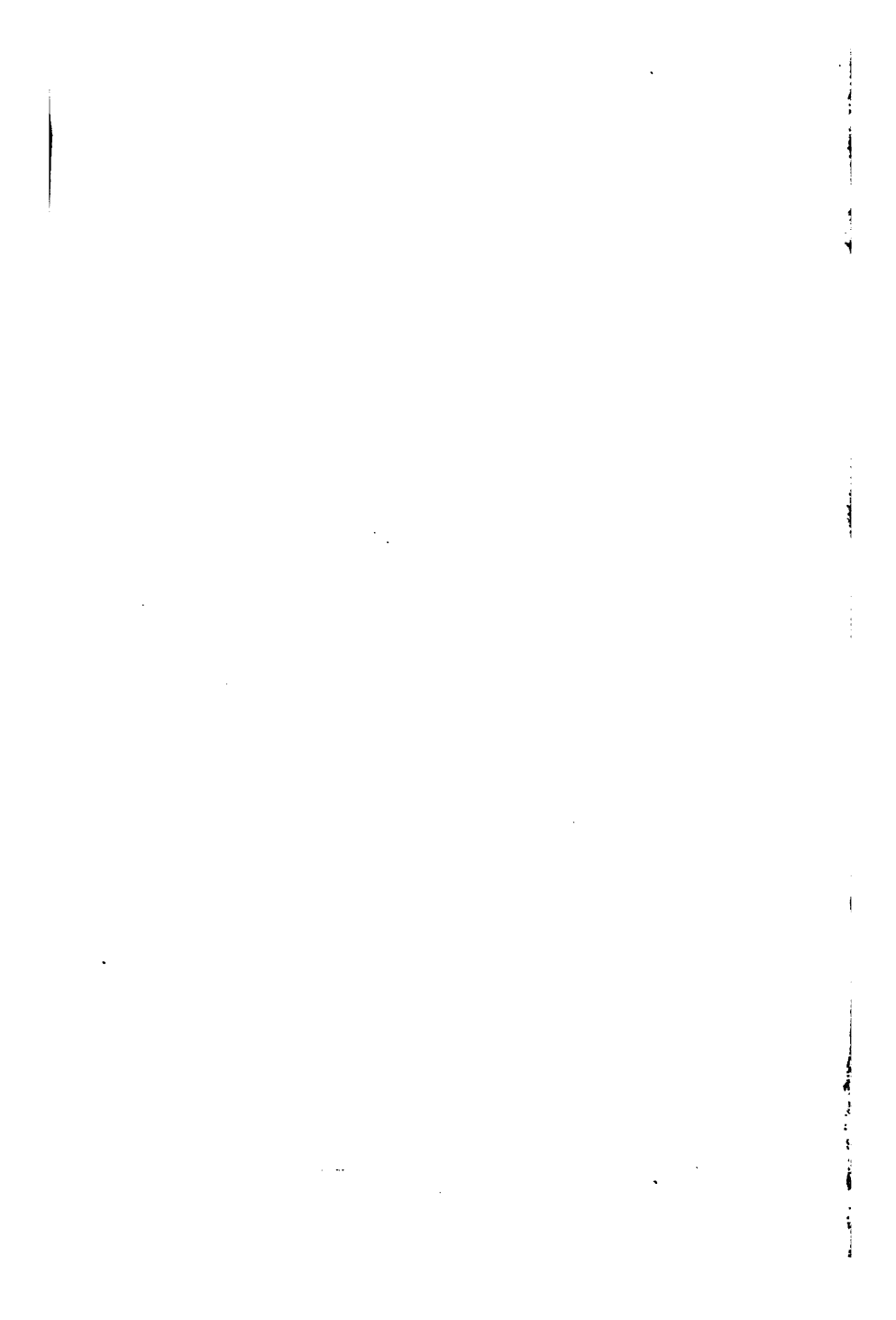
- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

186

Puchiganean, Hovhannes
Entaniki verlutsumner... 721

ԸՆՏԱՆԻՔԻ

ՎԵՐԼՈՒԾՈՒՄՆԵՐ

186 p.

ՀԵՂԻՆԱԿ

ՅՈՎ. Հ. ԳՈՒՃԻԳԱՆԵԱՆ

453

ԳՐԱԳՐԱՆԱԽ
ԳՐԱԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ԳՐԱԳՐԱՆԱԽ
ՀՀՀ

Կ. ԳՈՒՃԻՑԻՆԻ

ՅՈՎ. Հ. ԳՈՒՃԻՑԻՆԻ ԳՐԱԳՐԱՆԱԽ

1907

UNIVERSITY OF MICHIGAN LIBRARIES

Grad
EREN
953
P. 4 R

ՏԳԱՐԱՆ, ՎԻՄԱԿՐԱՅՈՒՆ ԵՒ ԿԱԶՄԱՅՈՒՆ

Յ. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Թիւ 27, Ֆինանսներու Եւ Գոյի

معارف عمومیہ نظارت جلیہ سنک ۵ محرم ۳۲۵ و ۵ شباط سنہ
۳۲۲ تاریخلی و ۳۹۹ نومرولی رخصتنامه سیلہ نشر اولمشدر

Ն Ա Խ Ա Ռ Ա Ն

1902 թաւոյ Վեհաքերի ընթերցողներս ջերմ ընդունելութիւնով մը ողջունած էինք սոյն Պերձին մէջ Յովհ. էֆ. Պուճիզանեանի հեղինակութեամբ հրատարակուած «Ընթաց. Արիւ Վերլուծութեան» երեւումը, որ հաճոյք եւ շինութիւն կրցած էր ներշնչել ամէն ընթերցողի:

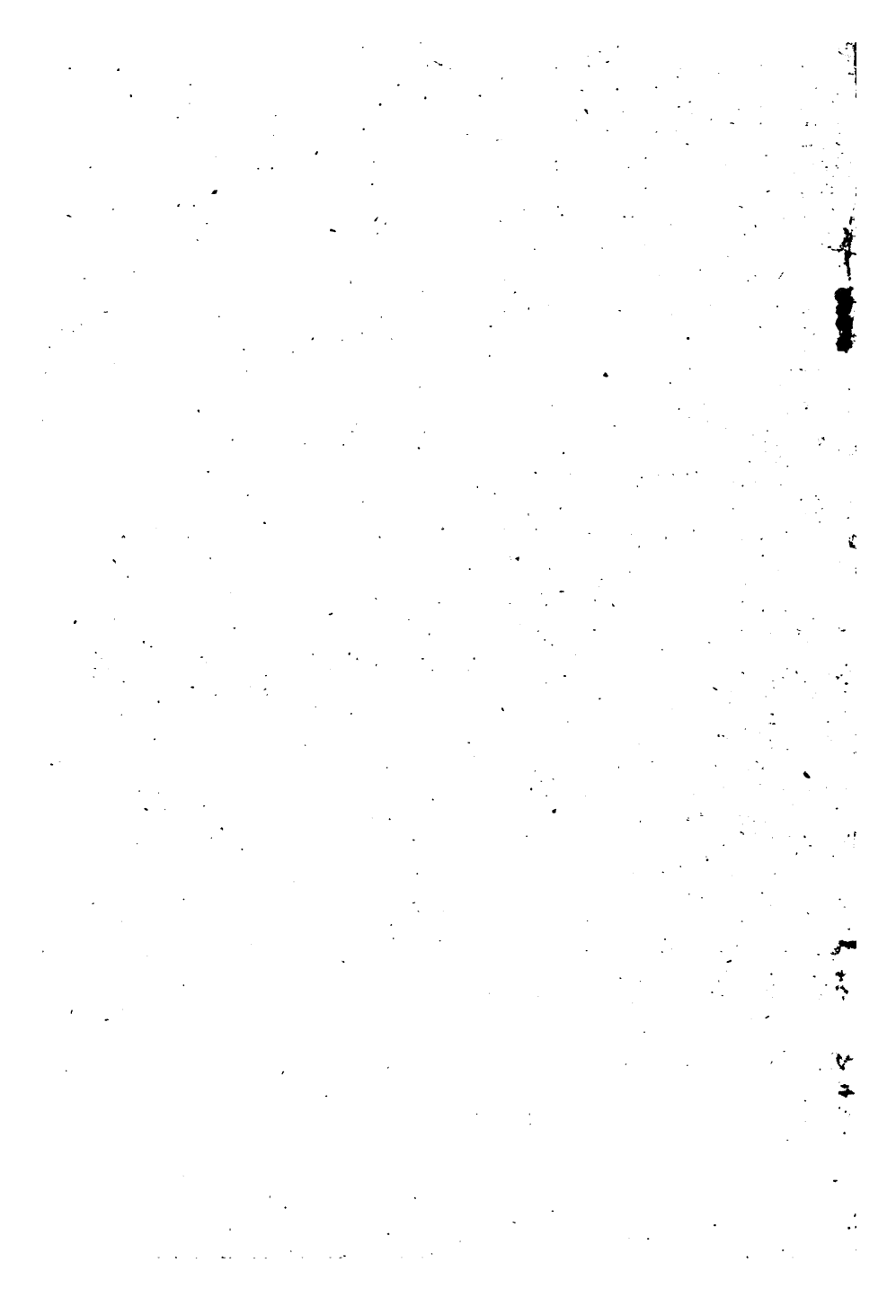
Անկէ ի վեր շատեր փոփաք յայնած էին սոյն յօդուածներու շարքը հասորի մը մէջ ամփոփելով հրատարակութեան ճայ. նոյն իսկ ոմանց կողմանէ այս մասին դիմումներ ալ եղած էր երիտասարդ հեղինակին, բայց ինչ ինչ պատճառներով հետաձգուած էր ցարդ:

Վերջերս Թոգասի ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՅ ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ հանրութեան ծառայութիւն մը մատուցած ըլլալու յուսով յարմար դասեց ի գրուիս հանել այս օգտակար ձեռնարկը: Մանաւանդ կարեւոր է յիշել թէ այս ձեռնարկէն զոյացած հասոյթը կը սեփականի. Երիտ. Քրիստ. Ընկերակցութեան Աղխասաց Հիւանդանոցին, ուր ծրարար կը դարմանուին անտէր հիւանդներ ԱՌԱՆՑ ԱԶԳԻ ԵՒ ԿՐՕՆԻ ԽՏՐՈՒԹԵԱՆ:

Արդ սիրելի է մեզ յուսայ թէ մեր այս սկար ձեռնարկը հանրութեան քաջախերութեան եւ գնահատման պիտի արժանանայ, որուն օգուտը կրկնակ է: «Ընթաց. Արիւ Վերլուծութեան» զնոյ անձ մը թէ ճշմարիտ ուղեցոյց մը ունեցած պիտի ըլլայ իր ընտանեաց համար եւ թէ նպաստած պիտի ըլլայ բարեսիրական հաստատութեան մը օգտին:

ԹՈՂԱՏ

1/14 Յունուար 1907

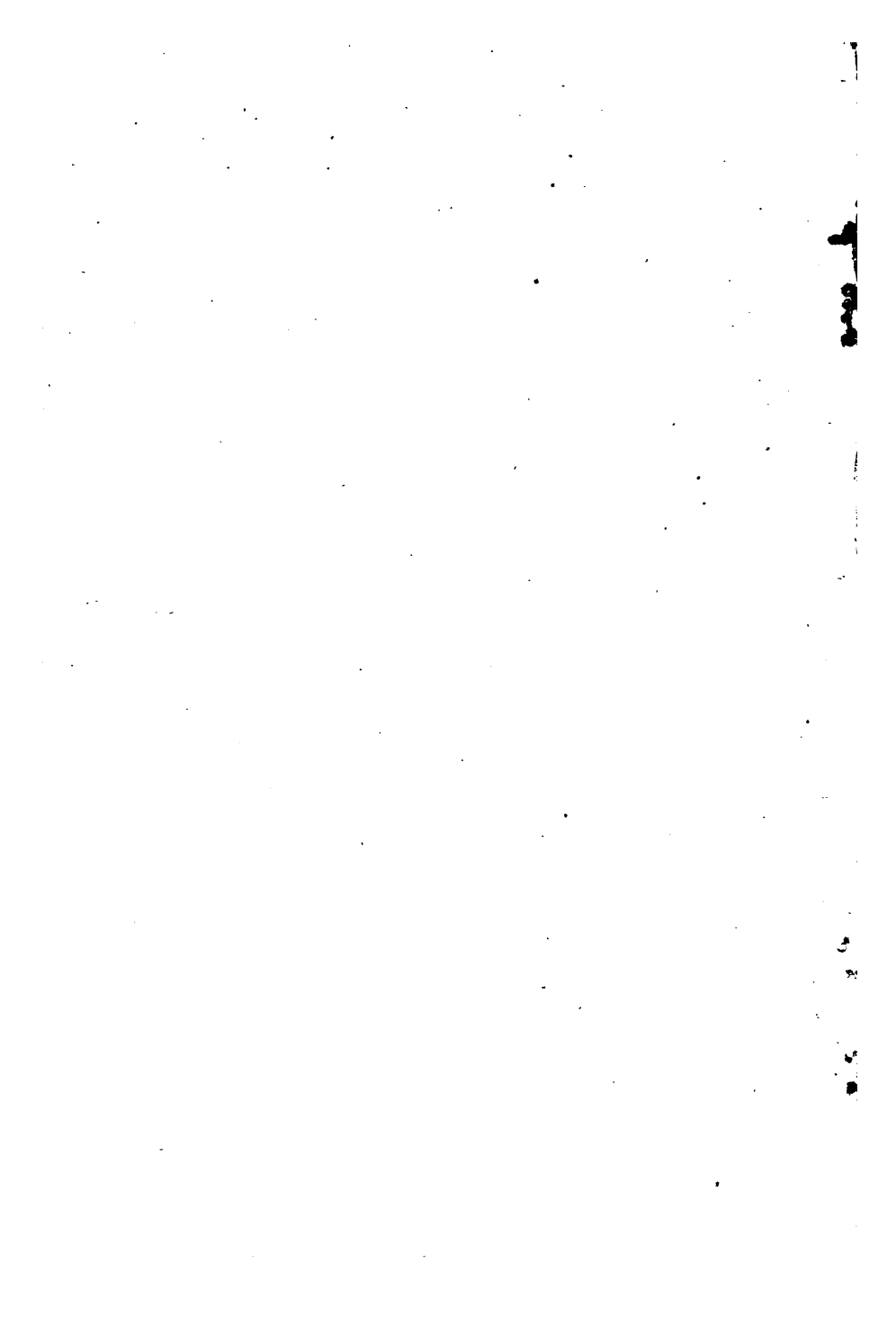

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Ընտանիքը անհատական կեանքի Օմեղան ու ընկերական կեանքի Ալֆան է : Չուկէտն է ընկերային ամէն կարգի հիմնարկութեանց , ճուլարանը նկարագրի , ընկերային զեղծումներու ծորակը : Ընտանիքը մարդկային ցեղի աճումին գործարանն է : Վայր մը ուր բնազդն ու դատողութիւնը , հարկն ու սէրը իրարու հետ հաշտուած՝ կեանքի ներդաշնակութիւնը կը յօրինեն :

Մարդկային ճակատագրին , ընկերութեան կարգուսարքին որոշիչ թափ տուող պատկառելի օրէնսգէտները , լուրջ բարոյագէտները , տաղանդաւոր իմաստասէրները , վերլուծող ընկերաբանները , ամէնն ալ իրենց գրիչը փորձած , ուղեղը յոգնեցուցած են , այս ուղղութեամբ , որովհետև որոշ ըմբռնած են նիւթին կարեւորութիւնը , գործնականութիւնը և այն հզօր աղղեցութիւնը որ այդ հաստատութիւնը ընկերութեան ներկային ու ապագային վրայ կը ձգէ , այն կշիւր որ ունի մարդկային երջանկութեան դարաւոր գաղափարական իրագործումին մէջ :

Կ'արժե՞ ուրեմն , անգամ մ'ալ հրապարակ նետել այս նիւթը և զայն վերլուծօրէն զննել՝ աւելի կարող գրիչներու թողլով աւելի ընդարձակ , խոր ու հիմնական ուսումնասիրութիւն մը :

Ընտանիքի Վերլուծումներ

Ա

ՊԷՏՔ Է ԱՄՈՒՍՆԱՆԱԼ ԵՒ ԵՐԲ

ԿԵՆՆՔԸ մանկան համար թռիչք մ'է, պատանիին համար բոց եւ երիտասարդին համար զգացումներու հրաբուլիս մը, որոյ մէջ Էն նշանակելի կէտը կը կազմէ սրտին մէջ զօրաւոր բաբախումի մը զարթնումը, սիրոյ վերածնումը եւ կեանքի ընկեր մը գտնելու անզուսպ մղումը:

Բնութիւնը մարդկային սեռի աճումը պահպանելու եւ ընկերական կեանքի յարմար խարիսխ մը շինելու նպատակաւ մարդուն մէջ դրած է այս անդիմադրելի, ինքնաբերական շարժումը, որոյ դէմ միայն խելագարները, մոլեռանդները, ծայրայեղ յոռոտեաները ու կեանքի պայքարին մէջ դասալիք եղողները կը հակառակին:

ներու մէջ օրըստօրէ շեշտուող ուշ ամուսնանալու սովորոյթը ծայրայեղութիւններ են, որոնք թէ բնախօսական եւ թէ բարոյական տեսակէտով զնասակար են: Առաջինները կեանքի ընդհանուր նպատակը, ապրելու որոշ միջոց մը, ընտանիք մը վարելու ձեռնհասութիւնը չունեցած ասպարէզ կ'ելլեն, եւ երկրորդները իրենց առողջութեան կորովը սպառած, սիրոյ մոգական բնազդը մարած, կեանքի պայքարէն սարսափահար՝ միութիւն մը կը կնքեն: Մէկուն մէջ լրջութիւնը, միւսին մէջ զուարթութիւնը կը բացակայի: Միոյն մէջ ընտանիքը խաղարան, միւսին մէջ սպռնարան կը դառնայ:

Սեռերու տարիքի հաւասարակշռութիւնն ալ կարեւոր կէտ մ'է շատ մը դիտակէտներէ, թէ առողջութեան, թէ փոխադարձ սիրոյ եւ թէ ընտանեկան երջանկութեան: Շատերը զոհ կ'երթան այս յիմար մղձաւանջին: Ամուսնական մասնաւոր օրէնքներ դրուելու են եւ քահանաները պատասխանատու ըլլալու են այս կարգի զեղծումներու: Հասարակաց կարծիքը լուսատրելու է որ խրատապահանջ ըլլայ եւ պատուար կանգնի քմածին ամուսնութեանց ընդդէմ:

Ամուսնանալէ առաջ նկատելու պայման մ'ալ է
 ---: Մէկը որ չկրնար ինքզինքը հոգալ՝ պէտք չէ որ ամուսնանայ: Իր օրապահիկը հազիւ ճարող մը ինտո՞ր կրնայ ընտա-

նիքի մը նիւթական գոյութիւնը ապահովել: Ընտանիք մը առանց տնտեսականի հշ կանգուն կրնայ մնալ, հշ ալ պատշաճ խնամք տանիլ զաւակաց: Առանց տնտեսական ապահովութեան էրկան գաճակը մտատանջութեան բոյն մը կը դառնայ, զգացումները մեղամաղձոտ, դէմքը կնճռոտ, լեզուն շարունակ դժգոհանք ու գանգատ կը թափէ բաղդին ու կեանքին դէմ: Տնտեսականի պակասը ամուսիններու սէրը իսկ կը պաղեցնէ: Դրամ վաստկող այր մը աւելի հեղինակութիւն կ'ունենայ քան անճարակը, որովհետեւ յարգանքը գերազանցութեան մը հանդէպ կը ծնանի: Տնտեսականի պակասը կը սպառնայ զաւակներու ներկայ երջանկութեան եւ ապագայ բարօրութեան: Կեանքի նախնական պէտքերէ ու վայելքէ զրկումը առողջութիւնը կը քայքայէ: Կանոնաւոր ու կոկիկ դաստիարակութեան մը չգոյութիւնը զանոնք ընկերական սանդուխին ստորոտը կը նետէ:

Երիտասարդ մը որ չունի առողջ մկանունք, կարմիր արիւն, կայտառ դէմք, ջղուտ կազմ, երիտասարդ մը որ չունի ֆիզիքական ոյժ եւ զայն գործածելու յօժարութիւն՝ պէտք չէ որ ամուսնանայ: Երիտասարդ մը որ ոսկիէ ապարանջան մը չունի դաստակը կամ մասնաւոր արհեստ մը, եւ այդ արհեստին մէջ գէթ չափաւոր ճարտարութիւն չցուցնէ՝ պէտք չէ որ ամուսնանայ: Արհեստը եկա-

մոտի կանոնաւոր եւ մշտնջենական աղբիւր մ'է: Անոնք որ բարձրագոյն կրթութիւն մը առած չեն կամ պապենական ժառանգութիւն չունին, պէտք է որ ընթացիկ արհեստ մը իւրացնելու հետամտին ամուսնանալէ առաջ: Երիտասարդ մը որ բարձրագոյն կրթութիւն առած չէ ու գիտութեան դրամագլուխը չունի, որով կարող ըլլայ ազատ արուեստի մը հետամտիլ՝ պէտք չէ որ ամուսնանայ: Երիտասարդ մը որ իբր ժառանգութիւն դրամագլուխ մը չունի, որով կարող ըլլայ առետրական ձեռնարկ մը ի գլուխ հանել՝ պէտք չէ որ ամուսնանայ:

Մէկ խօսքով, անոնք որ մարմնոյ ոյժ, ձեռքի ճարտարութիւն, մտքի պաշար, հայրենական օժիտ մը չունին կամ ապրելու երաշխաւորութիւն՝ պէտք չէ որ կեանքի միութիւնը կազմեն, որովհետեւ թէ իրենք եւ թէ իրենց բունէն ծլող մանկիկները թշուառ կ'ըլլան եւ ընկերութեան մարմնոյն վրայ մակաբոյծ մուրացկաններ կ'աւելնան:

Բ

ԱՄՈՒՍԻՆՆԵՐՈՒ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

Ազատ սիրոյ վարդապետութիւնը եւ սիրոյ իբր որոշիչ տարր ըլլալը միութեան բաղձալի իտէալներ են, որ այլ եւ այլ կլիմաներու եւ սովորութեանց ազդեցութեամբ իրենց եղանակաւորումները կը ստանան:

Սէրը սրտեր միացնող է՝ զօրաւոր կապն է, զգացումներ ներդաշնակող ու կեանքեր ի մի ձուլող լաւագոյն ազդակն է:

Յիմարական մոլեգին սիրահարութիւնք ժամավաճառութիւն են եւ խելագար ուղեղներէ կը բըղխին: Այս կարգի յիմարութիւններ չէ որ կը քաջալերեմ:

Ծնողք երբեմն բռնապետ կը դառնան՝ իրենց քմահաճոյից զոհելով իրարու նուիրուող երկու սրտեր: Ծնողք շատ զգոյշ ըլլալու են այս մասին: Երբ կը տեսնեն թէ սէրը հարազատ է, կըրակ է, փոխան մոխիր ցանելու՝ պէտք է լռելեայն քաջալերել: Ասոր հակառակ ընթացք մը դաւաճանութիւն է, մարդասպանութիւն: Ամուսնութիւնը իրեն մէջ այնչափ մը թնճկոտ առեղծուածներ ունի, որը միայն սիրող սիրտ մը կրնայ

լուծել: Առանց սիրոյ կեանքի ու մահու դաշնակցութիւն մը տեւական չըլլար:

Զեմ ըսեր թէ ծնողքը ո եւ է իրաւասութիւն չունի այս մասին: Քան լիցի: Ընդհակառակն, ծնողաց պարտքն է իրենց զակին միտքը լուսաւորել փորձառութեան տուած թելադրութիւններով, անոր զգացումին կրակը մտածութեամբ մեղմել, խաբուսիկ ու իրական սիրոյ տարբերութիւնը ցուցնել, պաղարին ու խենդ սիրոյ զուգակշիռը ընել: Վերջապէս տղան հասնել որ լաւագոյն ընտրութիւնը ընէ, չէ թէ կամքին վրայ բռնուի: Սէրը անպարտելի է: Մանաւանդ այս կէտին ծայրագոյն աստիճանի ուշադրութիւն տալու է: Երբ աղջիկն ու տղան կ'ատեն զիրար, ծնողք պէտք չէ որ բռնի ամուսնացնեն: Ծնողաց աչքին տղան որքան ալ գեղեցիկ երեւնայ, որչափ ալ ազնիւ, շքեղ, ընտիր երեւնայ, աղջկան աչքին դեւ մը կը թուի, անզուրկ գազան մը, որուն միացնել ստիպուած է իր ճակատագիրը: Երբ սրտերը սիրով պսակուած չեն, մանաւանդ ատելութեամբ անջատուած են, եկեղեցական ձեւակերպութիւնները, օրհնէքները սոսկ հեզնութիւններ են: Զաւակը ծնողաց գերին չէ, այլ աւանդը. այս գաղափարը հրեղէն տառերով քանդակելու է ծնողաց յիշողութեանը մէջ: Թէ ինչ աստիճանի ազատութիւն տալու է ամուսնութեան թեկնածուներուն

իրենց նշանած գտնելու մասին՝ բաւական դժուար է ըսել, մանաւանդ գաւառներու մէջ: Լուսաւորութեան աստիճանը եւ տեղական բարքերը կը վճռեն այս կէտը: Պէտք է յարգել սովորոյթները. նախապաշարումները մէկէն բզքտելու չէ. սակայն քիչ մ'ալ ազատամիտ ըլլալու է, սրտի օրէնքներն ալ ուշադրութեան առնելու է: Նշանուածներու թուատրելու է տեսակցիլ, նամակակցիլ: Անոնք զգայուն ապակիներ են, այդ ատենի փոխադարձ տպաւորութիւնները անջնջելի կը մնան: Ատով ապագայ միութեան գետինը կը պատրաստուի:

Աէրը ընտրութեան առաջին պայմանը նկատեցինք: Երկրորդ պայման մը կրնանք նկատել նիւթական, իմացական եւ բարոյական պայմաններու ներդաշնակութիւնը: Մակարդակի հաւասարութիւնը լաւագոյն խարիսխն է միութեան: Երբ աղքատ երիտասարդ մը հարուստ օրիորդ մը առնել կը նկրտի, քրտինքով թշուառութիւն կը գնէ: Հարուստ կիներ պահանջկոտ կ'ըլլան, հեղինակութիւն կը ծախեն իրենց աղքատ էրիկներուն վրայ: Իրենց քմայքը պէտք է որ յազենայ. պերճանքը կատարեալ ըլլալու է: Այս կարգի տուն մը կռուոյ բոյն է; դժոխքի մանրանկար մը: Երբ գիտուն օրիորդ մը իր բաղըը տգէտ ամուսնոյ մը կը կցէ, տառապանքի ծովը կ'իյնայ, որովհետեւ իր իտէպները, ճաշակները, մտածելու եղանակը,

փափուկ փափաքները կ'արհամարուին կոշտ հրամայականութեամբ եւ բիրտ վարմունքով: Կրթեալ այր մը դիւրաւ կրնայ անուս կնոջ մը հետ ապրիլ՝ օրըստօրէ անոր ճաշակները փոխելով, զայն իր ներքին պատկերին նման ստեղծելով, քանի որ կրթեալ կին մը անհուն մարտիրոսութիւններ կը կրէ գոնհիկ մարդու մը հետ ապրելու դատապարտուելով:

Նկարագրի նոյնութիւնը պզտիկ պայման մը չէ միութեան: Մաքրասէր այր մը կեղտոտ կնոջ մը, փափկասիրտը դաժանաբարոյին, լուրջը թեթեւաբարոյին, կրօնասէրը զուարճասէրին, առաքինին անպարկեշտին հետ դժուարաւ կրնան ապրիլ: Ընտանեկան ահռելի տուամներ, ցուրտ վերաբերումներ, թագուն ատելութիւն, անդադրում վէճ եւ քստմնելի կռիւներ ճիշդ այս պատճառաւ կը ծրնանին: Վիճակի, մտքի ու նկարագրի նմանութիւնը ընտանեկան կեանքի ներդաշնակութեան լաւագոյն սատարներէն մին է:

Ամուսին մը ընտրել ճակատագիր մը կնքել է, հետեւաբար փութկոտ ըլլալու չէ այս մասին: Զգացումէ աւելի հաշուով ընելու է այս որոշումը. կնոջ մը վրայ փնտռուելիք յատկանիշներն են
 առողջութիւն, լաւ ժառանգականութիւն, գեղեցկութիւն,
 արագութիւն, բարեկրթութիւն, հասկացում, մաշակ,
 արեւելիութիւն, եւ բարեկեցութիւն:

Քանի որ կինը ճակատագրուած է մարդկային ցեղի աճումին արտադրիչն ըլլալ, շատ մը տկարութեանց եւ հիւանդութիւններու ենթակայ է: Քանի որ տան մը չորս պատերուն մէջ բանտուած է եւ նստողական կեանքի դատապարտուած, քանի որ տնական գործերը մելամաղձոտ կեանք մը կը շինեն, քանի որ մաքուր օդի, ազատ շրջազայութեան, առատ լոյսէ եւ մարմնոյն հիւսկէները մարզող գործունէութենէ զուրկ է, պէտք է առողջութիւնը իբր առաջին պայման փնտռուի ընտրելիի մը վրայ: Մանաւանդ ժառանգական հիւանդութեանց ենթակայ ախտավարակ ընտանիքներէ սերող անհատներէ զգուշանալու է, որովհետեւ թէ ամուսնացողներու կեանքը կը թշուառնայ եւ թէ հիւծախտաւորներու սերունդ մը կը կտակուի ընկերութեան:

Գեղեցիկ-ընկեր-ումանց համար միայն պայմանն է ընկեր մը ընտրելու: Ոմանք գեղեցկութեան հրապոյրէն, շնորհքէն թովուած՝ իրենց բաղդը, պատիւը, կեանքը կը զոհեն աստղիկի մը քմայքին եւ կը մոռնան այն բոլոր բարեմասնութիւնները որ տիպար կինը կը շինեն: Իրաւ, Բնութիւնը մարդուն մէջ դրած է գեղեցիկը գնահատելու զգացումը, բայց այդ զգացման զոհ տալու չենք ընտանիքի մը բարոյականը: Բնընտրողութեան օրէնքը կը տրամադրէ որ գեղեցիկը ընտրուի

ու մարդկային սեռը այս տէսակէտով ալ բարեշրջի: Գեղեցկութիւնը չափաւոր կարեւորութիւն մը ունի: Գողտրիկ մանուկներ ունենալը ծնողական մնափառութիւնը կը յագեցնէ, գեղագիտական զգացումը կը փայփայէ եւ իգական սեռին համար լաւագոյն ճակատագիր մը թանկանալու պատճառ կ'ըլլայ:

Լաւ ժամանակահատիւներ ուրիշ կարեւոր պայման մ'է, որ նկատողութեան առնելու ենք ընկեր փնտոելու ատեն: Դաստիարակութիւնը նկարագրին կեղեկը կը ջրգեղէ, քիչ անգամ ներքին հակումները կը փոխէ. ընդհակառակը ժառանգականութիւնը մտքի հիմնական տրամադրութիւնները, նկարագրի արմատական գիծերը, հակամիտութեանց առանցքը, ճաշակներու ուղղութիւնը կը ստեղծէ: Յոռի ունակութիւններ, բարի բնոյթներ ասով կը փոխանցուին: Այս տեսակէտով արեան ազնուականութիւնը փիլիսոփայական հիմ ունի: Տարափոխիկ հիւանդութիւններ, ներքին ախտեր, եղենական հակումներ այս միջոցով սերունդէ սերունդ կը կտակուին: Վիճակագրութիւնք դրական փաստեր կուտան այս մասին:

Տաղանդը կեանքի դրամագլուխն է. տաղանդաւոր կին մը դիւրաւ, զուարթութեամբ եւ օրինաւորապէս կրնայ կառավարել տուն մը: Ընտանեաց տնտեսութիւնը, զաւակաց վարչութիւնը, պատահականութեանց դեղթափն է տաղանդը: Աւելի

լու է տաղանդաւոր կին մը ունենալ քան բթամիտ ուսումնաւարտ մը: Տաղանդաւոր զաւակներ ունենալու համար ալ կարելոր է այս պայմանը:

Կրթեալ կին մը ունենալ զանձ մը ունենալ է, եթէ դաստիարակութիւնը անոր զգացումները յղկած, իմացականութիւնը մշակած, կամքը կրթած, ճշակը ազնուացուցած է: Թերուս կին մը յաւակնութեանց ենթակայ է եւ տեսակ մը պատիժ իր էրկան: Դաստիարակուած կին մը ընտիր կրթիչ մը կ'ըլլայ զաւակաց եւ անոնց մէջ առողջ բարոյականի հիմեր կը ձգէ:

Համեստութիւնը կնոջ վրայ փնտռուելիք էն յատկանշական երեւոյթն է: Համեստութիւնը կնոջական շնորհաց հոգին է, կնոջական առաքինութեանց պսակը, անոր զրաւութեան գաղտնիքը, գեղեցկութեան վարդը, հեղինակութեան էութիւնը: Համեստութիւնը ընտանեկան արժանապատուութեան պահպան հրեշտակն է, համեստութիւնը ընտանեկան սրբութեան օժութիւնն է: Անպարկեշտ կին մը Սաղայէլ մ'է, որ կը պղծէ ընտանեկան խորանը, ապականութեան սերմեր կը ներարկէ իր սրտի հատորներուն ու այսպէս անէծքի կեդրոն մը կը դառնայ:

Ճշակ եւ բարեկրթութիւն կնոջական բարեմասնութեանց բնորոշ տարրերէն են: Ատով տան արտաքին բարեկարգութիւնը կը լրանայ: Այդ

կարգի կին մը երեկոյթներու, խնճոյքներու, սո-
նախմբութեանց, այցելութեանց ատեն կը փայլի:
Բարեկիրթ կինը քաղաքավար ալ կ'ըլլայ խօս-
ուածքին, քալուածքին, նիստ ու կացին ու ընդ-
հանուր կենցաղավարութեանը մէջ:

Շատեր կը փնտռեն հարուստ կինը իրենց
քսակը գիրցունելու ու մեծատան գերդաստանի մը
փեսայ ըլլալու դիտումով: Հոս մնափառութիւնը
եւ հարստութեան տենչը վարագոյր կը քաշեն
ընտրելիին խոշոր թերութեանց վրայ: Ասոնք ոս-
կեզօծ անէծք մը կը հիւրընկալեն: Հարստութիւնը
առաւելութիւն մ'է, եթէ կարգ մը թերութիւններ,
մոռցնել չտար: Աղքատ գերդաստանի մը կապուիլ
կարգ մը թշուառութեանց ենթարկուիլ է: Դժբաղ-
դութեան զոհերուն արցունքը տեսնել, անոնց օգ-
նելու պատասխանատուութիւնը զգալ եւ անոնց
ցաւերը մեղմելու անկարող գտնուիլ՝ սրտաճմլիկ
պարագայ մ'է: Բարեկեցիկ ընտանեաց մը շառ-
ւիղը կազմել՝ կեանքի բարեբաղդութիւններէն է:
Աղքատութեան ծոցէն ազնուութեան շուշաններ
կը փթթին, անոնք տիպար ամուսին կ'ըլլան,
անոնց հակառակ խօսիլ չէ նպատակս: Կ'ուզեմ՝
շեշտել սա կէտը թէ կան ազգակցութեան անո-
ղոք կապեր, որ ամբողջ կեանքը կը թշուառացնեն
խշճամիտ երիտասարդներու:

Ակնարկուած բարեմասնութիւնները բոլորը

միասին անհնար է գտնել ընտրելիի մը վրայ . այս մասին ոեւէ աշխատանք յուսախաբութեան կ'առաջնորդէ : Սակայն ասոնց մէջէն գէթ անհրաժեշտ յատկանիշները ուշադրութեան առնելու են : Առողջութիւն, լաւ ժառանգականութիւն, համեստութիւն եւ տնաշինութիւն քառեակ յատկութիւններ են, որ ամէն ընտրելիի վրայ փընտռուելու են : Իմաստուն երիտասարդ մը խոհեմ կ'ըլլայ իր ընտրութեան մէջ, որովհետեւ իր ընտրութենէն կախում ունի իր եւ սերունդին ճակատագիրը :

Անշուշտ օրիորդներ ալ իրաւունք եւ պարտք ունին փնտոել կարգ մը բարեմասնութիւններ այն մարդոց վրայ, որոնց կը յանձնեն իրենց կեանքն ու բաղձը, ներկան ու ապագան :

Կինը մեքենայ չէ, ոչ ալ ողջակէզ, այլ ամուսնական միութեան մէջ իր պահանջները ունի : Կին մը որ առանց կշռադատելու, ծնողաց քմայքը յագեցնելու համար կամ բնազդական մղումներէ դրդեալ՝ իր ձեռքը ուրիշի մը կու տայ, իրեն համար դժբաղդութեան վիճակ մը կը պատրաստէ : Կարգ մը ծնողքներ այնպէս կը խորհին թէ տիպար կինը համր կինն է, ու էն ազնիւ օրիորդը այն է որ իր ծնողաց վճռին կը համակերպի անտրտունջ, անմրմունջ : Անհամեստ կը նկատուին ամէն անոնք որ իրենց կարծիքը կը յայտնեն

խնդրարկու երիտասարդին նկատմամբ: Ըստ իս, օրիորդ մը գիտակցաբար նետուելու է կեանքի մէջ ու Արգոսի աչքերով վերլուծելու է իրեն ձեռքը խնդրող երիտասարդաց նկարագիրը, անոնց ֆիզիզական ու իմացական ոյժերը:

Օրիորդ մը հետեւեալ յատկանիշները փընտուելու է ամուսնական ընտրելիներուն վրայ:

Առողջութիւն, որ այրը կարենայ օրպապահիկը շահիլ. վատառողջ այր մը մելամաղձոտ, ցասկոտ կ'ըլլայ: Անոր կինը ստիպուած է շարունակ հիւանդապահի պաշտօնը վարել: Տնական տաժանելի աշխատանքը, իր բոցակէզ սէրը զինք կը հիւծեն երբ իր սիրելին մահիճին գերի կ'ըլլայ:

Առողջ նկարագիրը կարեւոր տարր մ'է որ փնտուուելու է փեսացուին վրայ: Աննկարագիր այրը իր կնոջ կեանքին խարտոցն է, անոր զգացումներուն դահիճը: Անառակ թեթեւբարոյ հարուստը կեանքի պատահականութեանց մէջ իր ինչքը կը կորսնցնէ, զուարճութեամբ իր դրամը կը մսխէ եւ մուրացկանութեան աստիճանին կը հասնի, քանի որ նկարագրի տէր աղքատ երիտասարդ մը ամենէն դժբաղդ պարագաներուն տակ իսկ կրնայ գործ գտնել ու ապրիլ: Ուրիշներուն համակրութեանը կ'արժանանայ, ուրիշներ իրեն համար կը խորհին եւ գործ մը կը գտնեն:

Պատուաւոր այրը կնոջ պարծանքն է, հա-

րուստը՝ փառքն ու բռնապետը միայնզամայն, ուս-
 Երջանկութեան գերագոյն պատճառը :

Օրիորդ մը իր ընտրութեան մէջ իմաստուն
 ըլլալու է: Երեւութէն շլանալու չէ: Ձէ թէ հա-
 րուստը, գեղեցիկը, անուշ լեզուն ընտրելու է,
 այլ զայն որ իր կոչումին գիտակցութիւնը ունի,
 կեանքը վերլուծած է, կնոջ յարգը գիտէ:

 Գ

Ն Շ Ա Ն Ա Խ Օ Ս Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Երբ երկու հոգի յարմար ընտրութիւնը կ'ընեն,
 իրենց կեանքի սեմին վրայ կը գտնեն նշանա-
 խօսութիւնը:

Ընկերային արարողութեանց դէմ չեմ, անոնք
 տափակ կեանքին հրապոյր կու տան, յարաբերու-
 թիւնները աւելի կանոնատուր ու անուշ կը շինեն:
 Պահիկ մը մոռցնել կու տան տառապանքները ու
 զուարթութեան կազդուրիչ ոյժը կը ներարկեն
 թշուառ կեանքին մէջ: Սակայն արարողութիւն-
 ներ կան որ միահեծան կը տիրապետեն ժողովրդ-
 րոց վրայ, եւ ժողովուրդը գառնուկի մը համա-

կերպութիւնը ունի անոնց հանդէպ՝ առանց բողոքելու զեղծումներուն դէմ: Ինչպէս որ հասարակաց կարծիքը կը պաշտէ՝ դժուար է արմատաքի խլել:

Նշանուած կեանքի մէջ բաւական կարեւոր դիրք կը բռնեն խնճոյքները: Այս խնճոյքները պարտաւորիչ են: Կեանքը կը պահանջէ որ մարդ իր ուրախութեան ըրպէնքերուն մանկան մը ժպիտը ունենայ, բայց երբ հաճոյքները ինքնաբերուի չեն եւ սոսկ արարողութիւն, երբ օրական ուրախութեան փոխարէն ամիսներով մտածել ու տառապել կու տան, երբ հազիւ օրապահիկը ճարողի մը տնտեսականը կը խախտեն, երբ գինովութիւնը, զեղխութիւնը, խեղկատակութիւնը, շոայլութիւնը կը քաջալերեն, նպատակը հակասուած կ'ըլլայ եւ թշուառութեանց դուռ կը բացուի:

Խնճոյքները համեմատական ըլլալու են տնտեսական կարողութեան: Հարուստները այս մասին խնայութեանց օրինակ ըլլալու են: Բարեկեցիկը իր եւ աղքատը իր դիրքին համեմատ շարժելու է: Հասարակաց կարծիքը լուսաւորուելու է այս մասին, եւ անհատականութեան ոգին շեշտուելու է ընկերային անխմաստ արարողութեանց դէմ:

Թշնամիներու փոխադարձ նուէրները մտածութեան ուրիշ նիւթ մ'են: Այս պարզեւները տօներու առթիւ կը տրուին, սիրոյ նշանակներ են եւ խնամութիւնը զօրացնող միջոցներ: Ասոնք

հաճոյքի պայմաններ են եւ բարեկամական կապերը կ'ամրապնդեն: Այս նուէրները ըլլալու են չափաւոր եւ սրտաբուլիս: Փոխադարձ մեղադրանքները կը ցուցնեն թէ սէրը հարազատ չէ եւ այդ արարողութիւնները շահու քաղաքականութեան վրայ կը դառնան:

Փեսացուին կողմէն հարսնացուին տրուելիք ընծաները խելագար սիրով զրգուելու չեն: Նշանուած օրերու մէջ զգացումը այնչափ ուժգին կը գործէ որ տրամաբանութիւնը կը ստիպուի լրոնել: Փեսացուն իր սիրոյն անհունութիւնը ապացուցանելու, իր կարողութեան մակարդակը ցուցադրելու — պատիւ վաստկելու — համար իր քրտակը կը պարպէ: Երբեմն ուրիշին քսակէն կը մուրայ պարտքի կամ խարդախութեան ձեւով, եւ օրէ օր ոսկիներու շարքեր, օղերու զոյգեր, ոսկիէ ու արծաթէ ապարանջան, տասնեակ +...+, հընգեակ ականակուռ մատանի կը խրկէ իբր նշան, կարծես Ռոջիլտի թոռնիկն ըլլար: Երիտասարդներ կան որ այս պատճառաւ իրենք տնտեսական տագնապը կը ստեղծեն, ուրիշներ իրենց դրամագլուխը պերճանքի կը զոհեն ու բերանաբաց ճանճ կը կլլեն՝ հոս հոն գործ մուրալով:

Երիտասարդներ կան որ ամուրիութիւնը կամ ուշ ամուսնանալը կը նախընտրեն այս պատճառաւ: Ընկերային անիմաստ արարողութեան մը

զոհ կ'երթան երիտասարդներ, ու համայնքը կը կորսնցնէ իր ապագայ բազմամարդուկիւնը:

Անշուշտ այս նուէրները իրենց հոգեբանական հիմը ունին, բայց սովորուկիւնները շարունակ չափազանցուկեան ու մեքենականուկեան կը միտին:

Օժիտ, դրամօժիտ եւ « ԴՆԷՔ » նոյն նիւթը շօշափող ընկերային թնճկոտ հարցեր են:

Օժիտը իբր նուէր հարսնցուկին ծնողքը կու տայ, բայց քանի որ հարսնեւորներու ներկայութեան ելլելով խժբժանքի ու քննադատութեան ենթակայ է, պարտաւորիչ ու ակամայ հանգամանք մը կ'առնէ: Հինգ, վեց, տասը ձեռք զգեստ էն սուղ կերպաներէն շինուած ու ժանեակներով եզերուած՝ 20-50 ոսկիի կը նստին ծնողաց վրայ: Այդչափ ստակ գաւառներու մէջ համեստ դրամագլուխ մ'է: Եթէ ծնողք բարեբաղդաբար կամ դժբաղդաբար չորս հինգ աղջիկ ունին, պարտին գիշեր ցորեկ ոգի ի բռին աշխատիլ 100 ոսկիի գումար մը պատրաստ ունենալու նպատակաւ: Աստուծոյ ընծայած այդ հրեշտակները անէծք կը դառնան ընտանեաց:

Օժիտը երբեմն խնամիներու գժտուկեան խընճորն է: Օժիտի սէրը երբեմն խայծ կ'ըլլայ ըստեղծումով անօժիտ ընկերներ ընտրելու:

Դրամօժիտը աղջկան տէրը կու տայ փեսացուին՝ զայն որսալու համար: Դրամօժիտը խիստ

վնասակար է: Անով շատ մը անյարմար աղջիկներ մյայր ըլլալով յոռի սերունդի մը ծնունդ կու տան: Շատ օրիորդներ իրենց հօր քսակին կրթնած, փոխանակ տնական գործեր ընելու եւ ապագայ մայրութեան կարեւոր պատրաստութիւնը տեսնելու, մինչեւ երեկոյ կը շաղակրատեն: Մնամէջ սիրաբանութիւններով, զինով սիրահարութիւններով կ'անցնեն իրենց կեանքին ծաղիկ օրերը:

Դրամօժիտը սրտերու միութեան փոխարէն արծաթի միութիւնը հաստատելով՝ ընտանեկան կեանքը մեքենական, մաթեմաթիքական հաշիւներու շղթայ մը կը շինէ, կը կորսնցնէ էրիկին հեղինակութիւնը եւ կնոջ քմայքը օրէնքի կը վերածէ: Ընտանիքի վարչութիւնը անիշխանութիւն կ'ըլլայ: Դրամօժիտը փեսացուին արժանիքն ու արժանապատուութիւնը կը վիրաւորէ եւ անոր մէջ կը սպաննէ ինքնավարութեան, անկախ գործունէութեան ոգին:

Պատ. Տղին տէրը կու տայ աղջկան ծնողաց, աղջկան ծնողքն ալ եսասիրական ու շահագիտական նկատումներով իրենց աղջիկը կու տան շատ դրամ տուողին: Լռելեայն աճուրդի կը դրուի աղջիկը: Այս դրութեամբ սիրոյ վարդապետութիւնը սակարկութեան կը զոհուի: Գաւառներու մութ խորշերը, գիւղերու մէջ դեռ այս նզովեալ սովորութիւնը կը տիրէ իր քստմնելի երեւութով:

Վերջապէս այն բոլոր սովորութիւնները որոնք սիրոյ միութեան տեղ հաշիւի միութիւնը կը հաստատեն, ինքնաբուղի նուէրը պարտաւորիչ հարկի կը վերածեն, խնամիներու ելեմուտքը կը խանգարեն, ստեղծումի բնածին օժիտէն աւելի արտաքին օժիտի յարգ կու տան, սրտի ազնի զգացումները կը հեզնեն, մտքի առողջ սկզբունքները կը ջլատեն, պէտք է արհամարհանօք վտարել մեր ընտանեկան բարքերէն ու հետզհետէ ընտանեկան կեանքի հիմնարկէքը աւելի հաստատուն կռուանի մը վրայ հաստատել :

Դ

ՊՍԱԿ ՈՒ ՀԱՐՍԱՆԻՔ

Պսակը Էն մեծ խորհուրդն է, Էն խորհրդաւոր արարողութիւնը որ երբէք կրնայ ըլլալ : Անով չէ թէ երկու ձեռքեր իրարու կը միանան , այլ երկու սրտեր իրարու մէջ կը լուծուին : Երկու կեանք կը լծակցի , երկու ճակատագրի եզրեր կը միանան , երկու գերդաստան յարաբերական թելով մը իրարու կը կցուին եւ ընկերութեան հատուածները կը կեդրոնանան :

Պսակներուն գերագոյնն է «Ի» պսակը : Երբ երկու սրտեր սիրով պսակուած են, միութեան

էական կէտը գործադրուած է, երբ չեն՝ դեւէ պսակ անարժէք է: Բայց քանի որ սիրտը յեղյեղուկ է, սէրը շրջմուխկ, զգացումները ոստոստուն՝ մանաւանդ երիտասարդական տարիներու մէջ, ընկերային կազմածին խարիսխ եղող ընտանիքը միայն այս կարգի միութեան մը վրայ հաստատել հիմնովին հակառակ է առողջ դատողութեան: Ուստի, ~~ամուսնութիւնը~~ ամուսնութիւնը ու եկեղեցւոյ պըսակը պէտք մըն է: Պետական շահն ու արդարութիւնը քաղաքական ամուսնութեան հիմերը կը կազմեն: Տէրութիւն մը պարտաւոր է հոգ տանիլ երկրին աճեցուն բազմամարդութեան, առանց անոր երկիրը օր ըստ օրէ կը տկարանայ ներքնապէս ու չկրնար իր միջազգային կշիռը պահել: Քաղաքական ամուսնութիւնը միութիւնը պաշտօնապէս կը կնքէ՝ անոր լուրջ հանգամանք մը տալով: Ամուսնալուծմանց պարագային օրէնքը կնոջ դատը պաշտպանելով այդ լուծ դրութիւնը գաղտնի ու սովորական բան մը չդառնար: Կտակի ժառանգութեան վէճերը կը լուսաբանուին եւ արդարութեան պահանջը կը գործադրուի:

Կան կարգ մը երկիրներու խումբ մը մարդեր, որ քաղաքային արձանագրութիւնը բաւական նրկատելով, եկեղեցւոյ պսակը աւելորդ արարողութիւն մը կը նկատեն: Այս նորեկ ազատամիտները կը սխալին:

Ամուսնական խնդիրը այնչափ լուրջ խնդիր է որ որչափ հանդիսաւոր երեւոյթներով, բազում կերպերով նուիրագործուի՝ նոյնչափ լաւ է: Եկեղեցին իրաւամբ իր իրաւասութեան տակ առած է ու զայն խորհուրդ մը նկատած է: Եկեղեցւոյ բեմին առջեւ կայնող ամուլը վեհ տպաւորութիւններ կ'ունենայ, տպաւորութիւններ՝ որ մինչեւ իր կեանքին վերջը կ'ազդեն, ներշնչումներ՝ որ իր սրտին մէջ նոր յոյզեր կը ծնցնեն: Եկեղեցւոյ խորանին առջեւ կատարուած ուխտը ուխտերուն վսեմագոյնն է, իր մէջ Աստուածային տարր մը ունի: Աստուած այդ միութեան վկայ կ'ըլլայ ու Աստուծոյ մը տրուած խոստումը պատասխանատուութեան՝ խղճին վրայ կապարի պէս կը ծանրանայ: Այդ երկնային դաբիրին առջեւ արտասանուած մեծ «յ»-ն միութեան վերջին հանգոյցը կ'ըլլայ, ու սրտերը ուժգին բաբախումով կը միանան: Պսակի միջոցին նորապսակ ամուլին տրուած թելադրութիւնները բեւեռի նման սրտերու վրայ կը գամուին ու կեանքի նշաբան կ'ըլլան: Այդ միջոցին արտասանուած «աչքի լոյս»երը, ձեռքի սեղմումները, շնորհաւորումները անմահական երանութեան ճաշակը կուտան նորապսակ ամուլին ու զանոնք կը գօտէպնդեն կեանքի պայքարին մէջ: Լուրջ բնաւորութիւնը կը շեշտեն: Եկեղեցւոյ պսակին ուրիշ մէկ օգուտն է սա որ ամբողջ հա-

մայնքը վկայ կը կանգնի այդ միութեան: Հասարակաց կարծիքը երեւան կուգայ եւ նորատունկ ընտանիքը կը ստիպուին յարգել իրենց խոստումը՝ հաւատարմաբար իրենց փոխադարձ պարտքերը նկատելով:

Սրտի միութիւնը, քաղաքային արձանագրութիւնը, եկեղեցւոյ պսակը զիրար կ'ամբողջացնեն եւ ընտանիքի պատշաճ նուիրագործումը կուտան: Այս երեք սիւներուն վրայ կը կանգնի ընտանիքի շէնքը:

Հարսանիք. Պսակէն վերջ տեղի կ'ունենայ հարսանեաց հանդէսը: Հարսանիքը կեանքի ուրախութեան էն գողտրիկ ու խորհրդաւոր հանդէսն է: Պէտք է որ ցնծութիւն, խնծիղ, ծափ ու երգ յատկանշեն այս հանդէսը: Հարսանիքը յուղարկաւորութեան լրջութիւնը, մելամաղձիկ շեշտերը ունենալու չէ: Կեանքը շարունակ լուրջ ըմբռնելու չենք, մանկան զուարթութիւնն ալ պարբերաբար ցոլալու է անոր վրայ:

Հարսանիքի ուրախութեան տարրերը կը կազմեն նուագածութիւնք, պարեր, ազգակցական այցելութիւնք, ճոխ խնճոյքներ ու ասոնք ամէնը ոգեւորող վլվլուկը, իրարանցումը: Առանց երգի ու նուագածութեան՝ հարսանիքը հարսանիք չըլլար: Նուագարանները բազմատեսակ ըլլալու են ու ճարտար մատներու յանձնուած: Գռեհիկ խա-

ղեր զլուսն ուռեցնելու չափ պէտք չէ որ ամբողջ թաղն ու գիւղը թունդ հանեն : Անշուշտ նկատողութեան առնելու է ժամանակը, թաղեցւոց մտքի եւ հոգւոյ տրամադրութիւնները • Եթէ անոնք մասնաւոր վշտեր, արտասովոր տառապանքներ ունին, պէտք չէ անոնց զգացումները վիրաւորել : Վաղանցիկ հաճոյքի մը համար միայն յարաբերութիւններ վտանգելու չէ : Հաճոյքները համեստուկ ձեւ առնելու են :

Խաղերն ու պարերն ուրախութեան ծայրագոյն աստիճանը կը ցուցնեն եւ իրենց անմեղ վիճակին մէջ զնահատելի են : Պարերն ալ իրենց լուրջ ու գռեհիկ ձեւերն ունին : Գայթակղեցուցիչ ու կործանիչ պարերէ զգուշանալու է :

Ազգակցական եւ դրացնական այցելութիւնք հանդիսին շուքը կ'աւելցնեն • Ազգակիցներու սրբոտաբուլխ շնորհաւորումները, ինքնաբուլխ նուէրները, ժպտուն դէմքն ու բլբլուն լեզուն, շողշողուն զգեստն ու պերճ արդուզարդը նորապսակ ամուլին սիրտը երջանկութեան ցունցերով կը յուզեն եւ քաջալերութեան ներշունչը կու տան : Բարեկամներն ընտանեաց փթթումը, գերդաստանին ծլարձակումը տեսնելով, իրենց հարմարներէն միոյն կը հասնին :

Դրացիներու ներկայութիւնը ամբողջ թաղը կը դղրդէ եւ յարաբերական կապերը կ'ամրապնդէ :

Հարսանեաց ուրախութեան աչքառու ուրիշ մէկ տարրն է կերուխումը: Կերակուրները անուշ, ճոխ, բազմապիսի ըլլալու են, ստամոքսն ալ հարսանիք ընելու է, բայց չափազանցութիւնն ու յափրացումը գէշ երեւոյթ մ'է, որուն առ հասարակ կը յանգին մեր հարսանեկան խնճոյքները:

Ոգելից ըմպելիներու չափազանց գործածութիւնը խիստ գէշ սովորոյթ մ'է: Այս պարագաներուն տակ ստուար համեմատութիւն կ'առնէ ըմպելիքի գործածութիւնը, գինովութիւնը հասարակ բան մը կը դառնայ: Ամբողջ հարսանիքը խայտառակութեան թատր մը կ'ըլլայ: Ընկերութեան մէջ պատուաւոր նկատուած մարդեր այս միջոցին ամէն տեսակ միմոսութեանց, խայտառակութեանց ենթակայ կ'ըլլան, իրենց արժանապատուութիւնը ցեխի մէջ թաթաւելով: Հարսնետէրը այս երեւոյթներուն հանդէպ խորապէս կը տխրի, կը վիրաւորուի եւ անէծքի փսփսուքներ կը մըմըթայ իր պատուաւոր հիւրերուն: Հարսանեաց ուրախութիւնը չափաւոր ու դրութենական ըլլալու է բաղձացեալ արդիւնքը ստանալու համար:

Օրերով, շաբաթներով հարսանիք ընելուն սովորոյթը խիստ վնասակար է թէ հարսնետիրոջ ու թէ այցելու հիւրերուն: Հարսանեաց ուրախութիւնները կարճատեւ ու զօրաւոր, համախմբումները կոկիկ ու կազդուրիչ ըլլալու են:

Ե

ՊԱՐՏԻՔ ԱՌՆ ՈՒ ԿՆՈՋ

Այրն ու կինը երկու լուսեղէն սիւներ են, որոնց վրայ ընտանեկան տաճարը կը հանգչի: Երկու թեւ՝ որով ընտանեկան կեանքը թռիչք կ'առնէ դէպ ի իտէական երանութիւն: Ասոնք անջատաբար մեծ դիրք կը բռնեն, կարեւոր դերեր կը խաղան, բայց իրենց միութիւնը հրաշքներ կը գործէ: Առն ու կնոջ միութիւնը ամենէն կենսականն է, դաշնակցութիւնը տեւական: Ոեւէ միութիւն փոխադարձ պարտքեր ու իրաւունքներ կը ծնի. որչափ պայմանները յարգուին, միութիւնը հաստատուն է. երբ զանց առնուին, միութիւնը ինքնաբերաբար կը քակուի:

Առն ու կնոջ առաջին փոխադարձ պարտականութիւնն է Սէրը, իրարու նուիրումը, յօժարակամ զոհողութիւնը: Սէրն է այն զօրաւոր թթուն, որ ընտանեկան կեանքի թնճկոտ հարցերը կը լուծէ: Սիրավառ ամուր պաշտումի օրեր կ'անցունէ: Այդ ջուխտակ հոգիները կեանքով, սքանչացումով կը համակուին իրարու հանդէպ: Իրենց սրտին բուրբ ուժը — գուրգուրանքն ու գորովը — կը կեդրոնացնեն իրարու վրայ. Իրարու

հրեշտակներն են : Զիրար կը մազնիսացնեն , կը մեմեբրացնեն , իրարու մէջ կը լուծուին զգացումի , նպատակի միութիւն մը կազմելու : Իրարմով կ'ապրին , զիրար կը բաբախեն , իրենց վիշտն ու բերկրանքը հասարակաց է : Քաղցր ներողութիւնը , ժպտուն համակրանքը երանութեան ծիածանը կը կամարէ ընտանիքին վրայ :

Սէրը հզօր ոյժ մ'է աղքատութեան , հիւանդութեան , դժբաղդութեան եւ բարոյական լքումի պահուն : Իրարու նուիրուելով զիրար անհունապէս կը քաջալերեն կեանքի պայքարին մէջ : Սիրոյ արդիւնք են զոհողութեան այն անհուն անձնորացութիւնները , անձի ; մտածումի , քրտինքի նուիրումները , որով ընտանեկան յարկը կը կանգնի :

Սիրոյ հաւատարմութեան խնդիրը կեանքի ու մահու խնդիր է : Այր մը բնաւ իրաւունք չունի իր սրտին ամենէն փոքրիկ անկիւնն իսկ , իր սիրոյն հիւլէն իսկ , նուիրել իր ամուսինէն տարբեր անհատի մը : Բնաւ պէտք չէ որ սիրոյ անհաւատարմութեամբ աղտոտ վայրեր յաճախէ : Բարոյական ոճրագործութիւն է , քրէական յանցանք , սաղայելական մեղք : Սէրը տարամերժ է , հարազատ սէրը միակ մէկ անձի վրայ կը կեդրոնանայ . սիրտը , եթէ կտորներու վերածուի , սիրտ չէ , այլ միսի զանգուած : Ամուսնական ուխտը դրժել ու դեռ բոյնին մէջ ապրիլ , Աստուանձ իմ , ինչ սոս-

կալի բան է: Եթէ սիրոյ անհաւատարմութեան կասկածը սպրդի ամուսիններու սրտին մէջ, երջանկութիւնը մի փնտոեր ալ այն ընտանեաց մէջ. անոնք իրարու դեւ կը թուին ու կեանքը խենդ մտածումներու, տենդոտ զգացումներու շղթայ մը կը դառնայ:

Մեր նահապետական ընտիր ականդներէն մին կը նկատեմ սիրոյ հաւատարմութիւնը, մեր տոհմին գոյութեան զօրաւոր պատճառներէն մին ամուսնական սիրոյ անկեղծութիւնը: Այդ ընտիր ականդը մեր կուրծքին սեղմելու ենք, մեր ընտանեկան կեանքին նշանաբանը ընելու ենք, եթէ չենք ուզեր արեւմտեան ջնարակուած գաղափարներու խորշակին տակ դալկացած տոհմի մը քստմնելի կմախքը տեսնել:

Հասարակաց կարծիքը իրաւունք ունի անուանարկութեան ժահրը թափել ամուսիններու վրայ, որոնք ուրացած են իրենց սրբազան ուխտը. իրաւունք ունի զանոնք կախաղան հանել:

Ամուսիններու ուրիշ մէկ պարտաւորութիւնն է *հարսնութիւնը* երջանկութեան նկատմամբ: Կոյր սէրը, առանց մտածութեան լոյսին, մեծ բարիք մը չկրնար արտադրել: Կին մը լաւ ուսումնասիրելու է իր էրկան փափաքները, ճաշակները, նախասիրած հաճոյքները, եւ զանոնք յագեցնելու միջոցները սաւրքելու է: Պէտք է որ իր

էրիկը թշուառացնող գաղտնիքներուն թափանցէ եւ զանոնք վերցնող պայմաններ կամ հակակշռող վայելքներ-ստեղծէ:

էրիկն ալ կնոջ մը փափուկ սրտին բոլոր յոյզերը վերլուծելու, անոր փափաքներուն ու քմայքներուն զարկերը համրելու, անոր սիրտը վիրաւորող ցաները գուշակելու պարտաւոր է: Վերքը ճանչնալէն վերջ յարմար սպեղանին փափկանկատութեամբ գործածելու է: Կին մը շարունակ զուարթ պահել իմաստութիւն կը պահանջէ:

Մտածումը կոյր անձնուփրութեան գործած անխոհեմութիւնները կը չափաւորէ: Էրիկը ընտանեաց սիրոյն երբեմն վտանգաւոր գործառնութեանց, տարապայման զոհողութեան յանձնառու կ'ըլլայ, եւ ինքզինքը կը զրկէ կեանքի անուշ վայելքներէն. հեռատես կինը իր էրկան յանդուգն մտածումները, թուուցիկ իտէալները կը պայմանաւորէ, հրաբորբ եռանդը կը մարէ՝ զայն՝ խոհեմութեան ապահով պողոտան բերելով: Փոխադարձաբար, մտածող այրը կնոջ խելագար անձնուփրութեան սահման կը դնէ, անոր օժանդակ կ'ըլլայ տնական ծառայութեանց մէջ իսկ, որ չըլլայ թէ տնական տաժանելի աշխատութիւնները կնոջական սեռին յատուկ հիւանդութեանց դռներ բանալով իր սիրելիին կեանքը ծաղիկ հասակին մէջ

Թարշամի ու ներքին տառապանքները խորշոմներ գծագրեն անոր ժպտուն ճակտին վրայ :

Ազնիւ էրիկ մը իր կինը տանը գրաստը չնկատեր, ինչպէս դարերու ընթացքին մէջ նկատուած է: Զայն գերի մը նկատելէ աւելի տիպար մարդը կը նկատէ: Անոր իրաւանց համոզումովը տոգորուած՝ հայեցողապէս եւ գործնականօրէն ջատագով կը կանգնի տկար սեռին իրաւունքներուն: Ընթացիկ նախապաշարուածները կոխտած, դահիճ սովորութիւնները արհամարհած՝ արդարութեան եւ իրաւանց անյողողող վկան կը կանգնի: Այս խնդրոյն հետ սերտ կապ ունի կնոջ արժանապատուութիւնը յարգելու կէտը: Ընդհանրապէս այնպէս կը սեպուի թէ տանը մէջ միայն այրը հեղինակութիւն ունի: Ան կրնայ բերնին տրամագիծը ուզածին չափ լայն բանալ քանի որ կինը կրաւորական էակ մ'է: Ան պէտք է որ համբերութեամբ լսէ ու կլլէ ամէն կոշտ խօսքեր, ամենէն խուժուժ վարմունքը լռութեամբ տանելու է: Պէտք է գիտնալ թէ տկար սեռն ալ իր արժանապատուութիւնը ունի, անոր սրտին մէջ ալ վեհանձնութեան առիծը կը ննջէ ու օր մը կըրնայ մոնչել:

Արժանապատուութեան զգացումը այնչափ եսասիրական է որ մինչեւ անգամ ամուսնական սիրոյ մէջ բաժանում կրնայ ձգել եւ ռիսկալութեան

իժը մնուցանել ընտանեկան նուիրական յարկին մէջ: Կնոջ մը սրտին հետ խաղալ՝ Սողոմոն իմաստունի չափ խոհեմ ըլլալ կը պահանջէ: Խօսուած խօսքերը, ակնարկութիւնները, կատակները չափաւոր ըլլալու են: Էրկան կողմէն կնոջ հանդէպ ցուցուած ակնածանքը վեհանձնութեան եւ անձնուէր սիրոյ զգացումները վառ կը պահէ:

Ամուսնական միութեան մէջ նւատի առնելու է խառնուածքի կամ անհատական մասնաւորութեանց պարագան: Մարդիկ զիրար որչափ ալ սիրեն, իրենց բնածին մասնայատկանիշները կը պահեն: Իրենց յատուկ համոզումներ, իտէալներ ու կեանքի ըմբռնումներ ունին: Ասոնց հետ կան նաեւ փորձառութեան, միջավայրի եւ կրթութեան շինած ունակութիւնները: Բնաւորութիւններու այս բնական ու անմեղ բաղխումներուն ներողամիտ ըլլալու են: Մանաւանդ այրեր բռնի իրենց ընկերոջ անհատութիւնը իրենց մէջ լուծելու չեն՝ զանոնք տեսակ մը մեքենայ շինելով իրենց պահանջումներուն: Առանց զոհողութեան՝ դաշնակցութիւն չըլլար բարոյական աշխարհին, սրտի պետութեան մէջ: Խառնուածքի տարբերութիւնը սիրոյ կրթիչ տարր մ'է:

Սէրը քմայքներ ալ ունի, երբեմն այլանդակ ու վնասակար, երբեմն անմեղ ու տղայական: Մանաւանդ կանանց յեղյեղուկ զգացումները, յա-

րափոփոխ ճաշակները այս քմահաճոյքները կ'արտադրեն: Այս քմայքները կրնան վերաբերիլ զգեստի, կերակուրի, կահկարասեաց, արդուզարդի, զուարճութեանց, այցելութեանց եւ շրջաօյութեանց: Իմաստուն այրը քաղաքավարութեամբ կ'ունկնդրէ պահանջները, յօժարութեամբ կը կատարէ անվնաս ու քիչ զոհողութիւն պահանջողները, եւ լուրթեամբ կամ քաղցր ու համոզիչ լեզուով կը բացատրէ այն պատճառները, որոնք զինք կ'արգիլեն կարծանիչ զուարճութիւններէ: Կան այրեր որ իրենց կնոջ քմայքին գերի՝ իմաստուն ու հեռատես քաղաքականութիւն չունին ընտանեկան վարչութեան խնդրոյն մէջ:

Հոս տեղն է պնդել թէ այրը տան վարչութեան սանձը իր ձեռքն առնելով, գերիշխան հեղինակութիւնը ըլլալու է ընտանեաց: Այնչափ մը քմայք փայփայելու չէ որ ինք ըլլայ հպատակ եւ կինը՝ իշխան: Այս ալ չէ թէ որովհետեւ այրը գերբնական էակ մ'է ու կինը ստորին, չէ թէ որովհետեւ դարերու ընթացքին մէջ միշտ այրը տիրապետած է, չէ թէ որովհետեւ զօրաւոր բռունցք ունի կամ ընտանեաց օրապահիկը կը հայթայթէ, հապա որովհետեւ այրերը աւելի կորովի դատողութիւն եւ զօրաւոր կամք ունին քան կիները: Կիները զգացումի տիրապետութեան տակ ըլլալով արագաբար կը փոխեն իրենց քաղաքականու-

Թիւնը: Վարելու համար՝ կտրուկ, միօրինակ ու հզօր քաղաքականութիւն պէտք է: Արական միտքը ու նկարագիրը աւելի օժտուած են այս կարգի յատկանիշներով: Բնութիւնը այնպէս ուզած է որ այրը իշխէ ու կինը հնազանդի: Դարերու փորձառութիւնն ալ քաղաքակրթութեան ասպարէզը անոր առջեւ բանալով դատողութիւնը սրած է, քանի որ կինը իր մեկուսացեալ կեանքովը մտքի ուշիմութիւնը եւ կամքի կորովը չունի: Էրկան առաքինութիւնը իմաստուն վարչութեան եւ կնոջը հնազանդութեան մէջ է:

Հնազանդութիւնը շնորհք մ'է, որ կնոջ վրայ փայլելու է՝ անոր նկարագրին հրապոյր, խօսքերուն կշիռ տալու: Կինը հնազանդելով կը տիրէ. ըմբոստ կինը անզուսպ հպատակ մ'է: Անշուշտ կինն ալ ունի իր իրաւունքները, իր արժանապատուութիւնը ու թողելու չէ որ այրը ասոնք ոտնակոխէ: Պէտք է որ ջատագով կանգնի ասոնց: Սակայն իր բողոքները պարբերաբար, քաղցրութեամբ ու նազանքով մը ընելու է: Լուութիւնը, դէմքի երեւոյթը, տրտում ակնարկ մը կ'ուշաբերեն այրը, որ իր իրաւասութեան սահմանը ճանչնայ: Խոհեմ կինը կրնայ չափաւորել իր էրկան յախուռն վճիռները, դժժան վարչութիւնը ու մեղմութեան երակը ներարկել անոր երկաթէ վարչութեան մէջ:

Ակնարկուած սկզբանց համաձայն եղած մի-
 ութիւնը բաղձալի ընտանեաց մը հիմնական խա-
 րիսխը կրնայ ձգել ու ընտանիքի թճնկոտ հար-
 ցերը լուծել: Քննենք հիմա ընտանեկան կեանքի
 ուրիշ յարաբերութիւններ:

 2

ՀԱՅՐ ՈՒ ՉԱԿԱԿՈՒՆՔ

Հայրը ընտանեաց է՛ն կարեւոր անդամն է,
 կրնանք ըսել ծանրութեան կեդրոնն է: Ընտանիքի
 գոյութեան, հաստատութեան բարգաւաճումի պա-
 տասխանատուութեան մեծ մասը իր ուսին վրայ
 կը ծանրանայ: Մեր երկրին մէջ հայրն է որ ըն-
 տանիք մը կազմելու գաղափարը կը յղանայ,
 կը վճռէ ամուսնութիւն, կը հոգայ ընտանեաց
 օրապահիկը: Ընտանեաց վարչական, բարոյական
 տնտեսական ոյժը ինք կը մատակարարէ: Հայր
 ըլլալ՝ կամաւորապէս պարտականութեանց լուծը
 վիզը անցնելն է, սիրայօժար գերութիւն: Քանի
 որ հայր մը իր կամքովը գոյութեան կը բերէ
 տկար արարածներ, քանի որ իր սրտին հատոր-

Ներն են անոնք, իր սիրոյն պտուղները, արդարութեան եւ գութի երկեակ զբացումները հրամայական պահանջ մը թէնի որ կը ստիպեն հայրը իր միան աւ ստկորը, ջիղն ու արիւնը տալ զանոնք ինամելու: Հայրը երկրաւոր նախախնամութիւն մ'է, նախախնամութեան պահանջած նախահոգութիւնը ունենալու է: Ամէն մէկ զաւակ անողոք, լուռ, անխուսելի պահանջատէր մ'է, որ ամենէն քարսիրտ նենգամիտ մարդերն իսկ հատաքի կը բերէ:

Հօր մը իր զաւակներուն հանդէպ ունեցած առաջին պարտքը ինդիին է: Տուն մը ուր առատ, ճոխ, պէսպիսի, կանոնաւոր մտունդ չմտներ, զաւակները ճղճիմ, դալկատիպ, դիրազրգիռ կ'ըլլան: Ասոնց ուղեղը առողջ գործունէութիւն չունի, զգացումները իրենց սրբութիւնը, փափկութիւնն ու հարազատութիւնը չեն կրնար պահել, նկարագիրը թուլամորթ կ'ըլլայ եւ համակ կեանքը յուսահատութեան, արցունքի, անէծքի եւ ստրկութեան երկարաձիգ շղթայ մը: Մինչ իսկ անբան նկատուած կենդանիք մեծ զոհողութիւններ կ'ընեն իրենց ձագուկներուն օրապահիկը հայթայթելու: Բանական մարդուն պատասխանատուութիւնը աւելի մեծ է այս մասին: Անշուշտ ամէն մարդէ չենք կրնար պահանջել որ հարուստ ըլլայ եւ ճոխ սեղան մը յարդարէ, բայց գէթ

համեստ ապրուստ մը ճարելու է — կեանքի նախնական պիտոյքները անոնց հետ հաճոյքներու ու ճաշակի պահանջած չափաւոր արդուզարդը: Կերակուր, քարեձեւ զգեստ, աղուորիկ բոյն մը ընտանեաց հայրը սարքելու է իր զաւակաց համար: Այս նպատակաւ հայրը կարգ մը դրական ու բացասական ջանքեր ընելու կը պարտաւորի: Զգուշանալու է այն ամէն բաներէն, որոնք զինք անկարող կ'ընեն հայրական պարտքերը կատարելու: Մտքին հաստարակշռութիւնը եւ մարմնոյն առողջութիւնը խանգարող կիրքերը զսպելու է: Գինովութիւն, բաղդախաղ, զեղխութիւն ու ասոնց յարակից անբարոյութիւնը քառեակ հրէշներ են, որոնց անձնատուր ըլլալու չէ ոեւէ հայր: Աստուծոյ եւ իր պատուոյն վրայ երդում ընելու է թէ ասոնք իրեն համար քստմնելի եւ անծանօթ երեւոյթներ ըլլալու են: Հասարակաց կարծիքը այնչափ մը անողոք ըլլալու է այս մասին որ ոեւէ մարդ չհամարձակի անդունդը նետել իր ընտանիքը: Քանի, քանի ընտանիքներ կան որ թըշուառութեան մրուրը կ'ըմպեն այս պատճառաւ: Քանի, քանի անմեղուկ, անզօր մանկիկներ կան որ հացի տեղ արցունք կ'ուտեն, զգեստի տեղ ցնցոտի կը հագնին, մահիճի տեղ տաքուկ մոխիր կը փնտոնեն, եւ դահիճ անօթութեան, կրծող հիւանդութիւններու, անողոք եւ անասելի դժբաղդու-

Թեանց, բարոյական քրոնիկ ապականութեանց, պատուոյ անկումի, անուանարկութեան, ընկերային եղեռներու, բանտարկութեան եւ մահու զոհ կ'ըլլան ճիշդ այս պատճառներով: Քանի, քանի կիներ կան, զգացումի այդ մարմնաւորումները, որոնք մոլութեանց մատնուած այրերու դժբաղդ զոհերն ըլլալով՝ ներքին մարտիրոսութեանց շրջաթայ մ'է իրենց կեանքը եւ ուղեղը՝ հրաշէկ մտածութեանց կաթսայ մը: Եւ հհ, Աստուած իմ, եթէ այս կիները մայր ալ են, իրենց սրտի հատորներն ունին, օրէ օր անոնց դեղնիլը, հիւծիլը, մեռնիլը կը տեսնեն, անոնց տառապանքները իրենց սիրտը կը խշխշցնէ, անոնց ապագայի քստմնելի հեռանկարը իրենց հոգիին վրայ քառսի անհուն սեւութիւնը կը պատէ. ի՞նչ կը զգան արդեօք: Ի՞նչ կը զգան երբ իրենց ամուսնոյն անկումը կը հրապարակուի, անունը զզուանքով կ'արտասանուի, մահը ընկերութեան կայթատօնքի օր մը կ'ըլլայ: Ի՞նչ կը զգան արդեօք երբ գիշերը ժամերով կը սպասեն որ իրենց էրիկը գինետունէն գայ ու գիրենք աղուոր մը խոշտանգելէն, ծեծելէն վերջը ննջէ: Ի՞նչ կը զգան արդեօք երբ իրենց զաւակներու սիրոյն կը սկսին տաժանելի գործեր ստանձնել, իրենց արժանապատուութեան զգացումը կոխտուելով մուրալ ու երբեմն, Աստուած իմ, իրենց հոգւոյն վարագոյրը, համեստութեան քողը

պատռել — պատիւը ծախել — ու պղծուած կեանքի մը բոցեղէն սուրը իրենց սրտին մէջ մխուած զգալ քանի՛ կը տրոփէ այն: Մեծագոյն եղեռնագործները մոլութեանց անձնատուր հայրերն են, որոնց վրայ եթէ դժոխքի յաւիտենական հուրը դարերով ալ թափի՝ դեռ քիչ է, ու քաւարանի անհուն շնորհաց, ամբաւ ապաշխարանաց միջոցները իրենց մեղքը չեն կրնար քաւել: Ո՛հ, հայրեր, սոսկացէք այս ոճիրներէն, ո՛հ, երիտասարդներ, եթէ այս մոլութեանց անձնատուր էք, կամ՝ ընտանիքի սրբազան սեմէն ներս մի կոխէք եւ կամ՝ հայր ըլլալու բարձր կոչումին արժանի եղէք:

Ապրուստի խնդրոյն մէջ այր մարդուն կարելոր պարտականութիւնը վաստակի կանոնաւոր միջոց մը ունենալն է: Կանոնաւոր գործ եւ գործի կանոնաւոր հետամտութիւն: Շահաբեր արհեստ մը, առեւտրական համեստ ձեռնարկ մը, պաշտօնէութիւն մը եկամուտի վստահելի աղբիւրներ են: Այր մը պարտի իր գործը սիրել, ոեւէ պատրուակաւ պաշտօնատեղիէն բացակայելու չէ: Գործը իմաստութեամբ եւ հաւատարմութեամբ կատարելու է որ շարունակ փնտռուի: Եթէ արհեստաւոր մ'է, պարտի արհեստը ծաղկեցնել, յաճախորդներուն հետ քաղաքավարութեամբ եւ հաւատարմութեամբ վերաբերուիլ: Եթէ առեւտրական ձեռնարկով մը կը զբաղի, դրամագլխոյն վրայ գուր-

գուրալու է, խելքին համեմատ գործ փնտոելու է, բաղդախնդիր շահերէ՝ զգուշանալու է որչափ ալ խոստմնալից երեւնան: Ուղղամտութիւն, դրամական պարկեշտութիւն ունենալու է: Առեւտրական օրէնքը, յաճախորդներու հոգեբանութիւնը, տեղւոյն ճաշակները ուսումնասիրելու է: Կանոնաւոր հաշուեկշիռ, չափաւոր ելեմուտք, որպէս զի չըլլայ թէ օր մը սնանկանալով տունը սեւ մոխիրի վրայ նստեցնէ: Եթէ ընտանիքի հայրը պաշտօնեայ մ'է, պէտք է որ իր կարողութեան համեմատական գործ մը ստանձնէ ու իր պաշտօնին պահանջները խղճմտօրէն լրացնէ որ չըլլայ թէ դիրքէն յանկարծ իյնալով անգործ մնայ: Եթէ գործաւոր է, պէտք է առողջութիւնը վտանգող գործերէ եւ տարապայման աշխատութենէ զգուշանայ եւ հաւատարմաբար գործէ:

Պանդխտութեան խնդիրը բարդ խնդիր մ'է, որ յարակից է ընտանեկան ապրուստի խնդրոյն: Երբ հայրը կը տեսնէ թէ ապրուստի ճար չկայ եւ իր զաւակները անօթութեան կամ չքաւորութեան պիտի ենթարկուին, օտար քաղաք մը երթալու գաղափարը կը յղանայ: Ներքին եւ արտաքին պատճառներ զինք կը համոզեն, կը դողեն որ քնավայրի քաղցր տեղերը, ընտանիքի սիրալիր յարաբերութիւնները մոռնայ եւ օտար կլիմաներու տակ որոնէ իր ընտանեաց բաղըը: Այսպիսի

տարակայութիւնը ժամանակաւոր մահ մը կը նշանակէ, քիչ անգամ այդ մեթոտին դիմելու է: Եթէ կարելի է, բնաւ հեռանալու չէ տունէն, բայց եթէ ճակատագրին մէկ պահանջն է այդ, անխուսափելիին ալ համակերպելու է եւ տունը վարդի պէս գեղեցիկ պահելու է: Հեռու գացողին միտքէն բնաւ հեռանալու չէ ընտանեաց յիշատակը եւ շուտով տուն վերադառնալու սեւեռուն գաղափարը: Նա տասնեակ տարիներով ծծելու չէ օտար մթնոլորտը՝ դրամ դիզելու անյազ պապակովը: Յիշելու է թէ մայր, կին, զաւակներ իր սիրովը կը տոչորին, որովհետեւ անոնք իր դրամէն աւելի իր նախախնամող ձեռքին, ժպտուն ակնարկին, իր բարոյական ազդեցութեան ու վարող հեղինակութեանը կը կարօտին, առանց որոյ՝ ընտանիքը ամայի անապատ մը, անհիշխանութեան բոյն մը կը դառնայ: Կրնամք երեւակայել արդեօք մանկամարդ կնոջ կամ նոր հարսի մը կրած անհուն տառապանքը երկար տարիներու միջոցին, երբ նոր բաժնուած իր մայրենի տնէն, նոր կտրուած իր սեփական ճիւղէն՝ կը փաթթուի ուրիշ խնայակի մը, եւ ահա այն իրմէ կ'օտարանայ՝ զինք յիշատակի աննիւթ թելին կցելով եւ սպասումի երկամաքարին տակ փշրելով: Ի՞նչ կը զգայ արդեօք երբ տարիներով կը սպասէ եւ թուրթի մրտած կտոր մը, չոր լուր մը չառներ իր սիրա-

կանէն: Երբ տնտեսական պայմաններ իր ու զա-
 ւակաց աղիքները կը գալարեն, բայց սպասուած
 փոխանակագիրը չգար: Երբ զաւակը դպրոցի թո-
 շակագինը կը խնդրէ ու ինք ստիպուած է ար-
 ցունքոտ աչքերով «Չունիմ» պատասխանելու: Իր
 հոգիին մէջ ինչ քայքայումներ կ'ունենայ, երբ
 կը լսէ թէ իր սիրելին իր սէրը ուրացած՝ աղտոտ
 վայրեր կը յաճախէ, օրէ օր փճացնելով իր մարմ-
 նոյ ու հոգւոյ չքնաղ ոյժերը եւ տարափոխիկ հի-
 ւանդութեանց ենթակայ ըլլալով: Ինչ ճգնաժամ-
 ներ կ'անցնէ, երբ օր մը սեւ լուրը, մահուան մը
 գոյժը բերնէ բերան կը շրջի եւ իր ականջին
 թմբուկը կը պատռէ: Երբ օտար երկինքի մը տակ
 իր արեւին մարիլը, իր յուսոյն խաւարիլը, իր
 սրտին մեռնիլը կը զգայ ու միայնակ կը մնայ
 անողոք ճակատագրին բզքտող ճանկերուն տակ:
 Տարակայ հայրը պարտի կանոնաւորապէս իր նա-
 մակները, քաջալերական յորդորները, սիրոյ բա-
 րենները եւ ընտանիքը հոգալու անհրաժեշտ դրամը
 խրկել: Պէտք չէ որ իր տառապանքները գրէ,
 այլ՝ յոյսերը: Բացակայութեան օրերը հեռատե-
 սութեամբ անցնելու է: Առողջութիւնը վնասող
 գործերէ զգուշանալու է, որչափ ալ շահաբեր
 ըլլան: Զգուշանալու է թէ կծծի եւ թէ զեղխ
 կեանքէ հաւասարապէս: Առաջինը մարմնոյ հար-
 կաւոր սնունդը զլանալով՝ անոր թագուն ոյժին

կը սպառնայ, երկրորդը Դանայեան կարաս մ'է, որ իր ստակը կու կու տայ, իր նկարագիրը կ'աւրէ եւ զինք երկարատեւ բացակայութեան կ'ենթարկէ: Զգուշանալու է իր ժամանակն ու խելքը գողցող զուարճասէր ակումբներէ, ընկերներէ: Տարակայ հայր մը Մաքրակրօնի մը խստութիւնն ունենալու է, իր սկզբունքները, գործերը, կենցաղը վարելու է իր առողջութեան թելադրած առողջ օրէնքներովը: Երբ համեստ գումար մը շինէ, անմիջապէս տուն վերադառնալու է իր ընտանեաց պահապան հրեշտակն ըլլալու:

Հօր մը իր զաւակաց հանդէպ ունեցած ուրիշ պարտականութիւններէն մին է զանոնք երջանկացնելու խնդիրը: Սոսկ նիւթական սնունդը բաւ չէ այս մասին: Հայր մը շարունակ կնճռոտ ճակատով, խոժոռ դէմքով, հրամայական շեշտով, գոռ գոչումով պէտք չէ որ մտնէ տան սեմէն ներս, ոչ ալ խստութիւնը էական յատկանիշը ըլլալու է իր կենցաղավարութեան: Պէտք չէ որ մարմարէ լուծիւնն ըլլայ տան զարդը: Ժպտուն դէմք, քաղցր խօսքեր, սիրալիր յարաբերութիւն ունենալու է: Պէտք չէ որ անոնց մատաղ հասակին մէջ կեանքին լուրջ փիլիսոփայութիւնը ընէ՝ ապագայի կրծող մտածումները շեշտելով: Պէտք չէ որ իր քաջած տառապանքները, առեւտրական ձախողութեանները, իր դժգոհութիւնները ու ընկե-

րական կեանքին դէմ ունեցած զգուանքը արտայայտէ : Ատով մանկանց յատուկ զուարճութիւնը եւ անգիտակցութեան յարակից խնդութիւնները կը մեռնին ու կեանքի սեւ մշուշը կը սաւառնի անոնց հոգւոյն վրայ : Ընդհակառակն, ինքն ալ պարտի մանուկի հովեր առնել, անոնց խաղերուն շահագրգռիլ, անոնց տղայական կատակներուն ներողամիտ աչքով նայիլ : Երբեմն նոր խաղեր սորվեցնէ, զուարճալի նորավէպեր կամ ընկերական կեանքէ առնուած հետաքրքրական պատմութիւններ ընէ : Անոնց ընկերակցի, երբեմն անակնկալ պտոյտներ եւ այցելութիւններ սարքելով : Ասանկով տղայք տունը բանտ մը չեն նկատեր, այլ՝ դրախտ մը ուր օրէ օր կ'աճին, կ'ուռճանան : Հայր մը իմացականապէս ալ հրահանգելու է իր զաւակները : Մանուկները ի բնէ հետաքրքիր արարածներ են ու իրենց հարցումներովը կը խլացնեն հօր ականջը : Հայր մը մանկանց այս բնածին հարցասիրութեան ոգին ջնջելու չէ, այլ մասնաւոր ժամանակ ու պատրաստութիւն ունենալու է անոնց հետաքրքրութիւնը յագեցնելու : Ինքն ալ նոր հարցումներով հետաքրքրութեան ոգին անելի զարթուցանելու է մտաց նոր ճարակ տալու նպատակաւ : Հետաքրքրութեան զարթնումը, խուզարկութեան ոգւոյն արծարծումը դաստիարակութեան ըղձակէտն է արդէն :

Հօր մը կոչումին ուրիշ մէկ պարտքն է բարոյական հրահանգը: Հայր մը քանի որ տան ապրուստը կը ճարէ, ֆիզիքական ոյժ եւ բնածին սէր ունի դէպի իր զաւակները. իր բարոյական հեղինակութիւնը խիստ մեծ կ'ըլլայ: Արդէն ոեւէ հեղինակութեան տարրերն են ոյժ եւ սէր: Ասոնց ներդաշնակ բարեխառնութիւնը տիպար վարչութիւնը կ'արտադրէ: Հայր մը հսկելու է իր զաւակաց նկարագրին: Մասնաւոր խնամք պէտք է անոնց լեզուին, որպէս զի չըլլայ թէ կոշտ բանաձեւեր, անքաղաքավար ասացուածներ, անվայել խեղկատակութիւններ, անպարկեշտ ու պիղծ հայհոյութիւններ անոնց բերնէն սպրդին: Երբեմն մանուկներ անգիտակցաբար կը սորվին ու կը կրկնեն անլուր հայհոյութիւններ, զորոնք պէտք է մանկան կոկորդին մէջ խեղդել: Հայր մը պէտք է ճանչնայ իր զաւակաց ընկերները, անոնց յաճախած վայրերը, անոնց նախասիրած զուարճութիւնները: Մանկան ընկերները իր նկարագրին ազդող ամենէն հուժկու միջոցներն են, որովհետեւ մտքի նոյն մակարդակը, զգացումներու նոյն տիպը եւ յարաբերական կեանքի ընդարձակ ասպարէզ մը ունին: Մազնիսացնող մայրը, ազդող հայրը, ուշաբերող ուսուցիչը եւ յափշտակող քահանան չունին այն ազդեցութիւնը մանկան մը նկարագրին ուղղութիւնը եւ բնորոշիչ տարրերը գծելու, զոր ունին իր ընկերները:

Մանկան մը ընկերները իր պահապան հրեշտակները կամ կործանիչ դիապետներն են : Ունինք մանուկներու, պատանիներու լեզէրներ որոնք իրենց չար ու ապականեալ ընկերներու ազդեցութեամբը անդունդին ճամբան բռնած են, մոլութեանց ճաշակը առած են ու ֆիզիքական ու բարոյական կազմալուծման հարցը իրենց կուրծքին տակ կը սնուցանեն : Հայրեր իրազեկ ըլլալու են իրենց զաւակաց ընկերական շրջանակին, վասն զի փողոցը, դաշտը կամ խաղի բակը աւելի հօօր ներգործութիւն ունի մանուկի մը ներկայ կեանքին ու ապագայ ճակատագրին վրայ քան ընտանեկան խորանը, դպրոցական սեղանը, եկեղեցոյ բեմը : Հայր մը հսկելու է իր զաւակաց ունակութիւններուն : Մանկական հասակի մէջ է որ տղայք կը սորվին խմելու, ծխելու, բաղախաղի, զուարճութեանց անձնատուր ըլլալու դասերը : Գեղեցիկ փաթեթուած սիրունիկ գլանիկ մը, կարմրուկ գինիի գողտրիկ գաւաթ մը, տասնոց մը շահելու առթած զգլխիչ հաճոյքը եւ պարտէզի մը աւազանին շուրջ սարքուած դաշտկերոյթ մը երբեմն անհատի մը կամ գերդաստանի մը բաղըր կը կնքեն :

Հօր մը պարտքն է նաեւ հակակշռի տակ առնել իր զաւակաց կամքը, արդարութեան եւ անոր մարմնացումը եղող օրէնքի պատկառանքը ներշնչելով անոնց : Արդարութեան զգացումը ընկերային

կազմաւորութեան խարիսխն է եւ օրէնքը անոր պահապան հրեշտակը: Հայր մը զաւակներու ծննդեան պատճառ ըլլալով՝ մարդկային սեռի աճումին կը սատարէ. բայց սոսկ ծնիլը առաքինութիւն մը չէ, եթէ չօժտէ նաեւ մտքի ու նկարագրի բարեմասնութիւններով, որպէս զի մանուկը իր ընկերային շրջանակին անէծք մը ըլլալէ աւելի օրհնութեան կեդրոն մը ըլլայ: Հայր մը կրնայ այս նպատակին հասնիլ զսպելով տղուն քմայքը եւ չթողլով որ ան փօքրիկ բռնապետի մը հովերը առնէ ընտանեաց մէջ եւ չթողլով որ տանը մանուկ գերիշխանը ըլլայ: Մեր ընտանեկան յարկերէն շատերուն մէջ մանուկներ կան, որոնք ամբողջ տունը իրենց մատին վրայ կը խաղցնեն: Կը դողացնեն իրենց մայրերը՝ անոնց բերնէն լուտանքի, անէծքի հայհուջներ թնցնելով, անոնց հառաչանքին, լացին եւ նեղսրտութեան պատճառ ըլլալով: Կերակուրը իրենց ճաշակին համեմատ պատրաստուելու է, իրենց ընտրած նիւթէն զգեստ կարուելու է, հերիք է որ այնպէս հրամայեցին: Եթէ իրենց խօսքը մտիկ չընեն, կը կատղին, կը ճչեն, կը ճուան, տանը կահերը կը կոտորտեն, փողոցին դուռը կը քարեն, գետինը տապալակելով զգեստնին պատառ պատառ կ'ընեն, դպրոց չեն երթար, իրենց մօրը խօսքին կ'անսաստեն, իրենց եղբայրը, քոյրը կը ծեծեն, ու երբեմն այնչափ ա-

ուաջ կ'երթան որ իրենց բերնէն նախատանաց ու մինչեւ իսկ հայհոյութեան խօսքեր կը թոցնեն : Այս կարգի մանուկներ տան անզօր անդամներուն պատուհասն են : Խնդիրը հոս չլմննար . իրեն կամքին թողուած տղան տնէն դուրս ալ իր շնորհքը ցոյց կու տայ, ասոր անոր քիւերը կը փլցնէ, հաւերը կը քարէ, ապակին կը կոտրէ, պարտէզը կը մտնէ եւ պտուղ կը գրպանէ : Ճամբաներու հատակէտը, աներեւոյթ անկիւններ կը կայնի մանուկներ չարչարելու, ծեծելու, բռնաբարելու : Երբեմն դաշնակիցներ գտնելով խմբակներու պարագլուխ կ'ըլլայ եւ շահատակութիւններ կը կատարէ : Խմբովին դպրոցէն փախչելու, անմեղ տղայք գլխէ հանելու խորհուրդներ կը յղանայ : Այս է իր քմայքին թողուած տղու մը մանկութիւնը : Անշուշտ իր չափահասութիւնը ասոր աւելի բաղադրեալ եւ յոռի մէկ երեւոյթը ըլլալու է : Այդ մանկիկը մարդկային ընկերութեան անմարսելի մէկ տարրը պիտի դառնայ, նշանաւոր գող մը, աւազակ մը, խառնակիչ մը . եթէ այդ աստիճանին ալ չհասնի, ինչ շրջանակի մէջ ալ ըլլայ, անոր հաւասարակը՝ ութիւնը կամ խաղաղութիւնը պիտի խանգարէ :

Ուրեմն հօր մը պարտքն է չափ դնել զաւակին քմայքներուն, իր քաջաբերիչ ժպիտովը կամ խօսքովը չփայփայել զայն, այլ ցուցնել թէ կամքէն վեր օրէնքը կայ, հաճոյքէն գերադաս արդա-

րուծիւնը, որուն յօժարութեամբ հպատակիլ ամէն անհատի պարտքն է:

Հայր մը իր զաւակաց սորվեցնելու է թէ պարտքի եւ իրաւանց շրջանակ մը կայ. ուրիշին իրաւունքները սրբազան սեպհականութիւն են եւ անոնց դպչիլը սրբապղծութիւն է. թէ ընկերային կարգուսարքը կայ, որոյ հիմը պարտքի եւ իրաւունքի յստակ ըմբռնումն ու անթերի գործադրութիւնն է: Անհատներու եւ ազգերու երջանկութիւնը օրէնքի պահպանումէն կախեալ է:

Անշուշտ այս խօսքերը պղատոնական ազդեցութիւն մը պիտի գործեն, եթէ անոնց չընկերանայ պատիժ ու վարձատրութիւն, մին օրէնքին զօրութիւնը ճանչցնելու եւ միւսը բարիին հրապոյրն ու ճաշակը տալու: Շատ անգամ ծնողական սէրը ու սխալ ըմբռնուած գութը կը թուպատրեն որ տղան լրբանայ, շփանայ: Սէրը որչափ ալ ընտիր զգացում մը ըլլայ, արդարութեան եւ օրէնքի չափ ապահով երաշխատրութիւն մը չէ ընկերային կազմածը հաստատ պահելու: Սէրը կրակոտ, յախուռն եւ կոյր է, ընտանիք մը վարելու ապահով մեթոտը չէ:

Բարոյական հրահանգումի մէկ ստուար ու կենսական մասը կը կազմեն այլասիրական զգացումները: Գութ, համակրութիւն, սէր ու ասոնց արտայայտութիւնը եղող ողորմութիւնն, աջակցութիւնն ու զոհողութիւնը երբեակ գոհարներ են, որ

փայլելու են կեանքերու վրայ: Ընտանիքը յարմարագոյն վայրն է այս չքնաղ առաքինութիւնները մշակելու, որովհետեւ հոն են անձնատրեալ գուլթն ու սէրը — հայրն ու մայրը: Ընտանիքը՝ լաւագոյն ասպարէզն, որովհետեւ եղբայրական ու քրոջական յարաբերութիւնները սքանչելի պարագաներ են այդ յատկութիւնը զօրացնող: Հայր մը այս զգացումները կրնայ մշակել իր անձին օրինակովը, համակրութեամբ խօսելով դժբաղդներու, ճակատագրի զոհերուն եւ ընկերութենէն լքուած անհատներու վրայ: Կրնայ անոնց կեանքին թշուառ տեսարանները նկարուն եւ զգայուն եղանակաւ պատմել, թուել անոնց կամքէն անկախ անողոք պատճառները, որոնք զանոնք այս վիճակին ենթարկած են: Կրնայ յուզիչ եւ սրտաճմլիկ իրավէպեր պատմել, վիպակներ կարդալ: Կրնայ օր մը տուն բերել ցնցոտիներ հագնող, ցուրտէն դողդրացող մանկիկ մը որ համակրիլ սորվին խեղճերու: Այս զգացումը կրնայ մշակուիլ նաեւ՝ իրենց դրամը, ժամանակն ու կեանքը ընկերութեան համար զոհողներու կենսագրութիւնը կարդալով: Հայր մը այս զգացումը կրնայ գերազանցօրէն մշակել, երբ աղքատախնամ, որբախնամ հաստատութեանց մեծկակ գումարներ ընծայէ:

Քաղաքավարութիւնը, թէեւ ուղղակի բարոյական հրահանգում մը չենք կրնար նկատել, այ-

սու ամենայնիւ մշակուած նկարագրի գեղեցիկ գիծերէն մին կը կազմէ: Քաղաքավարութիւնը ազնիւ հոգիի մը բարեձեւ արտայայտումն է կամ բարւոք յարաբերութեանց մեթոտը: Մանկիկը տան մէջ սորվելու է իր յարաբերական դիրքը, մեծի եւ պզտիկի, ինչպէս նաեւ հաւասարներու յարաբերութեան կենցաղագիտական օրէնքները: Մանկիկը տան մէջ սորվելու է թէ ինչ բանաձեւեր, շարժումներ գործածելու է կենցաղի մէջ: Ծերունին ու մանկիկը, մամն ու մայրը, հայրն ու տատը, եղբայրն ու քոյրը, ուսուցիչն ու քահանան, աշխարհականն ու կղերականը, պաշտօնական ու անպաշտօն անձնաւորութիւններ ընկերական ինչ պահանջներ ունին քաղաքավարական տեսակէտով: Տան, փողոցի, շուկայի, եկեղեցւոյ, դպրոցի մէջ ինչ դիրք բռնելու է: Հարսանիքի, տօնախմբութեանց, մահու եւ դժբաղդութեանց առթիւ ինչ դիրք բռնելու է: Ասոնք ընկերական էթիքներ են որ անհրաժեշտ են յղկուած ընկերութեանց, որոնց օրինաւոր կիրառումը համարում, համակրութիւն եւ դիրք կը շահի անհատին եւ ժպիտ ու քաղցրութիւն կը մտցնէ ընկերութեան մէջ: Ասոնց իւրաքանչիւրին վրայ հատիկ հատիկ գրել մանրամասնութեանց երթալ է: Մտածող հայր մը կրնայ մանրամասնութեանց երթալ եւ յարմարագոյնը տնօրինել: Կրօնական հրահան-

գումը բարոյականի պսակն է: Կրօնքին, բացարձակի պաշտումն է: Ընտանիքը տաճար մ'է, սրբազան խորան մը: Հայրը քահանայապետն է, աղօթքը խունկը, զգացումները բուրվառ, որոնցմէ օրհնութեան, մաղթանքի բուրումներ կը բարձրանան դէպի Աստուած: Տան անդամները այդ տաճարին երկրպագուներն են, որոնք հող սորվելու են վախնալ, յարգել, սիրել եւ պաշտել զԱստուած: Այդ տաճարին մէջ ապաշխարանքի արցունքը թափելու են եւ հոգեւոր փրկութիւն գըտնելու են: Այդ տաճարին մէջ սորվելու են իրենց ուխտերը ընել գերագոյն կեանքը ապրելու — սիրոյ, արդարութեան, զոհողութեան եւ պաշտումի կեանքը: Հող սորվելու են հոգւով, մարմնով չփակչիլ նիւթին, հողին, մսին, այլ նիւթէն վեր հոգին, հողէն անդին երկին ու մսէն գերազանց աննիւթ իրողութիւնները փնտռել: Հոն անմահութեան հաւատքը, յարութեան յոյսը եւ Աստուծոյ գաղափարը իրենց ճակտին ու սրտին վրայ դրոշմուելու են որ կեանքը երգով, յուսով եւ համբերութեամբ ապրելու ներուժը ունենան: Հայր մը եկեղեցասէր ալ ըլլալու է: Եկեղեցիին, շարականին, քահանային վրայ պատկառանօք խօսելու է: Կանոնաւորապէս եկեղեցի յաճախելու է, փայլելու է իր բարեպաշտութեամբ: Շահագրգռուելու է եկեղեցւոյ գործերուն. դրամ, ժամանակ

եւ մտածում զոհելու է ատոր համար: Նախանձախնդիր ըլլալու է եկեղեցւոյ արժանապատուութեան. անոր աճումին, բարգաւաճումին, շէն ու պայծառ մնալուն ոգի ի բռին աշխատելու է: Այսպիսի հօր մը տղան գրեթէ անկարելի է որ նոյն զգացումներով տոգորուած չըլլայ: Որչափ ալ սկեպտիկ մտածումներ, դրամի սէրը, զուարճասէր ընկերներ զինք անտարբերութեան դատապարտելու ճգնին, դեռ հօրը կենդանի, ազու, զգաստացնող օրինակը զայն կ'ուշաբերէ եւ կրօնին սէրը անջնջելի կերպով անոր սրտին վրայ կը դրոշմէ: Աստուածասէր հօր մը ազդեցութիւնը անդիմադրելի է:

Տեղ տեղ անուղղակի ակնարկուեցաւ հօր վարչութեան խնդիրը: Կ'արժէ քիչ մը անելի ծանրանալ այս մասին: Վարչութեան խնդրոյն մէջ առաջին կարեւոր կէտն է սիրոյ եւ օրէնքի հաշտեցումը: Օրէնքը անաչառ է, սէրը աչառու. օրէնքը բացարձակ է, սէրը կ'եղանակատրի. օրէնքը խիստ է, սէրը մեղմ: Քաղաքական վարչութեան մէջ խնդիրը դիւրին է, որովհետեւ օրէնքի ներկայացուցիչները բնագրական սիրով մը կապուած չեն չարագործներու հետ, եւ օրէնքի վճիռներուն վարժուած ըլլալով պաղարինով կը կնքեն ոճրագործներու սեւ ճակատագիրը, թերեւս տեսակ մ'ալ հաճոյք կը զգան ընկերութեան կործանիչ տարրերը

վերցուցած ըլլալու գիտակցութեամբ: Ընտանեկան յարկին մէջ խնդիրը կը տարբերի. անոր վարիչը թէ սէրը, եւ թէ արդարութիւնը մարմնաւորելու է, նոյն ատեն պատժելու եւ զգուելու է: Այս երկուքը իրենց ներքին բնութեամբ իրարու հետ հաշտ չեն. հետեալաբար բաւական դժուար է անոնց համերաշխ գոյութիւնը: Սաչափ կոնանք ըսել թէ հօր մը ընդհանուր քաղաքականութիւնը սէրը ըլլալու է, բայց վարելու ալ մասնաւոր, որոշ եւ հաստատուն սկզբունքներ ունենալու է: Զաւակներ համոզուելու են այս մասին եւ իրենց ամենէն համարձակ վայրկեաններուն մէջ իսկ այդ սահմանները ոտնձգութիւն ընելու չեն: Ատեն ատեն պատիժ ալ պէտք է: Երբեմն պակաս սիրելը աղուորիկ պատիժ մ'է ու տղան կ'ուշաբերէ իր ընթացքին բարուք ուղղութիւն մը տալու: Հայրը տանը դատաւորն ալ է, ուրեմն ուղղադատ ըլլալու է: Երբ եղբայրներու, եղբօր ու քրոջ մէջ կռիւ կը պատահի, պէտք է զանոնք կանչել, իւրաքանչիւրին պատմել տալ եղելութիւնը, ըմբռնել խնդրին ընդհանուր բնութիւնը եւ յարմար խրատը, ազդարարումը, պատիժը կամ քաջալերութիւնը տալ: Ասով մանուկներ ինքնագիտակցութեան կու գան, կը սկսին իրաւունքի յստակ ըմբռնում ունենալ եւ նկատել ուրիշին իրաւունքները: Ասոնք ընկերութեան բարի քաղաքացի պատրաստելու տեսակ մը վարժութիւն են:

Վարչութեան խնդրոյն մէջ կէտ մը կայ, որ մոռցուելու ենթակայ է, եւ այն մօր հեղինակութեան խնդիրն է: Մեր մէջ այնպէս նկատուած է թէ մայրերը հեղինակութիւն չունին, թէ անոնք կառավարելու ոյժն եւ իմաստութիւնը չունին: Ձեմ կարծեր թէ նախնական պատճառը այս է: Հայրը կ'ուզէ միահեծան իշխել ու երբ մօրը դէմ անպատեհ շարժումներ կամ անհնազանդութիւն պատահի, հայրը լուրթեամբ կը քաջալերէ: Տղայք այս կռահելով ցերեկն ի բուն կը չարչրկեն իրենց մայրը ու երեկոյին, երբ հայրիկը վերադառնայ, խելօք խելացի կը նստին իրենց հօր հրամանները անմիջապէս կատարելու պայմանաւ: Հայրը մօր ազդեցութիւնը կը չեզոքացնէ, երբ անոր դրած պատիժներուն հակառակ կը վարուի տղոցը դաշնակցելով: Երբեմն հայրեր այնչափ մը անխոհեմ կ'ըլլան որ տղոց առջեւ մայրիկը կը յանդիմանեն: Տղայք ասկէ թեւ առած աւելի համարձակ ու անզթօրէն կը խոշտանգեն իրենց մայրիկը, որ մայրիկ ըլլալէ աւելի տեսակ մը խաղալիկ կ'ըլլայ տղոց քմայքին: Հօր մը հեղինակութիւնը աւելի կը զօրանայ, երբ ոյժ տայ մօր ազդեցութեան: Ատով մանկիկները կը սորվին անընդհատ հնազանդութիւն, կանոնաւոր օրինապահութիւն: Մօր կամքին անսաստող տղայք շուտ կ'ըմբօստին հօր դէմ: Գործակից վարչութիւնը հակընդդէմ վարչու-

Թենէ զօրաւոր է, կուսակցութիւնը կործանում է, աշխատակցութիւնը ոյժ :

Վարչութեան խնդրոյն մէջ ամենակարեւոր եւ ամենէն շատ անտես առնուած խնդիրը --- -- 5-ը --- -- ? է նկատառումի խնդիրն է: Շատ մը ծնողներու եւ զաւակաց պառակտումին եւ ընտանեկան գայթակղալի տուամներուն պատճառը այս է: Հայրեր իրենց բացարձակ հեղինակութեան վստահ՝ շարունակ հրամայական դիրք մը կ'առնեն իրենց զաւակներուն հանդէպ հաւասարապէս կամ նոյն զավկին ամէն տարիքին մէջ: Ասոնք չեն խորհիր թէ իրենց զաւակաց արժանապատուութիւնը վիրաւորանք մը կը զգայ, թէ անոնք անհատներ են եւ անհատականութիւնը հետզհետէ կ'աճի: Թէ անոնք ալ բանականութիւն ունին եւ դատողութիւնը օրէ օր իրերը, երեւոյթները, տարբեր կերպով կ'ըմբռնէ: Թէ ամէն մարդու դատողութիւնը իրեն գերազանց կ'երեւնայ: Հայր մը պէտք չէ որ կոշտ կշտամբանքի խօսքեր ուղղէ իր որդւոց, պէտք չէ որ անոնց գործերը շարունակաբար խծբծէ, անոնց խորհելու եղանակը արհամարհէ, անոնց նկարագրին յոռի կողմերը հրապարակէ: Պէտք է նկատի առնել անոնց անհատականութիւնը, օրէ օր մեղմել իր վարչութիւնը, զանոնք քաղաքավարութեամբ խրատել, քիչ անգամ՝ յանդիմանել: Մանաւանդ ուրիշներու ներ-

կայութեան պէտք չէ զանոնք անուանարկել :

Երբ հայր ու որդի միասին կը գործեն առեւտրական կամ արհեստական ճիւղերու մէջ, պէտք է անոնց հետ խորհրդակցիլ, ատեն ատեն տղայոց զաղափարը նախընտրել եթէ բանաւոր կուտան ունին : Ասանկով տղուն մէջ անելի պատկառանք կը ծնի դէպ ի հայրը, տղան անելի տաքնալով գործին վրայ՝ կորովով կ'աշխատի : Տղուն խորհելու, հնարելու, ինքնավարութեան կարողութիւնները կը զօրանան այնպէս որ երբ հայրիկը օր մը շիրիմը չուէ, տղան փոխանակ շուարելու՝ ճարտարութեամբ եւ աջողակութեամբ իր գործը կրնայ վարել : Եթէ հայրը յամառի, բացարձակութիւնը քշէ, որդին օր մը երես կ'ելլէ իր իրաւունքները պաշտպանելու : Հօրը խելքին չհանիր, անոր թերի կողմերը երեւան կը հանէ եւ շարունակ կը վիճի : Ընտանիքը վիճաբանութեան թատր մը կը դառնայ . հայր ու որդի փոխն ի փոխն կը պոռան, կը զայրանան, գիրար կը վիրաւորեն եւ ծեծելու իսկ կը ձեռնարկեն : Այս վէճը տարիներով կը ձգձգի մինչեւ որ տղան կը ստիպուի թողուլ հօրենական տունը եւ առանձինն իր բաղդը որոնել կեանքի փոթորիկներուն դիմագրաւելով : Ասոր արդիւնքը սա կ'ըլլայ որ տղուն կեանքը կը խորտակի . հօրը սրտին մէջ անջնջելի տաղ մը կը մնայ եւ գերդաստանին

պատիւը կ'արատաւորի, տան անդամներուն երջանկութիւնը կը խանգարի եւ կրտսեր եղբայրները գէշ օրինակ կ'առնեն:

Կէրտէսի Խոր մը ուսին վրայ ծանրացող ուրիշ կենսական խնդիր մ'է: Ընտանեկան հրահանգումը բաւական չէ տղուն իմացական ու բարոյական կարողութիւնները զօրացնելու: Հայր մը, որչափ ալ խելացի ըլլայ, չկրնար մեթոտաւոր, կանոնաւոր եւ բարձր կրթութիւն տալ իր զաւակաց, որովհետեւ պահանջուած ժամանակն ու կարողութիւնը չունի: Ճիշդ այս պատճառաւ հաստատուած են հանրային հաստատութիւններ, ուր մանուկներ կը զինուին գիտութեան ոյժերով: Այդ հաստատութեանց պիտո նշանաւորն է դպրոցը: Դպրոցը ընտանիքի լրացուցիչն է: Դպրոցը համայնքի մը զարգացումին ջերմաչափն է, անոր յառաջդիմութեան երակաչափը: Ամէն գիւղ ու քաղաք լաւ կամ գէշ իրենց դպրոցները ունին: Հասարակութիւնը հացի չափ պէտքը կը զգայ գէթ նախնական դպրոցներու: Կրթութեան խնդրոյն մէջ առաջին կէտը տարիքն է: Ծնողքներ կան որ կանուխ կը կրթեն, տանը մէջ ձանձրանալով անոնց ներկայութենէն: Ապաժամ կրթութիւնը կը խանգարէ տղուն առողջութիւնը, չթողուր որ մարմնոյն օրէնները պէտք եղած աճումը ունենան եւ կորովը ստորին աս-

տիճանի մը վրայ կը մնայ : Մտքին կարողութիւնները գիտութեան զօրատր լոյսէն շլացած իրենց աստիճանական հասունութիւնը կը կորսնցնեն եւ կատարելութեան տիպը չեն առներ : Տղուն մէջ գիտութեան սէրը կը մարի եւ ատելութիւն մը կը ստեղծուի գրքին, թերթին, գրականութեան դէմ : Բնոյթը մեկամաղձոտ կ'ըլլայ եւ մանկական անուշ վայրկեանները դպրոցի ճնշիչ մթնոլորտին տակ կը փճանան : Անշուշտ խնդիրը կը տարբերի, երբ բռնի իսկական իմաստով մանկապարտէզ կայ : Այն ատեն մանկունք ախորժով կը թողուն տունը ու ծաղկոց կը վազեն , որովհետեւ հոն աւելի առատ ու ընտիր խաղեր կրնան խաղալ , խմբովին կաքաւել , վազել , շրջագայիլ , ուշադրութեամբ զննել իրեր , միջատներ ու իրենց հետաքրքրութիւնը յագեցնել : Մանկապարտէզի մանկունք կրնան երգել գողտր երգեր , գուրգուրանք ու սէր վայելել վարժուհիներէ , կեցցէ ու մրցանակ կորզել : Այս կարգի ծաղկոց մը թէ տուն է , թէ խաղարան եւ թէ ուսումնարան : Մանկիկներ հոն պէտք է մեծնան ու ապրին : Հայրեր ալ կան որ իրենց զաւակը ուշ կը խրկեն դպրոց , երբ տղուն փափաքը մարած է արդէն կամ ուրիշ բաներով այնչափ մը շահագրգռուած , որ ուսումնարանը սառն տպաւորութիւն մը կը թողու իրեն վրայ : Հասակակից դասընկերներ չունենալով՝ նո-

րեկ տղան կ'ամչնայ, քիչ ասենէն կը յուսահատի եւ դպրոցէն խոյս կուտայ: Մտկոցի յարմար տարիքը հինգ եւ դպրոցինը եօթն է:

Ամէն դպրոց դպրոց չէ. դպրոցներ կան որ տգէտ ուսուցիչներու ձեռքին ասկ ոճրագործութեան վայրեր են, տեսակ մը սպանդանոցներ ուր մանկան իմացական ու բարոյական կեանքը կը մեռնի: Դպրոցներ կան որ ծուլարան են. աշակերտները հոն ցերեկը կը մրափեն, դպրոցը խաղարանի կը վերածեն: Դպրոցներ ալ կան որ շրջանէ շրջան ուսուցիչներ կը փոխուին, իրարու շինածը կը փլցնեն կամ կը նորոգեն, տարբեր մեթոտներով տղուն միտքը կը մոլորցնեն: Դպրոցներ կան ուր աշակերտք հանապազ ուսանին եւ ոչ հասանին, մեքենական դասերու, կրատրական գոցերու յաւիտենական յանկերզը կ'երգեն: Կան դպրոցներ որ երբեմն ոգետրութիւն կը զգնոուն, քիչ յետոյ ոգեվարքի մէջ են, երբեմն կը մեռնին ու յանկարծ յարութիւն կ'առնեն: Այսպիսի դպրոցներու մէջ աշակերտք պարբերաբար միամսեայ, երկամսեայ ու երբեմն տարեկան արձակուրդ կ'ունենան:

Ակնարկուած պատճառներով հայր մը պարտի դպրոցներէն լաւագոյնը զատել ու իր զաւակը հոն խրկել: Ընտրելու է հաստատուն ու կանոնաւոր գոյութիւն եւ ձեռնհաս ու եփուն ուսուցիչներ ու-

Նեցող դպրոցը, զոր օրինակ՝ պետական վարժարանները : Թողակին աժանը նայելու չէ, ճրի դպրոցը ամենէն սուղն է եւ սուղը ամենէն աժանը : Սուղը աժան է, որովհետեւ մտքի հարուստ պաշար կու տայ, ժամանակ կը խնայէ եւ կեանքի մէջ աւելի շահելու գրաւական մ'է : Եթէ հայր մը աղքատ է, մուրալու է. տաժանելի աղքատութեանց յանձնառու ըլլալու է եւ զաւակները կրթելու է : Կրթութիւնը աղքատին դրամագլուխն է : Վտանգ կայ որ աղջկանց կրթութիւնը զանց առնուի, որովհետեւ անոնք ուրիշին պատին ծեփ են եւ անձնական օգուտ չունին :

Հայր մը տղան դպրոցէն կը հանէ սա պատճառներով — եթէ չափազանց կծծի է եւ կրթութեան տուած դրամը կարծես հոգիէն կը փրցնէ, եթէ զաւակը ծոյլ ըլլալով իր քրտինքը չվարձատրեր, եթէ ազահ է եւ տղան շահագործել կ'ուզէ անոր մանուկ հասակէն իսկ : Անձնական օգուտի համար տղան դպրոցէն հանել՝ գձուձ ոգի մը կը ցուցնէ : Ծուլութեան պարագային ալ արտոորալու չէ, որովհետեւ տկարամիտը աւելի կը կարօտի գիտութեան եւ գիտութիւնը միշտ զօրութիւն է, որչափ ալ քիչ ըլլայ եւ ուշ ստացուած :

Բարեկեցիկ հայրեր պարտին միջակ կրթութիւն մը տալ, որպէս զի տղան աւելի փայլուն

դիրք մը զրաւէ գործի ասպարէզին մէջ եւ աւելի լայն, ուղիղ եւ բանաւոր հայեացքներ ունենայ բնութեան, ընկերութեան եւ կեանքի նկատմամբ:

Հարուստ հայրերու պարտքը աւելի ծանրակշիռ է: Անոնք պարտական են իրենց զաւակաց միջակէն բարձր կրթութիւն տալ, եւ ուստի պէտք է որ զանոնք բարձրագոյն գոլէճ մը կամ համալսարան խրկեն աւելի հիմնական դաստիարակութիւն տալու կամ արուեստ մը սորվեցնելու: Հօր մը համար մեծ առանձնաշնորհում մ'է զաւակ մը կրթելու կարողութիւնը, մանաւանդ երկնային հաճոյք մ'է կրթուած, խելացի եւ գնահատուած զաւակ մը ունենալը: Կարգ մը հարուստներ կան որ իրենց զրասնենկին մէջ օտար զրագիր մը չունենալու համար իրենց զաւակը դպրոցէն կը հանեն եւ վաճառատուն կը կանչեն արհամարելով անոնց արուեստի հակումները, արտակարգ ձիրքերը եւ հանճարի ցոլքերը: Ասոնք որդեսպան հայրեր են, որովհետեւ միսէ աւելի բարձր բան կը սպաննեն — հանճար, ապագայ:

Մնափառ հայրեր ալ կան որ, գոլէճական կամ համալսարանական զաւակ մը ունենալու մարմաջովը տապկուած, ուրիշին աչքին փուռ ըլլալու դիտումով համբաւի սիրոյն՝ իրենց տղան արտասահման կը խրկեն առանց նկատի առնելու անոր մտքի կարողութիւնները, նախասիրած աս-

պարէզը, տարիքը, առողջութիւնը եւ նկարագրի տոկոնութիւնը, առանց խորհրդակցելու զաւկին ուսուցչին կամ զայն մօտէն ճանչցող անհատներու հետ: Այս կարգի տղայք երբ եւրոպա ոտք կոխեն, փոխանակ իրենց դասերուն պարապելու կամ պատուաւոր դիրք բռնել ճգնելու, ինքզինքնին կու տան շուայտութեան: Կը մխտն իրենց հօր դրամը՝ անոր փայլուն յոյսեր տալով, կ'ուրախացնեն զինեպանները, կը քայքայեն իրենց ֆիզիքական ու բարոյական կազմաւորութիւնը եւ օր մը չէ՝ հագուստով ծննդավայր կը վերադառնան՝ իրենց «էտէն» կորսնցուցած ըլլալու պայմանաւ: Հայր մը իր մնափառութեան զոհ տալու չէ իր տղան, պէտք է լրջօրէն մտածել համալսարան խրկելու պահուն: Պէտք է օրերով կշռադատել՝ տղայ մը ուսման տաճարէն շուկայի հրապարակը քաշելէ առաջ:

Հայրեր հակառակելու չեն նաեւ իրենց զաւկաց արտաքին զարգացումին՝ սա փաստերը առաջ բերելով թէ ատոնք ժամավաճառութիւն են եւ տնտեսագիտական սկզբանց հակառակ, թէ դրական չոր շահ մը չեն խոստանար, այլ մտքի օրօր կը դառնան, թէ գործի սէրը կը պաղեցնեն եւ տղուն աչքը չափազանց կը բանան: Կրթութիւնը սոսկ նիւթական շահախնդրութեամբ ըլլալու չէ. մարդը սոսկ մարսողական խողովակ մը

չէ, մտքի չքնաղ օժիտներով զարդարուած էակ մ'է: Մարդ զարգանալու է որ իրեն հայեացքները փոխուին ներքնաշխարհին ու աշխարհին վրայ, որ լուր ունենայ իրերու եւ էակներու իրարանցումին, որ մտածութեանց տիեզերք մը բովանդակէ իր ըզեզին մէջ, որ կարենայ պատուաւոր դիրք բռնել ընկերութեան մէջ:

Հայր մը զակին կրթութեան պարտքը լրացուցած ըլլալու համար պէտք է որ զործակցի ուսուցչին: Գործակցութիւնը ուղղակի եւ անուղղակի է: Անուղղակի՝ երբ դպրոցին ու ուսուցչին վարկը չկոտրեր անոր անձին, խելքին կամ բռնած մեթոտներուն դէմ առարկելով, զայրանալով: Ուղղակի՝ երբ յարգանքով կը խօսի ուսուցչին եւ կրթութեան վրայ, երբ պարբերաբար դպրոց կ'այցելէ՝ ուսուցիչը քաջալերելու եւ տղան մարտիկու, երբ կը նամակակցի ուսուցչին հետ ու անկէ թելագրութիւններ կը խնդրէ, երբ մասնաւոր բնօնեղով կամ հիւրոնկալութեամբ կը քաջալերէ ուսուցիչը, երբ կը ջանայ ուսուցչին վարկը բարձր պահել հրապարակին վրայ ու շթողով որ նախանձոտ ստորուկ հոգիներ զայն խծածեն: Երբ հայր մը տղուն հրաշակչի վարձապետէն ծեծ կեղած պահուն, այլ կը գու՛՛ն զայն, անշուշտ երբ ուսուցիչը անհիսա է՝ կրնայ զայն առանձինս տեսնել եւ իր տղուն իրաւունքը պաշտպանել:

Մէկ խօսքով, երբ հայր մը կը շահագրգռուի դպրոցի գործերով, ուսուցչին կեանքով, իր զակին կրթութեամբ՝ ուղղակի գործակից կ'ըլլայ ուսուցչին եւ այս մասին ալ անթերի կատարած կ'ըլլայ իր պարտքը: Աւելի լաւ է որ տղադ կրթես քան անոր 1,000 ոսկի ժառանգութիւն թողուս. կրթուած զաւակ մը ձոյլ ոսկի է, լուսատոր ըղեղ մը համակ անդամանդ:

Կրթութեան խնդրէն վերջ կու գայ տղոց կեանքի գործին խնդիրը: Այս ալ շատ փափուկ խնդիր մ'է, որովհետեւ մարդու մը գործէն կախեալ է իր ներկայ երջանկութիւնն ու ապագայ բարօրութիւնը: Գործի խնդրոյն մէջ հօր մը դիտելիք կէտերը հետեւեալներն են. տղան մանուկ հասակի մէջ գործի չդնել, անգթութիւն է այս. ինչպէս կրթութեան խնդրոյն մէջ ակնարկեցինք, թողելու է որ տղան նախնական կրթութիւնը առնէ. կրթութիւնը կեանքի կաթն է, կաթէն շուտ կտրելու չէ մանկիկը: Շուտ գործի դրուած տղան կեանքի գարնան հաճոյքներէն կը զրկուի, կեանքի երկանաքարին տակ կանուխէն կը փշրի, մարմնով ճղճիմ, մտքով բթամիտ կ'ըլլայ, յոռետես մտածումներով կը պաշարուի: Տղան տաժանելի գործերու դնելու չէ, որչափ ալ շահաբեր ըլլան: Գործեր կան որ աչքի, թոքի, մկանական ոյժի սարսափելի թշնամի են. եթէ հայրը շատ նեղուած

չէ, խնայելու է տղուն կեանքին: Հայրեր հակամէտ են իրենց տղայք իրենց գործին մէջ առնել առանց մտածելու թէ իրենց արհեստը կրնայ ըլլալ որ ադամական արհեստ մ'է, երթալով վարկը կը կոտրի: Օտար աշակերտ մը խանութէն ներս չխոթելու փափաքը եւ զակիկն իրեն մնայուն օգնական ու բարի յաջորդ ըլլալու դիտումները զինք այս որոշման կը բերեն: Այս ալ տեսակ մը շահախնդրութիւն, անիրաւութիւն է: Հայր մը աշակուրջ ըլլալու է, տեսնելու է թէ ինչ ձեռնարկներու եւ արհեստներու վարկը աստիճանաբար կը բարձրանայ. այն արհեստներուն դնելու է իր տղան:

Երբ տղան արհեստի կամ առեստրական գործի կը դրուի, նկատողութեան առնելու է անոր վարպետը: Ճարտար վարպետի մը քով դնելու է որ վերջը տղան բանի գայ, ինքն ալ վարպետ ըլլայ ու վաստկի: Նկատողութեան առնելու է վարպետին նկարագիրը: Եթէ վարպետը խարդախ է ու յաճախորդները իրմէ զզուած են, եթէ սկզբունք չունի ու գործասեղանին գլուխը չգտնուիր, եթէ անպարկեշտ լեզու կը գործածէ եւ իր աշակերտաց սրտին մէջ ապականութեան սերմեր կը ցանէ, եթէ խեղկատակ է ու աշակերտներուն լըրջաբարոյութիւնը կը վտանգէ, եթէ բարոյական ուրիշ ցցուած մոլութիւններ ունի որոնք նկարագիրը կը քայքայեն, եթէ վարպետը խղճամիտ չէ,

անոր արհեստ սորվեցնելու անփոյթ կը գտնուի, հայր մը իր տղան կրակը նետելու չէ: Շատ հայրեր իրենց տղան գործի մը դնելու պատասխանատուութենէն պրծելու համար անոր ձեռքէն բռնած շուկայ կը տանին ու առաջին խանութին որ հանդիպին՝ կը յանձնեն զայն: Յետոյ երբ իրենց սխալը տեսնեն, ուրիշ վարպետի մը կը յանձնեն, ու այսպէս յաջորդաբար՝ մինչեւ որ օր մը կը զգան թէ տղուն տարիները վատնուած են, բան մը լման սորված չէ, ու կեանքի կռուոյն մէջ դասալիք ըլլալու դատապարտուած է: Այս կարգի հայրեր իրենց՝ զակին անէծքին կ'արժանանան ու իրենց յիշատակը սեւ գրերով կը քանդակուի անոնց յիշողութեանը մէջ:

Հայր մը իր զաւակը գործի դնելէ առաջ վերլուծելու է անոր հակումները ու անոնց համապատասխան գործ ընտրելու է: Զիրքը կոչումի կողմնացոյցն է: Տղան բռնի նոր պաշտօններու կամ բարձր ասպարէզներու չյարմարիր: Իր հակումներուն համեմատ գործ ընտրողը քիչ ատենէն կը սորվի, սիրով կը հետամտի, կը յաջողի: Հակումները նկատողութեան չառնողը շարունակ զրգուանք մը ունի գործին հանդէպ, իր անճարակութիւնը ցոյց կու տայ, յուսահատ ու թշուառ կ'ըլլայ: Եթէ հօրը գործը լաւ է ու տղան արտասովոր ձիրքեր չցուցներ, կրնայ զայն իր գոր-

ծին մէջ առնել՝ անշուշտ մասնաւոր հսկողութեան տակ, օրէ օր գործին ասպարէզը լայնցնելով անկախ գործի մը վրայ դնել, հետզհետէ գործին ամբողջ կազմակերպութիւնը անոր վստահիլ, որ գործը դիւրաւ սահի, ինչպէս երկաթուղին իր անիւներուն վրայ:

Հօր մը առջեւ պարտականութեան ուրիշ դաշտ մը կը բացուի երբ զաւակներէն բաժնուելու խնդիրը կը ներկայանայ: Քիչ ընտանիքներ կան, որոնք այս զաւաթէն չեն ըմպեր: Ընդհանրապէս տղոց անհատականութեան ոգին, անկախ ապրելու փափաքը զիրենք բաժանումի կը մղէ: Եթէ տղան կը բաժնուի իր երիտասարդական հաճոյքները վայելելու՝ հօրը բարոյական ազդեցութենէն ազատ, ու անդունդին ճամբան բռնելու, հայրը ամէն կարգի միջոց գործածելու է արգիլելու: Բարկանալու, խնդրելու, լալու, համոզելու է որ այդ քայլը չառնէ: Բացատրելու է ինքն իր գըլխուն թողուած տղու մը փորձութիւններն ու վախճանը: Սէրը կրնայ շահիլ խստաբարոյ զաւակը: Եթէ ինքնահանութեանը պատճառաւ կը բաժնուի, հայրը ատեն մը խոհեմութեամբ վարուելու է, անոր երիտասարդական ըմբոստ ցոյցերուն ու յաւակնոտ վճիռներուն ականջ չկախելով: Եթէ տղան իր չորգլխութիւնը շարունակէ, հայրը թուպատրելու է անոր բաժնուիլ, որովհետեւ մարդեր կան,

որոնց ուսուցիչը դառն փորձառութիւնը միայն կրնայ ըլլալ : Կեանքի անողոք պայմանները միայն անոնց անափառութեան հովը կրնան իջեցնել : Հայրը կրնայ հեռուէն հսկել այդպիսի տղու մը կեանքին ու յարմար պատեհութեամբ անոր ձեռք կարկառել, թելադրութիւններ ընել, հայրենի տուն վերադառնալու հրաւեր կարդալ : Եթէ տղայ մը շատ շեշտ կը դնէ իր վաստակին վրայ, հօրը քթին կը ծխէ, հայրը իր արժանապատուութեան կերցնելու չէ, եթէ ապրելու միջոց ու բարեկեցիկ կեանք ունի : Տղուն հպարտութիւնը քաջալերած կ'ըլլայ, եթէ անոր ինքնագովութեան հանդէպ լռէ : Եթէ հայր մը աղքատ է, գործելու ոյժ չունի, ոչ ալ ապրելու միջոց, պէտք է համբերէ որ չըլլայ թէ տղան իրմէ բաժնուի ու ինք իր ծերութեան օրերուն մէջ մենութեան դառն զրկումներուն ենթարկուի : Իրաւ դժուար է զակի մը խրոխտ ու ինքնահաւան վարմունքը տեսնել, որուն համար կեանք տուած ես, բայց աւելի դժուար է հասարակաց կարծիքին ծաղր ու ծանակ ըլլալ ու մուրալու դատապարտուիլ : Աշխարհը այնպիսի օրէնքներով ստեղծուած է, այժմեան ընկերութիւնը այնպիսի խմորով շաղուած է որ երբեմն սոսկ նիւթական գոյութիւնը քաշելու համար ստիպուած ես ամենէն անուշ զգացումներդ զոհել :

Ժ...անգ...նէ... և կ...իէ Խ...էր : Հայրեր իրենց

մահուանէն վերջն ալ պարտին բան մը թողուլ իրենց զաւակաց: Ժառանգութիւն թողելու խընդիրը բարդ խնդիր մ'է եւ շատ մը ծնողքներու ըղձակէտը, անոնց մտածութեանց, իտէալին, տառապանքին ու գործունէութեան առանցքը: Զաւակ ծնանիլ ու մեռնելէ վերջ զայն բաղդին յորձանքներուն յանձնել՝ իմաստուն հօր գործ չէ: Ժառանգութեան խնդրոյն մէջ կարելոր կէտ մ'է բաշխումի խնդիրը: Այս մասին աչառութիւն մը լաւ տպաւորութիւն չթողուր: Թերեւս իմաստուն կարգադրութիւն մ'է, եթէ բնութենէն զրկուածներուն կամ լաւ գործ մը չունեցողներուն աւելի կտակուի: Ուրիշ կարելոր կէտ մ'է մեծ ժառանգութիւն չթողելու խնդիրը: Ժառանգութիւններ կան որ օգտակար ըլլալէ աւելի վնասակար են: Տղոց մէջ ծուլութեան, մեղկութեան, սնափառութեան, զուարճասիրութեան եւ կրաւորականութեան ոգին կը շեշտեն ու անյարմար կ'ընեն շատ մը օգտակար բաներու: Աշխարհի փորձառութիւնը կը ցուցնէ թէ ժառանգութիւնները աւելի կործանիչ քան շինիչ եղած են: Թերեւս առարկուի թէ այս կարգի մտածում մը հօրը ձեռներէցութեան ոգին սպաննէ եւ զայն չմտրակէ մեծ ձեռնարկներու: Իրաւ է թէ զաւակին փայլուն ապագայ մը թողելու խնդիրն է որ կը պրկէ հօր մը ոյժերը: Իրօք հօր մը պարտքն է համեստ դրամագլուխ մը

Թողուլ իր զաւակաց, բայց ան ունի ընկերային պարտքեր կատարելիք: Հանրային մեծձեռնարկներու կրնայ օգնել, դպրոց շինել, եկեղեցի կանգնել, տաղանդաւոր անհատներ քաջալերել:

Եթէ հայր մը անպատճառ կը փափաքի իր զակին մեծ ժառանգութիւն մը թողուլ, պէտք չէ որ սկիզբէն գիտցնէ: Կրնայ առանձին պահել կամ մասնաւոր դրամատուններու յանձնել որ աստիճանաբար տրուի. թողելու ու վարժեցնելու է տղան որ իր անձնական աշխատութեան վրայ հիմնէ իր դիրքն ու արժանիքը: Պէտք է որ տղուն ծանրութեան կեդրոնը իր մէջն իյնայ, չէ թէ դրամարկղին մէջ:

Հայր մը իբր ժառանգութիւն կրնայ թողուլ իր համբաւը: Զաւակներ կան որոնց դրամագլուխը իրենց հօր համբաւն է: Իրենց վայելած համակրութեան, յաջողութեան գաղտնիքը իրենց հօր վարկն է: Մտքի ընտիր ձեռքեր, նկարագրի լաւ տրամադրութիւններ կտակել մեծագոյն բարիքն է, մեծագոյն օժիտը հօրմէն որդւոյն կտակուած: Ասոնք ներքին օժիտներ են, անձեռնմխելի զօրութիւններ, որոնք սերունդէ սերունդ կը փոխանցուին եւ գերդաստաններու բարձրացումին պայմանները կ'ըլլան: Զակին բարձրագոյն կրթութիւն մը տալ ուրիշ սքանչելի ժառանգութիւն մ'է, որուն արդիւնքը անժխտելի է:

Է

ՄԱՅՐ ՈՒ ԶԱԽԱԿՈՒՆՔ

Մօր սէրը: Մօր սէրը տիեզերքին մէջ ամենէն անուշ բանն է: Մօր սիրտը ամենէն փափուկ իրողութիւնն է: Բնութեան ըղձակէտը եղած է մօր սիրտը, արարչագործութեան պսակը: Այդ մտէ պարկին մէջ այնչափ մը գութ, գորով ամփոփուած է որ ի գուր կը ճգնի չափել մարդկային հանճարը: Այդ սէրը այնչափ բնագոյական ու բուռն է որ հաւասար կը բարախէ քաղաքակրթեալին ու վայրենիին կուրծքին տակ: Մօր սէրը զաւակաց արինն է, ժպիտը ճառագայթ, լեզուն երկնային հուր, որով սէրը կը բորբոքի մանկան մէջ: Առանց այդ սիրոյն, մանկիկը իր բունին վրայ կը թարշամի: Այդ սէրը մանկան պահապան հրեշտակն է, որ ցերեկը կը գուրգուրայ անոր վրայ արցունքը համրոյրով սրբելով, եւ գիշերը օրրոցին քով մեշաքաղցրիկ օրօրներ մըմնջելով կը հսկէ, գիշերուան քունը կը զոհէ անուշիկին կեանք տալու: Մօրը սէրը կեանքի ամէն դժբաղդութենէ վեր է, ամենէն զօրաւոր բանն է. անոր չափ փափուկ ու տոկուն բան չկայ սա արեւուն տակ: Զակկին նախախնամութիւնն է այն, որ շարունակ կը հսկէ

մանկան քայլերը : Մօրը սէրն է որ մանուկը դեռ կը խրատէ , անոր համար կոպայ , կ'աղօթէ , երբ ան բարոյական անկումներու անդունդը դեռ մը դարձած է : Մօրը սէրն է որ կը յուսայ թէ ան դեռ կրնայ հրեշտակ մը ըլլալ , կը հաւատայ թէ անոր հոգւոյն մէջ մոխրոյ տակ թաղուած անարատութեան կայծ մը կայ , որ կրնայ օր մը հրահրիչ բռնկիլ ու սիրտը մաքրել մոլութեան մանրէներէն : Մօրը սէրն է որ զակի՛ն հիւանդութեան մահճին քով տարիներով կ'արիւնի եւ կը համբերէ , անոր թշուառութեան օրերուն մէջ քաջալերութեան ոգեւորող ներշունչը կը կարգայ : Մօրը սէրը մթնոլորտն է , որուն մէջ մանուկը կը ծլի , կը ծաղկի , կը մեծնայ ֆիզիքապէս : Անոր շնորհիւ մանկան սրտին մէջ ալ գութի , գորովի զգացումները կը զօրանան փոխադարձաբար դէպի իր ծնողքը : Մօրը սիրտը փուռն է որուն մէջ կը թրծուի մանկական սէրը , հնոցն է ուր կը բորբոքի , արեւն է որուն մէջ իր գոյներն ու շուքերը , գեղն ու հրապոյրը կը ստանայ : Մանկութեան մէջ մայրագուրկ ըլլալ՝ ողջ ողջ մեռնիլ է : Մօրը սէրը ինքզինքը կը բզքտէ մանկան շիրմին վրայ , շիրմին քով կը խելագարի : Երբ մանկիկը մեռնի , մայրը մեռած է արդէն , իր օրերը սուգի մահերգի օրեր կը դառնան : Մօր մը առաջին պարտքն է իր զաւակը սիրել : Մայրը

այս պարտքը կը կատարէ, սակայն պէտք է սէրը երբեմն չափաւորել, զսպել ու երբեմն շռայլել: Խօնող սէրը ատելութեան յոռի վնաս կը գործէ: Քիչ շատ գիտակից մանուկներու վրայ վատնուած խենդ սէրը զանոնք սնափառ կը շինէ: Երբ մայրիկը կը սկսի ամենէն ընտիր ածականները շռայլել իր զակին՝ զայն դեղձանիկ հրեշտակ, աննման, իմաստուններու մէջ եզական, գեղեցիկներու մէջ մէկ հատիկ յորջորջելով, երբ զայն իր սրտին պսակը, յոյսին վառարանը կը կոչէ եւ անոր ամէն քմայքներուն կը գիջի, մանուկը բնականաբար կը սկսի իր անձին վրայ չափազանց զաղափար ունենալ եւ ուստի իրեն պատշաճ յարգանքը պահանջել: Դեզ բնաւորութիւն մը կը շինուի անոր մէջ որ կործանումի կ'առաջնորդէ:

Մօր սէրը աչառու ըլլալու չէ: Բնական է որ գեղեցիկը տգեղէն աւելի սիրուի, տաղանդաւորը յիմարէն աւելի գնահատուի, զօրեղը աւելի ակնածանք վայելէ քան տկարը: Անձերու ներքին արժանիքը իր մէջ գրաւչութիւն մը ունի, որ յարգանք ու սէր կը շահի: Այսու ամենայնիւ, մայր մը այս առաւելութեանց յարգանքը զաղտնի տալու է եւ ջանալու է հաւասարաչափ սէր մը շռայլել իր զաւակաց: Իր տալիք ածականները, քաղցրեղէնները, զգեստները այս սկզբունքին վրայ հիմնուելու են, եթէ ոչ մինչեւ անգամ ընտանե-

կան նուիրական յարկին մէջ ատելութիւնը բոյն կը դնէ, մօր ու զակին մէջ ռիակալութեան եւ եղբարց մէջ նախանձի գձուձ ոգին կը մշակուի : Տունը դժոխք մը կը դառնայ :

Ասոր բացառութիւն կրնանք սեպել բաղդատաբար մեծերու եւ տան բարօրութեան նպատողներու տրուած յարգանքը : Մայր մը իբր մըրցանակ աւելի սէր կրնայ ցուցնել իր բարեկիրթ ու հնազանդ զաւակներուն : Կրնայ աւելի մեծարել դպրոցէն ու ընկերութենէն լաւ վկայուած զաւակները : Այս կարգի սէր մը մտրակ է յառաջդիմութեան : Այս բարեմասնութիւնները չունեցող զաւակաց մէջ ալ նախանձաւորութիւն կ'արթնցնէ եւ ծուլութիւնն ու մոլութիւնը կը բուժէ :

Վտանգ կայ որ մայրեր աւելի գուրգուրան իրենց տղոց քան աղջկանց վրայ : Աղջիկ մը մօրը սէրը առատ վայելելու է, որովհետեւ արդէն ամչկոտ է, իր իրաւունքը չպահանջեր, հիւր է, քիչ ատենէն պիտի բաժնուի մօրենական յարկէն եւ որովհետեւ աւելի տկար է :

Մայրիկը իր սէրը պէտք չէ որ պակսեցնէ դժբաղդութեան մատնուած, օտարութեան գացած, կամ ամուսնացած զաւակներուն վրայէն : Այդ սէրը արեւուն նման անխտիր փայլելու է :

Մայրը էքր ունի : Մայրը իբր տան տիրուհի ունի տիրապետական իրաւունքներ ու

ծանրակշիռ պարտաւորութիւններ : Ընտանիքին ամբողջ մեքենան իր ձեռքն է, իր կարգադրութեան յանձնուած . ինքն է որ գոյն ու ձեւ պիտի տայ անոր կարգուսարքին : Իր մտածողութեան եղանակէն, ճաշակի նրբութեան աստիճանէն, վարչական ձեռնհասութենէն կախուած է տան ներքին գործերուն կանոնաւոր սահումը : Տան տիրուհոյն վրայ փնտռուելիք կարեւոր յատկանիշներն են գործունէութիւն, աչալրջութիւն, տնտեսութիւն, ճաշակ, վարչագիտութիւն :

Տուն մը հազարումէկ գործեր ունի կատարելիք : Տանտիրուհին է որ գործերու այդ հսկայ մեքենան պիտի դարձնէ իր ճարտար, ձեռներէց, մեղուաջան գործունէութեամբը : Երբ տան տիրուհին ծոյլ ու անճարակ է, աւելի կը սիրէ տան մէկ անկիւնը բազմիլ, ասոր անոր հետ շաղակրատել, ուրիշները բամբասել, տունէ տուն թափառիլ . այսպիսի ընտանեաց մը կործանումը մտալուտ է :

Տան տիրուհին ան չէ որ գեղեցիկ զգեստներով զարդարուած, մուշտակաւոր պատմուճանը վրան առած, խոշոր խոշոր հրամաններ կ'ընէ, տան հարսներուն եւ սպասաւորներուն թերութիւնները կը հրապարակէ, հիւրեր կ'ընդունի, այլ ան է որ գործի զգեստը հագած տան ամէն անկիւնները այցելելով պէտք եղածը կը տնօրինէ : Ան-

գործ տիրուհին սնամէջ պուպրիկ մ'է, անձնա-
 ւորեալ պաճուճապատանք մը. գործունեայ տի-
 րուհին տան հոգին է:

Տան տիրուհոյն կարեւոր գործերէն մին է
 էփէլ: Կերակուրը կեանքի գոյութեան, զօրու-
 թեան ու աճումին ամենակարեւոր պայմանն է:
 Լաւ խոհարարը կէս բժիշկ է: Լաւ պատրաս-
 տուած կերակուրը առողջութեան ու հաճոյքի կը
 նպաստէ: Տան տիրուհին ջանալու է որ կերա-
 կուրները սննդարար ըլլան: Շուկայէն գնել տա-
 լու է աւելի մնունդ պարունակող նիւթեր քան
 ստամոքս ցաւցնող մեծաքանակ բանջարեղէն:
 Տան տիրուհոյն ճարտարութիւնը մեծ գործ ունի
 այս մասին: Նոյն նիւթեր տարբեր ձեռքերու տակ
 իրարմէ անհունապէս տարբեր կերակուր կ'արտադ-
 րեն: Անհամ, անլի, լիսկած կերակուրը ախորժակը
 կը գոցէ: Կերակուրները պէսպիսի ըլլալու են:
 Կիներ կան որ միայն մէկ երկու տեսակ կերակուր
 կրնան եփել, նոյն կերակուրը կը տաքցնեն քանի
 մը անգամ՝ ընտանեաց անդամները ձանձրացու-
 նելով: Պէսպիսութիւնը հաճոյք ու զօրութիւն կը
 պատճառէ:

Մենք եւրոպական ազգաց պէս չունինք տըն-
 տեսական ոյժ եւ հմտութիւն, ոչ ալ մասնաւոր
 գրքեր որ անոնց համեմատ կերակուրներ շինենք:
 Տիրուհիներ կան որ ժամերով կը մտածեն իրենց

եփելիք կերակուրներուն վրայ : Ամէն օր մտատանջութեան աղբիւր մ'է այս կէտը . երբեմն վէճերու ալ պատճառ կ'ըլլայ : Կերակուրը համեղ ալ ըլլալու է որ տան անդամները ախորժով նստին ճաշասեղանին շուրջը : Համեղ ճաշ մը երբեմն ամբողջ օրուան ուրախութիւնը կը շինէ ու անհամը դիւրագրգիռ կը շինէ ենթական : Այս կէտը ուշադրութեան առնող տիրուհին հիւրերու առջեւ ալ երես կը ճերմկցնէ : Կերակուրները մաքուր ալ ըլլալու են : Ախորժակը գոցող ուսէ նիւթ գտնուելու չէ անոնց մէջ : Խճաքար , հող , փոշի , միջատ , մազ եւ այս կարգի ուրիշ բաներ տիրուհոյն անուան արատ են . եթէ ուրիշ ակումբի մը տիրուհին ըլլար կամ խոհարար , իրեն վռնտուելուն հրամանագիրը առած կ'ըլլար : Նըպարեղէնները մասնաւոր գուրգուրանքով մաքրելու է , ատեն ատեն նպարատուն այցելելով կափարիչները քննելու եւ պատին փոշին մաքրելու է : Կերակուրի շուրջ սանին մէջ լեցնելու է քննելով , զգուշանալու է որ կերակուր եփելու պահուն փոշի չիջնէ սանին մէջ : Կան տիրուհիներ որ աւելի կ'եփեն եւ յետոյ կը ստիպուին թափել կամ տաքցնելով կրկին սեղանի վրայ բերել : Առաջին պարագային տնտեսութեան դէմ կը մեղանչեն ու երկրորդին՝ ճաշակի դէմ :

Պարբերաբար անուշեղէն , խմորեղէն ալ եփե-

լու է: Մասնաւոր ուրախութեանց, տօներու առթիւ տարբեր կերակուր ուտելու է: Տիրուհին չափազանց տնտեսագէտ ըլլալու չէ որ միայն աժանը փնտոէ: Երբեմն ճաշակը, քիմքը, պարագաները ու կեանքի երջանկութեան ընդհանուր իտէալը կը պահանջեն որ մոռնանք մեր տնտեսագիտական անձուկ հաշիւները եւ շռայլութեան սահմանները թեակոխենք: Կերակուրի մասին սխալ հասկըցուած տնտեսագիտութիւն մը առողջութեան ու ֆիզիքական կորովին կը վնասէ: Քսակին խորհուրդ հարցնելը լաւ բան է, բայց կեանքը պահեստի դրամէն գերազանց է: Անշուշտ աղքատը, բարեկեցիկ եւ հարուստ դասակարգերը իրենց յատուկ ճաշացուցակները կ'ունենան իրենց քսակին համապատասխան: Մեր ըսածը մասնաւոր դասու մը չպատկանիր: Ընդհանուր օրէնքը պարզել է:

Տան տիրուհոյն ուրիշ կարելոր գործերէն մին է արհեստը: Տիրուհին շատ նախանձախնդիր ըլլալու է այս մասին: Անմաքուր տանտիկին մը անտանելի է: Տունը, եթէ հարկ է, օրը քանի մը անգամ ալել պէտք է: Դռներու անկիւնները, պատուհաններու եզերքները, ոտինցնոցին քով, գաւիթը, մառանը, փոռը, փոշի, աղբ, հացի, պտուղի, լաթի կտորուանք գտնուելու չեն: Զմեռատեն փողոցի կօշիկներով պէտք չէ աստիճանները աղտոտել՝ այցելուին գէշ տպաւորութիւն մը տա-

լով : Տան կոյանոցը միշտ ջուր ու կիր թափելու է որ զարշահոտութիւն չբուրէ :

Պարբերաբար պատուհաններու ապակիները, շրջանակները, դարակներ, դարաններ, տան սալայատակները տաք կամ զաղջ ջրով լուացուելու են, այնպէս որ նոր, թարմ տան մը տպաւորութիւնը թողուն : Տան պատերն ու զետիւնը ծեփելու է որ ակօսներ չբացուին : Տան առիքէն սարդի ոստայններ կախուելու չեն . ատեն ատեն առիքն ալ թոթուելու է : Տան կահերուն գրեթէ ամէնն ալ կը կարօտին ջրին հրաշագործ զօրութեան : Զգեստեղէնները մաքուր ըլլալու են, բրդեղէն վերարկուներ՝ մանաւանդ ճերմակեղէնները : Գաւառներու մէջ այս մասին շատ զանցառութիւն կ'ըլլայ : Օրերով, ամիսներով ճերմակեղէններու վրայ աղտը կը դիզուի, կը մակարդի, վեցոտնեայ արաբածներ կը վիտան հոս հոն, մարմնոյն ամէն կողմերը կը շրջագային եւ զնդասեղի հարուածներ կու տան : Տիրուհիներ կան որոնց մազերը կը քստմնին լուացք բառը լսելով : Ասոնց տունները աղտոտ լաթերը դէզ առ դէզ կը կանգնին : Լուացք բառը շատ անուշ հնչելու է տիրուհոյն ականջին, զայն կարօտնալու է : Անմաքրութիւնը մարմնոյն առողջութեան կը վնասէ, զգեստները կը փտտեցնէ, ճաշակը կը բթացնէ եւ ընտանեաց պատուոյն կը սպառնայ : Տան անկողիները, վերմակները,

սաւանները չափազանց մաքուր ըլլալու են: Աղտոտ մահիճի մէջ քնանալը քնոյ արժէքին կէտը կոտրել է: Անձեռոցները միշտ մաքուր ըլլալու են որ մաքրելու տեղ չաղտոտեն ձեռքերն ու երեսները:

Կարելի տիրուհայն ուրիշ մէկ կարելոր գործն է: Մեր տնտեսական պայմանները չեն ներեր որ մեր զգեստեղէնները դերձակին յանձնենք: Զանալու ենք որ կարի մեքենաները ընդհանրապէս տուներու մէջ, դպրոցները այդ ուղղութեամբ ալ հրահանգներ տան: Արեւելեան տարազը որ մեր հագուստներու տիրող ձեւն է՝ ամէն կին գիտնալու է կարել: Կարել լաւ, կոկիկ ու ճաշակաւոր: Տնական ուրիշ պէտքեր ալ — մահիճ, բարձիկ, եայլն, կարելու է: Գուպայ հիւսելը տեսակ մը գործ է, որուն ժամավաճառութիւն անունն ալ կրնանք տալ, թէ՛ եւ ծալապատիկ նստելէ եւ փողոցներու հատակէտը կայնելով շաղփաղփելէ լաւ է: Գաւառներու մէջ կեդրոններ կան, ուր կիները կտաւ կը գործեն. լաւ սովորութիւն մ'է, եթէ չափազանցութեան չտարուի: Մայրեր կան որ տան ամբողջ պիտոյքը այս միջոցով կը հոգան, տղոց կրթութեան թոշակն ալ կը վճարեն ու վարդի պէս կ'ապրին: Այս տեսակ կիներ աւելի առաքինի են: Ասոնք ընտանեկան յարկերու տակ ծլող հերոսներ են: Գիւղերու մէջ կիներ իր էրկան կ'օգնէ՝ բացօդեայ տեղեր աշխատելով երկրագործական բեր-

քեր արտադրելու. այս ալ պէտքը ստեղծած է եւ իր չափաւոր սահմանին մէջ օրինաւոր է: Միայն թէ ակնարկուած պարագաներուն տակ պէտք չէ որ կինը ընտանեաց զրաստը նկատուի: Ասեղնագործութիւնը փափուկ գործ մ'է, որ աւելի ճաշակ կը գոհացնէ քան տնտեսականին կը նպաստէ: Տան փռոցները զարդարող, տնեցւոց զգեստները փայլեցնող ժանեակները, ինչպէս նաեւ ուրիշ ծաղկանկարներ՝ տիրուհւոյն ճարտար մատներուն եւ կիրթ ճաշակին ապացոյցներն են: Այս մասին տարապայման ուշադրութիւն տալ յանցանք է. լաւագոյն է եփել, լուալ, կարել քան ասեղնագործել: Կիներ կան որ ինքզինքնին գեղագէտ կարծելով, իրենց բոլոր ոյժը այդ ուղղութեամբ կը թափեն, առանց գիտնալու թէ տունը գեղարուեստի սրահ մը չէ, այլ աշխատանոց մը: Օգտակարը գեղեցիկէն նախադաս սեպելու ենք:

Տանտիկինը տիպար «նախ» ալ է: Շարունակ կը ջանայ որ տան ելեմուտքը աւելորդ բեռներով չծանրաբեռնի: Տան մը պէտքերը, վայելքն ու պերճանքը իրարմէ կրնայ զանազանել: Քիչով կը բաւականանայ: Ինքզինքն ու աղջիկները սիրամարգի պէս հազուեցնելու համար, զանոնք գոհարազարդ պուպրիկներ շինելու համար՝ տան վաստակաւորին ականջը չխլացներ ու ականայ անոր քսակը չծակեր: Իր պահանջները կը չափաւորէ,

աւելի պարզութիւն քան սեթեւեթ կը փնտռէ: Կը զգուշանայ որ զգեստները աղտէն չփտտին: Կարկրտուքի մեծ կարեւորութիւն կու տայ: Միշտ նոր զգեստի չփափաքիր, գիտէ կիսամաշ զգեստները նորի վերածել ճաշակաւոր կարկտանով մը — կարկտանի ծրարը կը սիրէ ու մասնաւոր գոհունակութիւն մը կը զգայ, երբ նոր դրամ վատնելու յարկէն կ'ազատէ ելեմուտքը: Տնտեսութիւնը ուրիշ ձեւերու տակ ալ կը յայտնուի — աւելորդ փայտ չվառել, օճառ չվատնել, նպարները թարմ պահել որ իրենց ոյժը չկորսնցնեն: Զգուշանալ որ տան կահերը չկոտրին, չաղտոտին, չկորսուին եւ չգողցուին: Շատ կէտեր կան որոնց մէջ տանտիկին մը կրնայ տնտեսագիտական սկզբունքները զործադրել: Եթէ աւելի զարգացեալ կեդրոններու մէջ ըլլայինք, տանտիկինէն կը պահանջուէր ծախուց տոմարը բռնել, հաշուեկշիռ պատրաստել, տան պէտքերը շուկայէն գնել: Այդ պարագային կինը աւելի սրամիտ ըլլալու է:

Զանգեզուրի տնտեսական կենդանութիւնը: Զաւակները ընտանեաց ծաղիկն են, անոր ապագան. անոնք երկնային հիւրեր են, հրեշտակներ: Անզօր ստեղծուած ըլլալով, չեն կրնար ինքնին ապրիլ ու մեծնալ: Բնութիւնը ստորին կենդանիները աւելի անկախ ստեղծած է: Անոնք ծնելնուն պէս իրենց կեանքի պայքարը կրնան մղել անձամբ եւ քիչ պէտք

ունին ծնողական աջակցութեան: Սակայն մարդմանկիկը խիստ անճարակ էր ծնի ու, եթէ անխնամ թողուի, անմիջապէս կը մեռնի: Մանկան անզօրութենէն կը ծնի մօրը դժուարագոյն պարտքը — զայն սնուցանելու եւ մեծցնելու պարագան:

Մայր մը, որպէս զի կարենայ առողջ եւ շէնք շնորհք զաւակ մը մեծցնել, քիչ շատ գիտնալու է անոր ֆիզիքական կազմութիւնը եւ մարմնոյն ազդող արտաքին գրգռիչները: Առանց մարմնոյ կեանք չկայ այս արեւին տակ: Մանկան մարմինը շատ քնքուշ, ոսկորները կակուղ եւ ինքնապաշտպանութեան կարողութիւնը տկար ըլլալով, շատ ենթակայ է արտաքին տպաւորութեանց: Նրջավայրի այդ ներգործութիւններն են որ իր կեանքը կը շինեն կամ կը ջլատեն: Օդը, լոյսը, ջերմութիւնը մեծ դերեր կը խաղան անոր վրայ: Ցուրտ, խոնաւ օդ մը կրնայ անոր առողջութիւնը խանգարել եւ սոսկալի հիւանդութեանց ծնունդ տալ. սարսափելի տաք օդը ուրիշ հիւանդութիւններ կ'արտադրէ: Ապականեալ, ծխոտ մթնոլորտ մը իր չարագուշակ ազդեցութիւնները կը բանեցնէ: Մանկան մարմնոյն բարեխառնութեան համապատասխան տաքուկ օդ պէտք է, ինչպէս նաեւ մաքուր ու թարմ, որ մանկիկը կազդուրուի եւ մեծնայ: Զմեռը մանաւանդ շատ զգոյշ ըլլալու է պաղ առնելու մասին. պաղը շատ մը

հիւանդութեանց ենթակայութիւնը կը շինէ:

Ջանալու է մանկիկը շարունակ տաք պահել: Բրդէ լայնկեկ, թեթեւ հագուստներ հագցնելու է որ չճնշեն մանուկը. թողելու չէ որ բոկոտն կամ կիսամերկ գետնին վրայ սողայ: Մեծ կարեւորութիւն տալու է լուսոյ: Ծառերուն շուքը բուսած ծաղիկը, տան միջին խորշերը ծլող բոյսերը կը դեղնին: Խաւարչտին սենեակներու, մշուշոտ խոռոչներու մէջ մեծցող մանկիկները կը դալկին եւ կորովագուրկ կ'ըլլան: Արեւը այնչափ պէտք է մանկան որչափ ծաղկին: Մանկան օրրոցը արեւուտ սենեակ մը դնելու է. արեւու լոգանքը խիստ օգտակար է, արեւուտ վայրերու մէջ շրջագայութիւնը կարմիր արիւն կը շինէ երակներու մէջ: Առատ ու մաքուր օդի, պայծառ ու տաքուկ արեւի մէջ օրն ի բուն խաղցող մանկիկը պողպատի կազմութիւն կ'ունենայ, առողջ կազմ, զուարթ բնութիւն եւ երջանիկ մանկութիւն:

Քունը մանկան համար հացի չափ կարեւոր է: Ան քնանալով աւելի կը գիրնայ քան ուտելով: Այս մասին ո եւ է զանցառութիւն հիւանդկախ կը շինէ մանուկը:

Լոգանքը խիստ կարեւոր է մանկան, գաղջ ջրով ամէն օր լոգցնելու է: Զգուշանալու է տաք ու պաղ ջրերէ. մանկան փափուկ մարմինը չդիմանար ծայրայեղ բարեխառնութեան: Լոգցնելէն

վերջ զգուշանալու է որ պաղ չառնէ, մարմինը կակուղ լաթով շփելով չորցնելու է ու անմիջապէս հագուստը հագցնելու է:

Մանկան ճնշիչ հագուստ հագցնելու չէ: Խանձարուրի եւ օրրոցի դրութիւնները, թէպէտ իրենց մէջ աւանդական եւ բանաստեղծական հմայք մը ունին, սակայն միասակար են: Մարմնոյ սաստիկ ճնշումէն ծամածուլթիւններ յառաջ կու գան եւ օրրոցի ճօճումէն ուղեղի ոսկորները իրենց դիրքը կը կորսնցնեն: Մանուկը ազատ թողելու է որ անդամները շարժէ ու զօրանայ, հագուստն ալ թեթեւ ըլլալու է. մանուկը բեռնակիր չէ:

Կաթ տալու խնդիրը բարդ խնդիր մ'է: Մայրեր կան որ գիշեր ցորեկ կաթ կու տան իրենց մանկան՝ իրենց սէրը կաթով չափելով: Ասոնք կը խորհին թէ քանի որ կաթը մննդարար է, մանկան բոլոր ոյժը անկէ կախում ունի. որչափ առատօրէն տան, այնչափ նպաստած կ'ըլլան մանկան աճումին: Շատ մայրեր ասանկով կը խանգարեն մանկան առողջութիւնը եւ երբեմն անոր մահուան պատճառ կ'ըլլան: Մանկան իւրաքանչիւր լացը ծիծով փոխարինելու չէ. մանուկը պահանջկոտ եւ անիրաւ ըլլալ կը սորվի: Կաթը ամէն ցաւի դարման չէ. լացը կրնայ յառաջ գալ մարմնոյ անհանգստութենէ: Մանուկը հաւասարաչափ կաթ չկրնար ուտել ամէն ատեն.

պարագաներ կան որոնց մէջ քիչը օգտակար է :
 Հիւանդոտ, ախտավարակ մօր կաթը կը խանգարէ,
 կը թունաւորէ մանկիկը . այդ պարագային ուրիշ
 տեղէ կաթ ճարելու է : Կաթը հարազատ ըլլալու է :

Մայրիկը խնամով ուսումնասիրելու է մանկան
 ցաւ պատճառող պարագաները . քիչ շատ մարմ-
 նոյ օրէնքներէն հասկնալու է ու այդ ցաւը դար-
 մանելու միջոցներուն իրազեկ ըլլալու է : Զրկումը,
 սպառնալիքը, ծեծը՝ ցաւ դարմանելու մեթոտներ
 չեն, ինչպէս շատ մայրեր կը խորհին : Մանուկը
 առանց պատճառի ոչ կու լայ, ոչ ալ կը պոռայ .
 լացը ցաւի յայտարար նշանն է : Քմայք, յամա-
 ուովիւն եւ չարակամութիւն չկայ մանկիկներու
 քով, ինչպէս նեղ սիրտ եւ տգէտ մայրեր կը
 կարծեն եւ վրէժխնդրութեամբ զանոնք կը պատ-
 ժեն իբր թէ կրթելու մտօք : Լացը մանկան լե-
 զուն է, բողոքը մօրը անհոգութեանը, տգիտու-
 թեանը դէմ . մայրիկը լացին շեշտերը թարգմա-
 նելով իր պարտքը կատարելու է :

Երբ մարգարիտներ սկսին շարուիլ մանկան
 բերանը, այդ նշան է թէ կաթէն տարբեր բան
 ուտելու է : Աստիճանաբար դիրամարս բաներ
 կերցնելու է, որով թէ՛ ակուաները կը զօրանան
 եւ թէ՛ լինտերը կը պնդանան, մայրն ալ կ'ա-
 զատի կաթ տալու տաժանքէն :

Երբ մանկիկը անդամներն ու մարմինը շար-

ժելու փորձեր ընէ, զայն ազատ թողելու է որ սողայ կակուղ փոռցներու վրայ: Վնասակար առարկաներ վերցուած ըլլալու են. մանկիկը սենեակին մէջ իր շրջագայութեան միջոցին խուզարկութիւններ ալ կը կատարէ, որով մանկան մարմնոյ, մտքի կարողութիւնները կը զօրանան: Քալելու օժանդակ գործիներ գէշ չեն, եթէ սոսկ օգնականներ ըլլան եւ մանկան սրունքները անգործութեան չդատապարտեն: Մկանունքի զօրութիւնը անհրաժեշտ է կեանքի մէջ: Այս պատճառաւ շատ սխալ է շարունակ գրկել, շալկել մանուկը, սպասաւորներու, սպասուհիներու յանձնել որ հոս հոն կուռքի պէս պտըտցնեն:

Երբ մանկիկը կը սկսի ձեռքերը շարժել աստ անդ եւ առարկայ բռնելու փորձեր ընել, անոր խաղալիկներ տալու է որ շօշափէ ու զուարճանայ: Խաղալիկը մանկան համար կերակուրէն անհրաժեշտ պէտք մ'է: Խաղալիկները ըլլալու են պայծառ ու գոյնզգոյն: Մանուկը անոնցմէ կը կախարդուի, մութ գոյները չկրնար գնահատել: Խաղալիկները ըլլալու են բազում եւ բազմատեսակ: Մանկան ուշադրութիւնը նախնական ըլլալով, չկրնար միեւնոյն առարկային վրայ երկարատեն կեդրոնանալ: Շուտ շուտ խաղալիկները փոխելու է բոց երեւակայութեան յագուրդ տալու նպատակաւ: Խաղալիկները անմնաս ըլլալու են:

Խաղալիկներէ ամենէն շատ կ'ախորժի, երբ կենդանի ըլլան կամ պուպրիկ; որովհետեւ զանոնք անձնաւորելով այնպէս կը խորհի թէ իր ընկերներն են: Անոնց հետ կը խօսի, զանոնք սիրաշահելու փորձեր կ'ընէ, անոնց մաքրութեան ու գեղեցիկ հագուելուն նախանձախնդիր է: Պուպրիկները մանկան ընկերական զգացումը կը յագեցնեն, կը զօրացնեն ու կը կրթեն: Գնդակը լաւ խաղալիկ մ'է, որովհետեւ գլտորկելով մանկիկը կը ստիպէ որ մարմնամարզ ընէ ու ժամանակ սպառէ: Գողտրիկ ու առատ խաղալիկ ունեցող մանկիկը քիչ անգամ կը ճուայ, մայրիկը կը նեղէ. ինքն իր մէջ կ'ամփոփուի: Զարգացեալ երկիրներ այս մասին շատ հոգ կը տանին, մենք բոլորովին անփոյթ կը գտնուինք:

Մայր մը գիտնալու է նաեւ ժպտելու, կնճռելու, բարկանալու, ծեծելու ատենը: Ասոնք, երբ յարմար ատենին ու յարմար չափով չըլլան, իրենց հակազդեցիկ արդիւնքը կ'ունենան: Ժպիտ մը առաքինութեան ինչպէս նաեւ մոլութեան սատար է: Կնճիւղը յոռի ունակութեան մը դեղթափն ինչպէս քաջալերիչը կրնայ ըլլալ: Բարկութիւնը ատելութեան, կեղծիքի ոգին կրնայ սնուցանել ինչպէս եւ փորձութիւններ արգիլել: Ծեծը երբեմն երկնից կ'առաջտորդէ, երբեմն մեղքին անդունդը կը սուզէ:

Մայրեր զգոյշ ըլլալու են տղուն բնական համարձակութիւնը կորսնցնել ճիւղի, հրէշի, դելի խօսքեր մէջ ձգելով: Տղոց երեակայութիւնը արդէն վառ է: Այս կարգի այլանդակ ու հուժկու էակներու նկարագրութիւնը գէշ հետքեր կը ձգեն յիշողութեան մէջ: Սեւեռապատկերներ կը դառնան եւ տղուն խիզախող ոգին կը տկարացնեն, անոր բնատիպ զգացումները կը խեղաթիւրեն, մտածման իսկատիպ եղանակը կ'անկիւնաւորեն: Այս կարգի մանուկ մը կը սկսի կեղծաւորիլ, որ ամէն կարգի մոլութեանց կափարիչն է: Երեակայական ցաւեր, անհիմն սարսափներ այս կարգի միտք մը կը պաշարեն՝ զայն շարունակ չարչարելով: Արդէն բնութիւնն ու ընկերութիւնը, մտածումն ու փորձառութիւնը զարհուրելի երեւոյթներունին, որոնց տակ ընկճելու ենթակայ է մանկիկը երբ մեծնայ: Մայրը ասոնց դէմ ճշմարիտ արիութեան, առաջդիմութեան ոգին ներշնչելու է որ իր սիրելիին կեանքը խորտակում մը չըլլայ:

Երբ մայրիկը ծանր հիւանդութեանց ենթարկուի կամ մանուկը մեծցնելու տաժանքը չուզէ ստանձնել, բայց անոր խնդիրը երեւան կու գայ: Մայրը զակին բնական եւ հարազատ դայեակն է, դայեակ մը՝ որ զայն կը մեծցնէ կաթով ու սիրով: Դայեակը արուեստական անհարազատ մայրիկն է, որուն կաթին հետ սիրոյ մեղրը խառ-

նուած չէ, համբոյրներուն ետեւը սիրտ չկայ, ժպիտը կեղծ է, բարկութիւնը անողոք, սպառնալիքն ու ծեծք կրթելու ամենէն կտրուկ մեթոտներն են: Դայեակին գիրկը մեծցող մանկիկը մութբայ մ'է, զգացումները կրակ չունին, սիրտը վախով առցուած, մարմինը ճղճիմ արուեստական էակ մ'է ան: Առանց մայրական տաք գոլիւնին մեծցող մանկիկը առանց արեւու եւ ցօղի ծրող ծաղկին կը նմանի. երկուքն ալ դադարութիւններ են: Մայր մը որ իր զաւակը ձեռքովը մեծցնելու յօտարութիւնը չունի, պէտք չէ որ զաւակ ունենալու բաղդին արժանանայ: Բնութիւնը այս կարգի ստեղծում մը չսիրեր ու կը պատժէ: Դայեակները վարձու բռնուած մայրեր են: Վարձքի գողափարը մայր ըմբռնումին արմատական թրջնամի է, մայրը զոհողութեան հովանիչ է: Թայեակներ կան որ հրէշներ են, իրենց յանձնուած զաւակներուն կը սորվեցնեն անբարոյութիւն, ծածուկ մեղքերու համը առնել կու տան իրենց լպիրշ խօսակցութիւններովն ու դիւային գործերովը. այսպէս մանկան ապագան կը վկայանեն իրենց մէկ լիբը քմահաճոյքը յազեցնելու: Դայեակները մանկան քմայքն ալ կը փայփայեն, անոր յիմարական պահանջումներուն կը զիջանին, եւ իր ջնն կտարեր ու այսպէս ինքնահաւաստի շփացած մտքով կը պատրաստեն մարդկութեան լպայ

եակներ երբեմն շատ անզթօրէն կը վարուին իրենց սանուկներուն հետ, զանոնք կը դիակնացնեն, երբեմն հարազատ ծնողաց վրայ տուտեք յերիւրելով որդիական զգացումը կը խեղդեն, սէրը կը պաղեցնեն ու հարազատ սրտեր կ'օտարացնեն: Դայեակը շատ խնամով ընտրելու է, աչալըջութեամբ հսկելու է անոր վարմունքը:

Վերջապէս մանուկ մեծցնելը սարսափելի զգուշութիւն եւ անհուն համբերութիւն կը պահանջէ: Մանուկը տունը մինակ թողուլը կրնայ աղէտ մը պատճառել: Մայրեր եղած են որ իրենց մանկիկը կրակին քով թողլով, դրացիին տունը շաղփաղփել զացած են եւ վերադարձին զայն ափ մը մոխիր գտած են: Այսպիսի մօր մը վիշտը մարդ չկրնար ըմբռնել: Թողելու չէ որ միայնակ ուզած տեղերը պտըտի, իյնալով կրնայ խեղանդամ կամ յանկարծամահ ըլլալ: Փոքրիկ քրոջը, եղբօրը կամ սպասուհիին շալակը տալու չէ որ պտըտցնեն. վտանգները անպակաս են մանուկներու համար:

Մանուկը խօսքով չմեծնար, այլ իմաստութեամբ, համբերութեամբ ու զոհողութեամբ:

Մօր ուրիշ ուղիանց հանդէպ: Ինչպէս հօրը մեծագոյն մտածումը մանչ զաւակաց ապագան է եւ հայր մը պարտի հեռատեսութեամբ խոստմնալից կարելիութիւններ պատրաստել անոնց, նմանա-

պէս մօր մը աւագ պարտքերէն մին է աղջկանց բարուք դիրքեր պատրաստել: Քանի որ աղջիկներ ընդհանրապէս տունը կը մնան, մայրեր առատ ժամանակ ու պատեհութիւն ունին իրենց կոչման հաւատարիմ գտնուելու:

Ընդհանրապէս աղջկանց ապագան որոշ է, այսինքն կին ու մայր պիտի ըլլան: Երիտասարդներ ուրիշ կնճռոտ մտածում մ'ալ ունին, որմէ զերծ է իգական սեռը. կեանքի գործ ընտրելու եւ անոր մէջ բարձրագոյն դիրք մը բռնելու մտածումն է այն: Մեր երկրին մէջ ամուրիութիւնը այնչափ մը առաջ գացած չէ, ապրելու պայմանները այնչափ մը դժուարացած չեն որ ամուրի աղջկանց կեանքի մասնաւոր գործ մը ունենալու հարցը քրքրենք: Ոչ ալ ազատ արուեստներու, գեղարուեստի նուիրուող լէզէոն մը ունինք որ զայն քաջալերենք: Մեր երկրին զարգացման մակարդակը եւ ընկերական կազմը չեն թուպատրեր այդ կարգի գործ ու ասպարէզ իգական սեռին համար, հետեւաբար աղջկանց սեւեռակէտը ընտանիք կազմելու պարագան է: Մայրեր այս մասին մասնաւոր հոգածութիւն ունենալով իրենց թեկին տակ կրթելու են իրենց աղջիկները, իրենց փորձառութենէն թելադրուած, անոնց մտքի ուղղութիւնը հոս դարձնելու են: Կեսուրներ իրաւունք ունին երբ հարսին մայրը կ'անսիծեն՝ զայն

առտնին գործերու մասին համբակ գտնելով: Մայրը աղջկանց սորվեցնելու է եփել, թափել, կարել, կարկտնել, չուալ, մաքրել ու տանտիկնոջ յատուկ ուրիշ գործեր: Երբ աղջիկներ բաւական մը մեծնան, մայրը գործը անոնց ձգելու է եւ ինք ընդհանուր հսկողութիւն ընելու է, մասնաւոր դասեր տալով մեթոտներ սորվեցնելու է, զանոնք գործի մէջ այնչափ մը թրծելու է որ երբ նոր տան մը հոգը ստանձնեն, դիւրաւ եւ ախորժով կատարեն: Այս մասին անփոյթ գրտնուող մայր մը ընկերային մեծ զեղծում կը գործէ եւ ուրիշ ընտանիքի մը կործանումը կը սարքէ: Տնաշէն աղջիկ մը ընկերութեան կտակողը մեծագոյն բարիքն է որ կ'ընէ: Վտանգ կայ շարունակ որ մարդիկ աւելի երեւոյթին կարեւորութիւն տան քան էութեան, աւելի զարդականը սիրեն քան իրականը: Իզական սեռը պչրանքի, պերճանքի մասնաւոր միտում մը ունի ու մանաւանդ մանկամարդ աղջիկն ու հարսը: Մայր մը պէտք է իր աղջկանց իրերու յարաբերական արժէքը սորվեցնէ, շահերու կշռադատութիւն եւ ընտրութիւն լաւագունին: Առանց այս սկզբան կեանքը իր հաւասարակշռութիւնը չգտներ ու ոչինչ նպատակներու համար մսխուած ոյժ մը կ'ըլլայ: Մայր մը աղջկան սորվեցնելու է օգտակարը հաճելին, գործը հաճոյքէն նախադասել: Լուրջ

գրքերը գողտրիկ վէպերէ աւելի սիրել, կանոնաւոր սպրուտը մնամէջ պերճանքէ նախադասել, տնական ծառայութիւն մը՝ զուարճալի շրջագայութենէ: Առանց այս դատումի հասունութեան՝ աղջիկ մը պիտի չկրնայ իր ապագայ դերը կատարել իբր մայր ու կին:

Մայր մը աղջկան սորվեցնելու է յարմար ընկեր մը գտնելու եղանակը, կամ տիպար երիտասարդի մը իտէպը գծելու է իր աղջկան: Անուղղակի ակնարկներով կամ ուղղակի թելադրութիւններով ձողկելու է ընթացիկ նախապաշարումներ, սնամէջ բայց փայլուն երիտասարդներու կենցաղավարութիւնը եւ բարոյական մոլութեանց մէջ թաթաւուած զարմիկները, եւ պարկեշտ երիտասարդներու ներքող կարգալու է, որ աղջիկը ընկեր մը ընտրելու պահուն չսխալի եւ շողշողուն փոս մը չիյնայ: Մայր մը իր մեծ աղջկանց սիրտը կարգալու է, դիտելու է թէ ինչ ատեն սէրը կը սկսի բաբախիլ հոն, ինչ ատեն մրկող զգացումները կը բռնկին անոնց կուրծքին տակ, այդ սէրը ինչ փուկերէ կ'անցնի, ինչ ձեւերով կ'արտայայտուի: Պէտք է գիտնայ թէ այդ սէրը ինչ անհատի կամ անհատներու հանդէպ կը զգացուի: Մայրեր հետաքրքիր ըլլալու են գիտնալու թէ իրենց աղջիկը սիրահարութիւն ունի. այդ սիրահարութիւնը որո՞ւ հետ է, պարկեշտ է, մէկ թէ

բազում է: Սիրահարութիւնները եթէ վտանգաւոր ելքերու պիտի յանգին, զանոնք ծնողական հեղինակութեամբ դադրեցնելու է: Եթէ անպարկեշտ երիտասարդներու հետ է, մայրական սէրը շանթահարելու է այդ յիմար երազը: Եթէ սիրահարութիւնները բազում են եւ աղջիկը պարզապէս խաղալիկ եղած է, մայրը առանձին թելադրութիւններով աղջկան առջեւ պարզելու է իր ներկան ու ապագան եւ արցունքոտ շեշտերով, համոզիչ խորհուրդներով անոր առջեւ լաւագոյն պողոտայ մը բանալու է: Այս բոլոր պարագաներու մէջ մայրը խիստ փափկանկատ ըլլալու է չվիրաւորելու իր դստեր զգացումները եւ զայն յամառութեան կամ յախուռն յիմարութեանց չմղելու. աչալուրջ ըլլալու է խնդրոյն ամէն մանրամասնութեանց մօտէն իրազեկ ըլլալու. որ աղջիկը գիտնայ թէ մայրիկը իր բոլոր մեքենայութիւնները գիտէ: Սիրալիր ըլլալու է որ աղջկան սիրտը յաղթահարէ, եւ ազդեցիկ ըլլալու է որ անոր յաւակնոտ ձեռնարկներուն վերջակէտ դնէ: Անշուշտ կարգ մը արեւմտեան ոճով ազատամիտներ պիտի առարկեն այս կարգի ընդմիջումներու՝ ազատ սիրոյ վարդապետութեան ջատագով կանգնելով: Վարդապետութիւններէ շատ չեմ հասկնար. միայն սաչափ գիտեմ թէ աղջկան մը սիրտը, նորընծայ սէրը, բուռն զգացումը, կոյր յուզումը ընտրու-

Թեան ապահով առաջնորդ մը չէ, ոչ ալ իմաստուն խորհրդատու: Փորձառու մօր մը իմաստուն թելադրութիւնները անհրաժեշտ են յարմար ընկեր գտնելու: Մայր մը այս մասին թէ իրաւունք եւ թէ պարտք ունի իր կարծիքը յայտնելու: Եթէ աղջկան ընտրութիւնը խելագար սիրոյ մը ծնունդ է, կրնայ մինչեւ իսկ անոր կամքին բռնանալ առանց մեղանչած ըլլալու: Մայր մը պարտի ընտանիքի նկատմամբ լուսաւոր ըմբռնում մը տալ աղջկան, ընտանեկան աշխարհը ծանօթագրել, անոր գահավէժ ցցունքները, անյատակ փոսերը, ժպտուն դաշտերն ու խորհրդաւոր անտառները, այնպէս որ աղջիկը անծանօթ գետնի մը վրայ քալելու չստիպուի: Պէտք է ընտանեկան կեանքի թնճուկները, ամուսնական դժուարութիւնները, պատահականութիւնները, կարելիութիւնները եւ մանուածապատ պարագաները հատիկ հատիկ լուսաբանել վառ գոյներով որ աղջիկը չայլայլի: Ընտանեկան կեանքի պայծառ կողմերն ալ թուելու է որ աղջիկը անկէ հրապուրուած ընտանիք կազմելու ձգտումը ունենայ: Սուտ համեստութեամբ կամ նախապաշարումով մայրեր բնաւ լեզու չեն շարժեր այս մասին, քանի որ որոշ գիտեն թէ իրենց աղջիկը ճակատագրուած է կին կամ մայր ըլլալու: Մայր մը ընտանեկան կեանքը իր բոլոր պարագաներով լուսաբանելու է անոր

վեհութիւնն ու նուիրականութիւնը ապաւորելով
առջկան մտքին մէջ: Մայր մը պարտաւոր է ծան-
րանալ առջկան նշանակելի թերութեանցը վրայ,
որոնք զայն անյարմար կը շինեն իր կոչումին,
զանոնք սրբազրել ճգնելու է: Առջկան բարե-
մտանութիւններն ալ քաջալերելու է որ անելի
զարգանայ եւ տիպար մայր ըլլայ, ընտանեկան
յարկին չուսեղէն սիւնը:

Ընտանեկան կեանքի մէջ սար-
սափելի անակնկալներ եւ անորակելի դժբազու-
թիւններ կան, որոնց առջեւ մարդ կը շուարի: Ըն-
տանեաց հօր կորուստը, երիտասարդ զուկի մը
մահը փուշ փուշ կ'ընեն մարդուն մարմինը, բայց
ասոնցմէ եւ ոչ մին հոգեբանական կնճիոններ կը
թողու ետին որչափ մանկամարդ կամ չափահաս
մօր մը մահը: Այս պարագային հօր սիրտը բոլոր
տուած է: Ու իր սիրոյն առարկան ցուրտ հողին
տակ շիրմաւած ըլլալով իր կեանքն ալ տեսակ մը
զերեցման կ'ըլլայ: Մայրիկին ետելը մնացած ան-
զօր մանկիկները իրենց թփիկէն փրցուած ծաղիկ
նման կը սկսին թօշնիլ եւ սիրագուրկ մեռնիլ:
Հայրը, կենաց պայքարը մղելու դատապարտուած,
իր մտաց հաւասարակշռութիւնը կորսնցուցած ժա-
քանակ ոյժ չունի մօր ու հօր պարտքերը միասն-
գամայն կատարելու: Կեանքի ամենէն սոսկալի
առեղծուածը կ'ելէ իր առջեւ, հոգիի կախը կը

սկսի: Մէկ կողմէն չուզեր իր սիրելիին յիշատակը պղծել՝ ձեռքն ու սիրտը նոր կնոջ մը տալով: միւս կողմէն կեանքի անողոք պարագաները, անխնամ որբուկները եւ կեանքի բոռը միայնակ կրելու ստակալի մտածումը զինք ակամայ կը համոզեն նոր միտքին մը կազմելու: Այսպէս ընտանեկան ասեմէն ներս կը մտնէ նոր երեւոյթ մը, մեղրով ու մրուրով բաղադրուած նոր էակ մը՝ խորթ մայրը: Մայր ու խորթ յատկութիւնները երկու հակաձիգ ոյժերն են որ ստիպուած են նոյն անձին վրայ միանալ: Արուեստական մօր չտի կեղծ բան չկայ տիեզերքին մէջ: Բնութեան մէջ տարբեր ոյժեր իրարու դէր կրնան խաղալ, բայց հարազատ մօր մը դերը եւ ոչ մէկ արարած, Մայրը հարազատ բնածին սիրոյ մարմնացում մ'է: այդ բնականութեան գրոշմը անկեղծելի է: Հարազատ մայրը քիմիապէս բաղադրուած է զարկին, խորթ մայրը՝ մեքենապէս. մեքենական մայրութիւնն ալ հակասական է ինքնին: Խորթ մայրը արտաքին պահապան մ'է քան ներքին նուիրում, եւ քանի որ երկու չարեաց փոքրագոյնը ընտրել անխուսափելի օրէնք մ'է կեանքի, աւելի լաւ է որբուկ մը պահապան եւ տունը նեցուկ մը ունենայ քան թէ բոլորովին քայքայուի: Եթէ տան հայրը ծերութեան սահմանները թեւակոխած է եւ դաւակները ինքզինքնին կերպով մը ճարճրկելու

չափ մեծցած են, լաւագոյն կերպը կրկին ամուսնութենէ զգուշանալն է տանը ներքին խաղաղութիւնը անդորր ու մեռնող մայրիկին յիշատակը սուրբ պահելու համար: Կարգ մը ծերուկներու նոր ամուսին մը ունենալու մարմաջին չափ տղայական բան չկայ: Այս տեսակ միութիւններ սոսկ միսի միութիւններ են չէ թէ սրտի. հասարակաց կարծիքը իրաւամբ կը կատողի ասոնց դէմ: Մէկ ոտքը գերեզմանին մէջ դնել ու նոր կեանք մը ձեռնարկելու փափաքիլը՝ պժգալի իմաստակութեանց շարքը կրնանք դասել:

Խորթ մօր ընտրութիւնը չափազանց իմաստութիւն ու կշռադատում կը պահանջէ: Ամուսնացող այրեր երբեմն երիտասարդական կեղծ աւիւնէ մը ներշնչուած յիմար ընտրութիւն կ'ընեն: Մանկամարդ օրիորդ մը կամ հարս մը կնութեան կ'առնեն անոնց զեղեցկութենէն թելադրուած՝ առանց մտածելու թէ տարիքներու անհաւասարակշռութիւնը, զաւակներ խնամելու պահանջը, ընտանիք մը վարելու պարազան կամ ասոնց արտադրոյթ եղող խոհեմութիւնը տարբեր ընտրութիւն մը կը հրամայեն: Երկրորդ ամուսնութեան մէջ նկատողութեան առնուելու են կազմախօսական օրէնքները, որոնց զեղծումը ոճրագործութիւն է: Նոր մայրիկն ըլլալու է կեանքի ցաւերուն մէջ թրծուած, փորձառութեան դասե-

րովը հրահանգուած մէկը, որպէս զի կարենայ շահիլ մայրազուրկ մանկիկները, որպէս զի խորթ մօր տպաւորութիւնը չթողու զաւակաց վրայ եւ զանոնք ապստամբութեան չգրգռէ, որպէս զի կարենայ էրկան խոցոտած սիրտը փաթթել եւ տանտիկնոջ պարտքերը կատարել անթերի:

Կնքուած նոր ամուսնութեան մէջ այրը փականակատ ըլլալու է որ ո եւ է կերպով չվիրաւորէ իր կնոջ զգացումները: Ո եւ է ակնարկութիւն չընէ իր հին կնոջ սիրոյն ջերմութեանը, ընտիր բարեմասնութեանցը նկատմամբ: Զուգակշռի դնելու չէ հին ու նոր կինը, անիծելու չէ նոր միութիւնը՝ երնեկ տալով անցելոյն: Այս տեսակ պարագաներու տակ կնոջ արժանապատուութիւնը կը վիրաւորուի, սէրը կը մեռնի ու կինը կը սկսի մեզերայ մը ըլլալ ընտանեկան յարկին մէջ, յաջորդաբար նորանոր դժբաղդութիւններ բերելով զաւակաց ու էրկան գլխին: Զեմ ըսեր թէ էրիկը թող մոռնայ իր հին կնոջ յիշատակը, քան լիցի. կրնայ զայն լռիկ պաշտել իր սրտին մէջ, բայց քանի որ միութեան նոր ուխտ մը ըրաւ, իր սիրտը նորի մը ընծայեց, օրէնքն ու բարոյականը կը պահանջեն որ միութիւնը հարազատ ու զօրաւոր ըլլայ: Նոր կինը արդէն հոգեբանական օրէնքով մասամբ կը կասկածի իր էրկան սիրոյն, խորհելով թէ հին սիրականի մը աճիւնը իրմէ

աւելի կը պաշտուի. եթէ ո եւ է նշան տեսնէ այս մասին, կասկածը իրականութեան կը փոխուի, սէրը՝ ատելութեան ու վրէժխնդրութեան: Երբ այրը անխղճօրէն վարուի ամուսնոյն հետ, զաւակները թեւ կ'առնեն եւ շարունակ կը խոշտանգեն իրենց նոր մայրիկը, որ այլեւս իրենց համար բռնազբօսիկ էակ մը կը դառնայ, սաղայէլ մը տնկուած իրենց յարկին տակ:

Ընդհանրապէս տան մը խելահաս եւ մեծցած զաւակներն են որ, խորթ մայր մը ունենալը իրենց անարգանք նկատելով եւ իրենց հօր կրկին ամուսնանալուն չհանելով, ինքզինքնին մօր հօգածութենէն ազատ զգալով, քինախնդրութեան զգացում մը կը մշակեն անոր դէմ, խուլ արտելութեամբ լեցուած կռիւ կը հանեն, կը պռռան՝ ամբողջ թաղին այնպէս մը զիտցնելով թէ իրենց խորթ մայրը տուն ու զաւակ չկրնար շահիլ: Արդարութիւնը, խոհեմութիւնը, որդիական պարտաւորութիւնը, ազնուութիւնը ասոր հակառակ ընթացք մը կը պահանջեն մեծ տղէն: Ընտանեաց շահն ալ նոյնը կը շեշտէ: Այս կարգի տղայ մը յիմար, յանցաւոր եւ գէշ օրինակ է: Զաւակներ ամէնն ալ մեծ ու փոքր հնազանդ ըլլալու են իրենց խորթ մօր քաղաքավարութեամբ. ազնուութեամբ ու գորովով վարուելու են անոր հետ. խորթութեան կասկածի նշոյլ մը անգամ տալու

չեն. կասկածը եղեռնագործութիւն է: Քանի որ ան զիրենք կը հոգայ, կը խնամէ երբ մխիթարութենէ զուրկ որբուկներ են, պէտք է իրենց փախտներովը եւ երախտագիտական զգացումներովը քաջախերեն զայն եւ ցնծութեան մշտաբուղիս ակ մը ստեղծեն անոր մէջ: Երբ խորթ մայր մը իր խորթ զաւակներէն սէր ու քաղցր վարմունք կը ստանայ, իր զգացած երանութիւնը անհուն է: Զաւակներ լքելու չեն խորթ մայրը երբ հայրիկը մեռնի: Ոմանք այս պարագային ակնկառոյց կը նային. որչափ հայրիկնին ողջ է, անկէ ամէնալով կամ վախճանալով կը լռեն. երբ մեռնի, իրենց պաքսները կը սկսին նետել անոր դէմ, անոր հետ շարունակ կռուիլ ու օր մը դռնէն փողոցը նետել, անշուշտ տեսակ մը քաջութեան, զոհունակութեան զգացումով որպէս թէ իրենց մեռած մօր պատարագ մատուցած ըլլային եւ հօր սրբապղծութիւնը քաւած: Այս ցնորական հերոսութիւն է:

Ամէն խորթ մայր զգացումով ու սիրով խորթ չէ: Հազուադիւտ չեն խորթ մայրեր որ հարազատ մօր մը չափ ու անկէ ալ արելի զուրգուրանք կը շնայեն իրենց զաւակներուն վրայ, բոլոր զօրութիւնով կ'աշխատին տան պայծառութեանը, խենդի պէս կը սիրեն իրենց այրը եւ հակառակ անտեղի զրոյցներու, զրպարտութեանց եւ կոշտ:

վարմանց՝ իրենց պարտականութենէն մազի չափ չեն շեղիր : Խորթութեան դէմ՝ նախապաշարուելու չենք . իրողութիւնները հափառակն ալ ապացուցած են եւ մենք իրողութեանց առջեւ պէտք է գլուխ ծռենք : Մեր զգացումները պարտինք զսպել : Փոխադարձաբար խորթ մայրն ալ ջանալու է հարազատ մօր մը չափ գորովով սիրել նախախնամութեան իրեն ուսին վրայ դրած եւ իր հաճութեամբ ստանձնած ծանր բեռը : Պէտք է Աստուածային ականդ մը նկատէ այդ զաւակները եւ փափկանկատութեամբ խնամէ զանոնք : Զգուշանալու է խիստ միջոցներ ձեռք առնելէ զանոնք կրթելու : Ասոնք զաւակներու մէջ հակակրութիւն կը շինեն եւ մօր խորթութիւնը կը շեշտեն : Խորթ մայրը իր խորթ ու հարազատ զաւակաց մէջ խտիր դնելու չէ . կնճիռը ճիշդ այդ կէտէն կը սկսի : Զանոնք հաւասարապէս խնամելու է որ եղբայրներ իրարու դէմ չզինուին : Խորթ մայրը խոհեմ, աչալուրջ, հեռատես ու հոգեբան ըլլալու է որ իր փափուկ պաշտօնը կատարելու ատեն դիրքը չվտանգէ : Զուարթութեամբ կատարելու է պարտքերը . մեղամաղձոտութիւնը կը մատնէ խորթութիւնը :

Խորթ մօր աչքը բաց ըլլալու է, ականջը խուլ, սիրտը ծովու չնոփ լայն : Իր խորթ զաւակաց տղայական ականարկները համբերութեամբ

տանելու է, մանաւանդ ազգականներու, դրացիներու, հոս հոն խօսք ցանող, կոխ յարուցանող քսուներու զրպարտութեանց բնաւ ականջ կախելու չէ որ ամչնան, զղջան ու լեզունին ներս քաշեն: Բնական է որ խորթ մօր մը դէմ այս կարգի զրոյցներ շրջին, որովհետեւ շատ մը խորթ մայրեր տեղի տուած են, ու հասարակաց կարծիքը այնպէս շինուած է թէ խորթ մայրը շատ մը անպատեհ բաներու ծնունդ կու տայ: Խորթ մայրեր, երբ իրենց պարտքը սիրայօժար կատարեն, գովեստի արժան կ'ըլլան: Անոնք անողոք բաղդին գործած մէկ ոճիրը կը քանեն. սրտեր սփոփելով ընտանիք մը կը վերածնին:

Ը

ԾՆՈՂՔ ԻՐՐ ՕՐԻՆԱԿ

Հօր ու մօր պարտքերը առանձինն ու մանրամասնաբար թուելէ վերջ յարմար տեղն է անելի կենսական կէտ մը ուշադրութեան առնել, որ երկուքին հաւասարապէս կը վերաբերի: Արդէն տեղ տեղ անուղղակի ակնարկուեցաւ, սակայն այս կէտին կարեւորութեանը համար կ'աւրժէ անելի որոշ շեշտել զայն: Մանկիկը տպաւո-

բութեանց ենթակայ էակ մ'է: տպաւորութիւնները դրանք կու գան: Մանկան շքջալայրը ծնողքն է հետեւաբար մանկիկը ծնողքէն կ'ընդունի տպաւորութիւններ զգալաբար կամ անզգալաբար: որոնք մինչեւ իր կեանքին վերջը կը տեսնէ: Մանկիկը կամքի անկախութիւն չունի, հետեւաբար զուրկ է ինքնավարութենէ: Վերացեալ բաներ ըմբռնելու մտքի կեդրոնացումը չունի եւ ուստի թանձրացեալ էակներէ կ'առնէ իր ազդեցութիւնները: Մանուկը գերազանցօրէն կրաւորական էակ մ'է եւ ապահովապէս իր ծնողաց պատկերը կը փայլեցնէ իր կեանքին մէջ:

Մանուկները դէտեր են, հսկիչներ ծնողաց բարոյականին: Անոնք պատուաւոր հիւրեր են, անմեղութեան տիպարներ, որոնցմէ ծնողք պատկառանք զգալու են: Ծնողք շատ անգամ ինքզինքնին ազատ կը զգան իրենց զաւակներու ներկայութեան ընելու ինչ որ ուզեն կը խորհին թէ մանուկները չնչին էակներ են: Սխալ է այս կարծիքը, մանկիկները բոցեղէն հրեշտակներ են որ զմեզ զգուշացնելու են մեղքի ճաշակէն առաքի նութեանց պահապաններ են, ամենէն սուր քննադատները, ամենէն անողոք դատաւորները կեանքին: Բանի որ մեր կենցաղը անոնց կեանքին ճակատագիրը կը շինէ, շատ զգոյշ ըլլալու ենք անոնց ներկայութեան:

Մնողք պարտին զգուշանալ իրենց լեզուի գործածութեան : Անպարկեշտ խօսք , կոշտ բանաձեւ , անէծք , հայհոյութիւն բնաւ ելլելու չէ անոնց բերնէն : Այդ խօսքերը մեռեալ տառեր չեն , այլ կենդանի մանրէներ որ կը փոխանձին մական հոգւոյն մէջ : Կը ներարկին անոր նկարագրին խորշերը , երեւակայութեանը մէջ կը թափանցին եւ հետզհետէ աճելով գձուձ երեւակայութիւններու , պիղծ մտածումներու , ապականեալ արարքներու լէզէոն մը կ'արտադրեն : Մանուկը առաջ անզգալաբար կ'ընդունի , կը յեղյեղէ մտքին մէջ , օր մը անոնց հառելի իմաստին ալ կը թափանցէ ու կ'իյնայ ապականութեան ծանծաղուտը : Աւելի լաւ է որ ծնողաց լեզուն իրենց քմացը փակչի , բերնին մէջ չորնայ քան անպարկեշտ բառեր թոթովէ ամբիծ մանուկներու ներկայութեան : Կան զարշելի ծնողքներ ալ որ տղուն հայհոյութիւն կը դասաւանդեն եւ հպարտութիւն մը կը զգան երբ ան կրնայ ճարտարութեամբ հայհոյել : Սուտն ու բամբասանքը , ծաղրն ու շողոքորթութիւնը լեզուի ուրիշ չարիքներ են , որոնցմէ զգոյշ , ըլլալու են ծնողք :

Մնողք իրենց կենցաղին ու կենցաղավարութեանն ալ զգոյշ ըլլալու են : Գինովութիւն , խաղամոլութիւն , անառակութիւն բոլորովին արգիլուած են հօր մը , որովհետեւ զաւակները նմանողաբար նոյն ընթացքին կ'առաջնորդուին : Խար-

դախութիւն, պորտաբուծութիւն, մուրացկանութիւն դիւրաւ օրինակելի յատկանիշներ են, որ տղուն տնտեսական ու բարոյական ապագան կը վտանգեն : Կոշտութիւն, անզթութիւն տարափոխիկ ախտեր են : Մելամաղձոտութիւն, շաղակրատութիւն, խծբծանք, յոռետեսութիւն ոսկորներուն մինչեւ ծուծը կը թափանցեն : Հանրային գործոց հանդէպ չեզոքութիւն, կրօնական անտարբերութիւն ամբողջապէս կը կաղապարուին մանկան վրայ : Կուսասիրութիւն, քինախնդրութիւն, նենգամտութիւն մանաւանդ մօր ու հօր անձին վրայ առարկայացած՝ անխուսափելի ախտեր են : Ծնողք լաւ գիտնալու են թէ իրենց բնութիւնը, նկարագրի յատկանիշները, շուկայի յարաբերութեանց եղանակները, նիստ ու կացը, շարժուձեւերը ամէնն ալ կ'ազդեն, կը տպաւորուին մանկան վրայ :

Հայրական պարտաւորութիւնը, մայրական սէրը, ծնողական նուիրականութիւնը, արդարութիւնը, մարդկութիւնն ու կրօնքը ամէնն ալ կը տրամադրեն որ ծնողք իրենց ընթացքը կանոնաւորեն եւ իմաստութեամբ գործեն :

Դրական առաքինութիւններն—աշխատասիրութիւն, հաւատարմութիւն, այլասիրութիւն, ուղղամտութիւն, բարոյական կորով—ալ փայլելու են ծնողաց վրայ որպէս զի մանկիկը ամէն կարգի բարեմասնութիւններով զարդարուի եւ տիպար մարդ ըլլայ :

ԶԱԻԱԿԱՑ ՊԱՐՏԻՔ ԱՌ ԾՆՈՂՍ

Ասկէ դարեր առաջ, ինչպէս տլ հիմա վայրենի երկիրներու մէջ, զաւակը հօր ստացուածքը կը նկատուէր: Ան բացառիկ իրաւունք ունի ծածելու, սպաննելու կամ աստուածոց ողջակէզ մատուցանելու իր զաւակները: Այս անգթութիւնները առանց խղճահարութեան ալ կը կատարէ: Դարերը շրջեցին այս անողոք ըմբռնումները եւ այսօր մանուկներն ալ, զաւակներն ալ իրենց անձեռնմխելի իրաւունքները ունին, որոնց դպչելու չեն հայրեր, եթէ ոչ՝ կը մեղանչեն: Սակայն զաւակաց իրաւունք ունենալու զաղափարը այնչափ մը ստուար համեմատութեամբ ծաւալ գտաւ որ հակազդեցութեան օրէնքով որդիական անիշխանութեան դաւանանքը շինեց:

Այսօր հայրեր կան որ կը կասկածին իրենց ծնողական հեղինակութեանը վրայ ու զաւակներ՝ որոնց մտքին մէջ մշուշ կը տիրէ որդիական պարտաւորութեանց մասին: Որդիական պարտաւորութիւնները այնչափ մը բնական եւ հաստատուն կռուան ունին որչափ ծնողական պարտաւորութիւնները, եւ անոնց պէս յաւիտենական են: Որ-

դիական պարտաւորութիւնները հիմնուած են արդարութեան, սիրոյ եւ հոգեբանական օրէնքներու վրայ, որոնք անջնջելի զգացումներ են մարդկային սրտին կառչած: Քմայքը, տգիտութիւնը, չարակամութիւնն ու իմաստակութիւնն են որ կը ճգնին վարագուրել այս ճշմարտութիւնները: Որդիական բնածին զգացումները, հասարակաց կարծիքը, դարերու գաղափարը, օրէնսդիր եւ կրօնի հիմնադիրներ շարունակ շեշտած են այս կէտը ու ան հրամայական եղանակաւ: Մենք ալ այն համոզումը ունինք թէ զաւակներ անկախ չեն ընտանեկան յարկին մէջ եւ արդարութիւնն ու ընկերական շահը կը պահանջեն որ զաւակներ իրենց յարաբերական պարտքը կատարեն գիտակցօրէն:

Զաւակաց առաջին պարտաւորութիւնն է յարգելն ու պարգևատրելն: Ծնողք ունին որդե՛ի ու շնորհաբերու հեղինակութիւնները, որոնք յարգանք կը պահանջեն, այսինքն պէտք է պատկառիլ անոնցմէ ու յարգել զանոնք, որովհետեւ մեզմէ մեծ են ու մեր ծնողքն են:

Որդիական յարգանքը շատ մը ձեւերով ու բազում պարագաներով կ'արտայայտուի: Զաւակ մը իր յարգանքը յայտնելու է իր նիստ ու կացին եւ շարժումներուն մէջ: Երբ հայրիկն ու մայրիկը դռնէն ներս մտնէ, ոտքի ելլելու է լրջօրէն: Անոր ներկայութեան տանը բարձրագոյն բազմոցը

նստելու չէ, ոչ ալ անպատկառ ձեւ առնելու է: Քաղաքավար ըլլալու է: Քիչ անգամ խօսելու է եւ իր կարգին միայն: Խօսքեր ընդմիջել, առանց մտածելու խոշոր խոշոր ջարդել, անհամ ու անճոռնի կատակ, շաղակրատութիւն, անպատշաճ լեզու արգելուած են: Պէտք է քաղաքավարական բանաձեւերով լեզու շարժել ժպտուն դիմօք, պատկառանքով, համեստ ձեւի մը տակ գաղափար արտայայտել, աւելի լսել քան հրամայել: «Հայրիկ, հրամանեցէք, պատրաստ եմ» բառերը բնաւ բերնէ չձգել:

Ակնարկուած յարգանքները գրեթէ ամենուն ծանօթ են: Սակայն յարգանք մը կայ, որ քիչ անգամ նկատի կ'առնուի եւ այն ծնողաց չի մատուցուած յարգանքն է: Զաւակ մը պէտք չէ որ խժքժէ իր հօր կարծիքները, համոզումներն ու հաւատքը: Ամէն մարդու կարծիքն ու հաւատքը տեսակ մը նուիրականութիւն ունի, տեսակ մը անձնական սեփականութիւն է, որուն հետ թեթեւօրէն վարուելու չենք:

Մանաւանդ ծնողք ինքզինքնին սաստիկ վիրաւորուած կը զգան, երբ բուն իսկ իրենց զաւակները թեթեւօրէն, հեզնօրէն եւ քննադատօրէն կը խօսին իրենց պաշտած հաւատալիքներուն նկատմամբ: Ասոր ենթակայ են թերուս զաւակներ, որոնք դպրոց կը յաճախեն եւ օրէ օր նոր հայ-

եացքներ կ'ունենան բնութեան, մարդկութեան, քաղաքակրթութեան եւ կրօնի վրայ: Երբ կը տեսնեն թէ իրենց ծնողաց հայեացքները Ադամական են, գիտական իրողութեանց, կրօնական ճշմարտութեանց հակընդդէմ՝ տեսակ մը սրտմտութիւն կը զգան, ինքզինքնին ճշմարտութեան ջատագով կը համարին, իրենց քաջութիւնը կը բռնէ, սնափառութիւնը կը շոյուի ու կը սկսին հրամայական լեզուով մը ժխտել նախապաշարումները: Այս խնդիրները վէճ կ'ըլլան ու օրերով կը վրդովեն ընտանեկան երջանկութիւնը: Զաւակունք գիտական ճշմարտութեանց կոթնած՝ իրենց խօսքը բնաւ ետ չեն առներ եւ ծնողք իրենց պաշտած հաւատալիքներուն յարած, իրենց ծնողական փորձառութեան, հեղինակութեան, խելքի հասունութեան, տարիքի ամրոցին եւ հասարակաց կարծիքին յենլով՝ կը հակառակին իրենց զակի նորելուկ գաղափարներուն ու զանոնք հերետիկոսական մակդիրով կը մկրտեն: Զակի մը չվայլեր այս հակաճառութիւնը. հին գանկերու մէջ գիտական ու կրօնական նոր գաղափարներ մտցնելու փորձը անօգուտ է, մանաւանդ ծնողք իրենց պատուոյն չեն ձգեր իրենց համոզումը փոխել եւ իրենց զակին գաղափարը ընդունիլ: Երբ վէճը կրօնական է, խղճի բռնաբարում, սրբապղծութիւն կը զգան: Գիտութիւն ծախելու չենք մեր ծնողաց: Պառաւ մամբը

այս պատճառաւ շատ չարչարանք կը քաշեն իրենց ուսումնական չարանճի պարոնիկներուն ձեռքէն : Այս կարգի դէպքեր կը մատնեն տղուն խակ կըրթութիւնն ու հում խորհողութիւնը : Զակի մը պարտքն է ամենուն ներկայութեան պատուել իր ծնողքը, յարգանօք խօսիլ անոնց վրայ, թէեւ անոնք ընկերական բարձր դիրք չունենան կամ հասարակ անհատներ նկատուին ընդհանուրին կողմէ : Հօրէ հօրէն ուսուցիչ . հայրը միշտ վսեմութիւն մը ունի զակին համար : Զաւակը, ընկերական որչափ բարձր դիրքերու ալ հասնի, որչափ ալ հարուստ, կամ բարձր պաշտօնեայ մը ըլլայ, պէտք չէ որ մոռնայ իր հայրը, ամչնայ անոր անունը տալ կամ գողոզութեամբ վարուի անոր հետ : Կան զաւակներ, ապերախտ, սնամէջ զաւակներ, որոնք ամօթ կը զգան պատուաւոր ընկերութեան մը մէջ ըսել թէ այնինչը իրենց հայրն է . երբ կը լսեն, կը շիկնին, կը քրտնին ու խօսքը անմիջապէս գոցելու փորձեր կ'ընեն : Մարդ, որչափ ալ մեծնայ, հօրմէն մեծ չկրնար ըլլալ պատկառանքի մասին : Հանրապետութեան նախագահը պէտք է սիրով համբուրէ իր շինական հօրաջը, պսակաւոր գիտունը՝ իր տգէտ մօր ձեռքը, ու միլիոնատէրը իր չքաւոր ծնողաց առջեւ ոտքի ելլելու է : Հօր մը մատուցուելիք յարգանքները բնական, հրամայական ու յաւիտե-

նական են : Կեանքի ոեւէ պարագայ, ընկերական ոեւէ դիրք այս իրաւունքին չեն կրնար դպչիլ. անձեռնմխելի իրաւունք մ'է այն : Զաւակ մը, թէեւ իր դիրքը ծնողքէն չստանար, բայց անուղղակի անկէ կը ժառանգէ : Ժառանգականութեամբ իրեն կտակուած մտքի օժիտները եւ նկարագրի տրամադրութիւններն են որ զինք կարող կ'ընեն կեանքի վերելքը սլանալ : Այս փիլիսոփայական հիմին կոթնած՝ բարձրացող զաւակը աւելի յարգելու է իր ծնողքը քան կեանքի ստորին խաւերուն մէջ դեգերող զաւակ մը :

Զաւակներ իրենց հայրը պատուած կ'ըլլան, երբ կեանքի կարեւոր ձեռնարկ մը ընելու ատեն անոր խորհուրդ հարցնեն : Խորհուրդ հարցնել՝ հօրը իմաստութիւնը խնկարկել է : Արդէն հայրեր իրենց խելքը տեսակ մը դեղփեան պատգամատեղի կը համարին ու կը պահանջեն գէթ լռելեայն որ իրենց զաւակունք հոն դիմեն յաճախ : Երբ տեսնեն թէ զաւակներ իրենց խելքին ու փորձառութեան արժէք չեն տար մինչեւ իսկ ծանրակշիռ պարագաներու տակ, իրենց արժանապատուութիւնը վիրաւորուած կը զգան եւ հոգիի մեծ անկումներ կ'ունենան, տրտմութիւնն ու թախիծը զիրենք կը շրջապատէ : Երբ զաւակ մը ինքնագլուխ՝ ամուսնութեան, պանդխտութեան կամ մեծ գործի մը կը ձեռնարկէ, բնականաբար հայրը կը

Նեղուի: Թերեւս առարկուի թէ հայրեր իրենց հին գաղափարներով կամ յամառութեամբ շատ անգամ կը հակառակին տղոց մտածելու կերպին եւ անոնց նախաձեռնութեանը արգելք կ'ըլլան: Այս պարագային տղան քաղաքավարութեամբ կրնայ թուել զինք այդ ձեռնարկները ընելու համոզող բանաւոր փաստերը, անոնցմէ յառաջ գալիք հաւանական օգուտները կամ հօրը առաջարկութենէն հետեւելիք վնասները: Եթէ հայրը նորէն պնդէ, այն ատեն չափահաս տղան ինքնիշխան ըլլալով իրաւունք ունի իր ուզած եղանակովը գործելու առանց մեղանշած ըլլալու որդիական պարտաւորութեանց դէմ:

Զաւակներ փափկանկատութեամբ յուզելու չեն իրենց ծնողաց անցելոյն տկար կողմերը, տխուր յուշերը, անոնց անճարակութիւնը, աղքատութիւնը, բարոյական անկումները: Պէտք չէ որ իրենց խելքն ու դիրքը, ազդեցութիւնն ու հարըստութիւնը զուգակշռեն իրենց ծնողաց հետ: Ասոնք անտանելի հեզնանքներ են, որոնց եւ ոչ մէկ հայր կրնայ դիմանալ: Թերեւս հօրդ պարագաները զինք հազիւ այդ աստիճանին կրցած են հասցնել, քանի որ դուն աւելի լաւ պայմաններու տակ ստեղծուած ըլլալով կրցած ես ներկայ փայլուն դիրքին հասնիլ: Զաւակներ զգոյշ ըլլալու են իրենց հօր խրատ տալէ, այս կարգի ընթացք մը շատ պաղ կ'իյ-

նայ: Հօրը խելք ու խրատ տալ կամ յիմարութեան եւ կամ չափազանց յաւակնութեան նշան է. երկուքն ալ հաւասարապէս պարսաւելի են: Հայր մը տղէն դժուարաւ թելադրութիւններ կ'ընդունի, ուր մնաց խրատներ:

Զաւակ մը հօրը մեծ յարգանք մատուցած կ'ըլլայ, երբ անոր նիւթական պարտքերը սիրայօժար կը վճարէ՝ ամէն կարգի տաժանք եւ զոհողութիւն յանձն առնելով: Այս կը ցուցնէ որդիական սէր ու հնազանդութիւն: Այս կարգի տղայ մը իր հօրը վարկը կը փրկէ՝ զայն անուանարկութենէ ազատելով: Հայրը կը հպարտանայ իր տղուն վրայ, իր կեանքին մէջ ասկէ մեծագոյն քաջալերութիւն չկրնար ընդունիլ, զաւակ մ'ալ ասկէ լաւագոյն շնորհակալութիւն չկրնար յայտնել: Հայրը իր բոլոր չարչարանքները փոխարինուած կը զգայ եւ գերեզմանին մէջ անվրդով կը պառկի առանց լսելու իր պարտապահանջներուն անէծքը:

Զաւակ մը իր ծնողքը անոնց մեռնելէն վերջն ալ կրնայ պատուել, երբ անոնց յիշատակը յաւերժացնելու միջոցներ կը խորհի: Հօր մը անկենդան մարմին տրուելիք յարգանքը, յուղարկաւորական պարտուպատշաճ կարգադրութիւնը, դամբանը, գերեզմանաքարը կամ արձանագրութիւն մը անպայման պահանջներ են: Պէտք եղած արցունքը, սուգը, լրջութիւնը նուիրուելու է ծնողաց

մահուան առթիւ: Այս կարգի բնածին ու ընկերային էութեան արհամարհող մէկը իր հայրը վերջին ծայր անպատուած կ'ըլլայ: Ծնողաց յիշատակը կրնայ անմահանալ, երբ անոր անունով դպրոց մը, եկեղեցի մը, հիւանդանոց մը կառուցուի: Այդ կարգի ծնողաց յիշատակը կրկին օրհնեալ է, կ'օրհնուի ու կ'օրհնէ: Հօրը կենսագրականը գրել կամ անոր անուան երկ մը ձօնել տարբեր տեսակ յարգանքներ են քաղաքակիրթ երկիրներու յատուկ:

Հնազանդութիւն: Զաւկի մը երկրորդ պարտքն է հնազանդութիւն: Հնազանդութիւնը գործնականացած սէրը ըլլալու է, մարմնացած յարգանքը: Երբ այդ յատկանիշները մերկանայ, մեքենական կ'ըլլայ եւ բաղձացուած արդիւնքը յառաջ չբերեր: Ծնողաց զոհողութիւնները չափով մը կրնան փոխարինուիլ երախտագէտ հնազանդութեամբ: Հնազանդ զաւակը ծնողաց ուրախութիւնն ու պարծանքն է, անոնց ոսկորներուն ծուծը կը գիրցնէ: Մեր ընտանեկան յարկերուն մէջ պահանջուած հնազանդութիւնը քիչ կը գտնուի: Շրթներու վրայ շրջող բազմատեսակ անէծքները, յիշոցները կը ցուցնեն թէ հնազանդութիւնը իր բացակայութեամբ կը փայլի:

Կատարեալ հնազանդութիւնը անմիջական կ'ըլլայ: Կան տղայք որ մասնաւոր ըմբոստութիւն

չունին, բայց իրենց հրամայուած գործերը կամ ծանօթ պարտքերը կը ձգձգեն, իրենց քմայքը կը կատարեն, խաղը կը խաղան եւ ուզած ատեննին միայն պահանջուած խնդիրքը կը կատարեն: Մայրը կը սրտնեղի ու կ'անհծէ իրենց անհոգութիւնը: Այս հնազանդութիւնը ախտաւոր զոհ մ'է:

Հնազանդութիւնը սիրայօժար ըլլալու է: Դրժկամակութեամբ կատարուած գործ մը ծեծի վախէն՝ լաւ նշան չէ: Ժպտուն, Յիրալիր հնազանդութիւնը միայն համակրանք եւ ցնծութիւն կը ստեղծէ ծնողաց սրտին մէջ: Այս կարգի զաւակներ միայն զօրաւոր բռունցք ու հաստատ գաւազան ունեցող ծնողաց կը հնազանդին: Երբ հայրիկը բացակայ է ու մայրիկը տկար կամ պառւած՝ անոր խօսքերը կը ծաղրեն, բնաւ կարեւորութիւն չեն տար: Հնազանդ տղան կամ աղջիկը իր պարտքերուն կը գիտակցի, իր պարտուց շըրջանակը կը գծէ, եւ չսպասեր որ միշտ վերնագոյն հրաման մը իր ականջին թմբուկը ծակէ: Ինք լռիկ, մնջիկ, անդադար իր պարտքերը կը կատարէ եւ դժուարին պարագաներու կամ կնճռոտ խնդիրներու մէջ միայն հարցումներ կ'ուղղէ իր ծնողաց: Այս տեսակ գիտակցօրէն, լռիկ, դրութենական կերպով կատարուած պարտքերը սքանչելի արդիւնք կ'ունենան թէ՛ ծնողաց սրտին եւ թէ՛ զաւակաց նկարագրին վրայ:

Հնազանդութիւնը շահախնդիր ոգով ըլլալու չէ, այլ՝ երախտագիտութեամբ: Տղայք կան որ մասնաւոր վճարով կամ անուշեղէնի մը փոխարէն տնական ծառայութիւն մը կը մատուցանեն, եւ լուսամիտ կարծուած մարդիկ ալ կան որ ջատագով կը կանգնին այս զաղափարին՝ փաստաբանելով թէ տղուն մէջ արդիւնքի եւ պատճառի, աշխատութեան եւ վարձատրութեան, արժանիքի եւ զնահատու մի սկզբունքները կը ներարկուին: Անդին չեն խորհիր թէ երախտագիտութեան եւ զոհողութեան, համակրութեան ու սիրոյ երկնային զգացումները կը չորնան մանկան սրտին մէջ եւ ապագայ երիտասարդը հաշուողական մեքենայ մը կը դառնայ, որուն մտքէն բնաւ չանցնիր մարդոց ծառայելու փափաքը առանց մասնաւոր դրական, ճոխ վարձատրութեան:

Ըստ իս, լաւ է որ տղայ մը անհնազանդ ըլլայ քան վարձկանի հնազանդութիւնը ունենայ: Անհնազանդը օր մը կրնայ սթափիլ, բայց վարձկանը իր վարդապետութեան կռթնած բնաւ պիտի չսթափի: Հնազանդութիւն մը, որուն մէջ որդիական երախտագիտութեան տարրը չկայ, սպասաւորի հնազանդութեան կարգը կ'իջնէ: Հնազանդութեան մէջ մանանայի համ տուող տարրը երախտագիտութիւնն է. առանց անոր ի՞նչ կ'արժեն մանկան մը չնչին ծառայութիւնները:

Կան անհնազանդ զաւակներ, որ իրենց ծնող-

քէն տարապայման զոհողութիւն կը պահանջեն առանց անոնց նիւթական ու բարոյական ոյժը նկատի առնելու: Ու երբ անոնք սրտի ցաւով կը ստիպուին մերժել իրենց խնդիրքը, տղայք կ'անսաստեն ու իրենց պահանջը աւելի վճռական ու հրամայական ձեւ կ'առնէ, երբեմն սպառնալիքի կը յանգի: Այս ծայրագոյն կոպտութիւն է: Տղայք կան որ նոր ձեռք մը զգեստ կը պահանջեն ամենէն փայլուն ու սուղ կերպասէն ըլլալու պայմանաւ, քանի որ իրենց հայրը հազիւ կրնայ օրապահիկը ճարել ու կապոյտ կտաւ հագցնել: Արդէն հայր մը, եթէ կրնայ, իր զաւակը կոմսի պէս կը պտըտցնէ: Զաւկին անպատեհ պահանջը խորապէս կը խոցէ հօր սիրտը ու ճակատագրին հեզնութիւնները կը յիշեցնէ: Տղայք ալ կան որ բարձրագոյն գոլէճ ու համալսարանական ընթացք կը պահանջեն, երբ ծնողք անկարող են: Եթէ հայրը կարող է ու զաւակը տաղանդաւոր, բնաւ բան պիտի չըսէի իր հարցապնդումներուն մինչեւ որ հօրը կծծի քսակը բանալ յաջողի:

Մէկ պարագայ կ'արդարացնէ տղուն անհնազանդութիւնը — հօրը ծանր եւ վնասակար մէկ հիւանդութիւնը կամ բարոյական մոլութիւնները, որով կրօնի եւ ընկերութեան օրինաց հակառակ պահանջումներ կրնայ ընել: Անհնազանդութիւնը այս մասին առաքինութիւն է:

Երբ որ զաւակի մը երրորդ պարտքն է: Երախտագիտութիւնը զգացում մ'է, որ ամենէն շատ մշակուելու է ընտանիքի մէջ: Ապերախտը վատերուն վատն է, մանաւանդ երբ զաւակ մ'է: Ապերախտին սիրտը անապատ մ'է. առաքինութիւնը չկրնար բողբոջիլ հոն: Որդիական երախտագիտութիւնը կրնայ յայտնուիլ դրամական օգնութեամբ: Երբ զաւակը ծնողքէն, կամ լաւ եւս է ըսել ծնողական յարկէն, կը բաժնուի, այնպէս կը խորհի թէ որդիական պարտականութիւններէն ալ պրծաւ: Այս սխալ եւ մոլորական վարդապետութիւն մըն է: Զաւակի մը պարտքը շէնքին հետ կապուած չէ, այլ հօրը իր վրայ շոյալած գուրգուրանքէն կ'արտադրի: Զաւակ մը, ուր ալ ըլլայ, իր վրայէն չկրնար քերել այս պարտքը: Հօր մը պէտք է օգնել, երբ նիւթական անձուկ պարագաներու տակ կը ճնշուի: Այս օգնութիւնը քաղաքավար եւ կարելի եղածին չափ հոգեբանական օրէնքներու համաձայն ըլլալու է: Մասնաւոր նազանքով, խրոխտաբար եւ խոժոռութեամբ ընելու չէ: Ծնորհքի ձեւով ընելու չէ, այլ ավնածանօք, խոնարհութեամբ եւ սիրայօժար: Եւ իրաւամբ հայրեր իրաւունք ունին իրենց զաւակաց վրայ այն անհուն զոհողութեանց փոխարէն զոր տարիներով վատնած են:

Արեւմտեան ոճով հօրմէն բաժնուիլը տեսակ մը ապերախտութիւն է մեր միջավայրին մէջ. մեր բարքերը եւ նիւթական պարագաները չեն թուլատրեր: Հայր մը իր բոլոր ունեցածը, նիւթական ու բարոյական ոյժը կը վատնէ՝ իր զաւակները մեծցնելու, այնպէս որ սովորաբար իր ծերութեան կամ ծայրագոյն չափահասութեան տարիներուն մէջ ոչ միսին մէջ կորով, ոչ ալ քսակին մէջ դրամ կը մնայ: Ինքնահոգութեան բոլոր պայմաններէն կը զրկուի: Եթէ չափահաս տղայքն ալ չօգնեն անկէ բաժնուելով, բոլորովին կը լքի կեանքի պայքարին մէջ ու իր վերջին օրերը մտմտուքով, անէծքով, արցունքով ու հառաչանքով անցնելու կը դատապարտուի: Արեւմտեացի ամէն բարքեր անխտիր որդեգրելու չենք, այլ խոհական ընտրութեամբ: Մեր բնատոհմիկ ու լաւ յատկանիշները պահելու ենք, մինչեւ որ մենք ալ զարգացումի նոյն աստիճանին հասնելով՝ ինքնաբերաբար նոր դրութիւններ որդեգրենք:

Ապերախտութիւնը ուրիշ ձեւի մը տակ ալ կը ներկայանայ — լքել ծնողքը եւ հեռու երկիր երթալ: Երբ տղայ մը ուրիշ եղբայրներ ալ ունի, որոնք բաւական մեծցած են ու կրնան ծնողաց նեցուկ ըլլալ, ներելի է որ ընտանեկան յարկէն բացակայի եւ օտար երկինքի տակ իր բաղդը փնտռէ: Բայց երբ տանը մէկ հատիկն է, իրմէն

կախուած է ընտանիքին. նիւթական բարօրութիւնը եւ բարոյական աջակցութիւնը: Տեսակ մը ծնողասպանութիւն է յամառ ինքնահաւանութեամբ զանոնք դրան ետին թողուլ եւ փախչիլ: Խնդիրը փափուկ ու բարդ է իրաւ, բայց ուղիղ դատողութիւնը եւ խելքով չափաւորուած սէրը կրնան ոսկեղէն միջինը գտնել:

Պանդուխտ զաւակ մը մոռնալու չէ իր տունը, այլ կանոնաւորապէս նամակակցելու է, իր սէրն ու կարօտը յայտնելու է իբր զաւակ, իր մխիթարականներն ու քաջալերականները կարդալու է որ ծնողք բաժանումի ցաւին դիմանան: Ցուցնելու է թէ, թէեւ աչքէ հեռի, բայց սրտով մօտ է ու տուն վերադառնալու ջանադիր: Պարբերական ընծաներ ու դրամական կանոնաւոր օգնութիւն աւելի դրական միջոցներ են մեղմելու պանդխտութեան ցաւերը եւ ուրախացնելու ծնողքը: Երախտագէտ զաւակը աշխարհի որ անկիւնն ալ ըլլայ, ինչ տաժանելի պարագաներու տակ ալ, միջոցով մը իր սէրը կը յայտնէ, հարազատ զակի մը հարազատ պարտքը նկատելով զայն: Զաւակ մը իր երախտագիտութիւնը կրնայ յայտնել բացասապէս՝ զգուշանալով անպատուաբեր ընթացքէ: Զեղխ, ծոյլ, թեթեւաբարոյ, անառակ տղան էն սոսկալի ապերախտն է, ծնողաց սրտին անջնջելի տաղ մ'է ան, հրդեհ մը որ շարունակ կը

լափէ անոնց զգացումները, կը խամրէ անոնց յոյսերը, կը պղտորէ անոնց մտածումները եւ անուանարկութեան մուրը կը քսէ անոնց ճակտին: Ծնողաց անունը վատահամբաւող զաւակ մը ոճրագործ է, չարագոյն ոճրագործը: Զաւակ մը խնայելու է իր ծնողաց պատուոյն ու մանաւանդ իր լրջաբարոյութեամբը, յառաջդիմական ոգւովը, անարատ կենցաղովն ու բարեկիրթ յարաբերութեամբը ընտանիքին պարծանաց առարկան ըլլալու է:

Երախտագիտութեան բարձրագոյն աստիճանն է հօր ու մօր մուրազը կատարել: Մեր բարեպաշտ ծնողաց մուրազներն են *հայր-մայր-նախնիք*, եկեղեցւոյ, դպրոցի կամ բարեսիրական հաստատութեանց *կոնի*, իրենց ձեռքովն իսկ աղքատաց *բարձր* եւ *հոգեւոր* պահել: Ուխտագնացութեամբ կրօնական զգացումը կը հրահրի, Փրկչին յարգանք կը մատուցուի եւ տեղ տեսնելու բնական հակումը կը յագենայ: Կտակը մնայուն յարգանք ու անմահութեան գրաւականն է, աղքատներու օգնել, հոգեզաւակ պահել, աղբիւր ներքին երանութեան, պատճառ պարծանաց, ապահովագիր յաւիտենական կենաց: Ծնողաց այս փափաքներն ալ կատարող մէկը տիպար է պարտաճանաչութեան եւ զերազանցօրէն առաքինի մէկը:

**ԵՂՐԱՅՐԱԿԱՆ ՈՒ ՔՐՈՋԱԿԱՆ
ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՔ**

Ընտանեկան յարկի յարաբերութեանց ուրիշ մէկ խումբը կը կազմեն եղբայրական, քրոջական, եղբայր-քրոջական յարաբերութիւնք, որոնք յարաբերութեանց ամենէն անուշն են, որովհետեւ հասարութեան գետնին վրայ կ'ըլլան եւ յարաբերողք կեանքի անգիտակից, երջանկաւէտ օրերը կը վայելեն: Եղբայրագուրկ, քրոջագուրկ ըլլալ՝ դժբաղդ ըլլալ է:

Եղբայրական յարաբերութիւններն ալ մասնաւոր օրէնք ունենալու են, առանց որոյ ընտանեկան յարկը խառնարան կը դառնայ: Եղբայրական ու քրոջական յարաբերութիւնները ըլլալու են «էր-ւէր»: Սէրը ընտանեկան կեանքի արեւն ըլլալու է: Յարաբերութիւնը սիրալիր ըլլալու համար «դու-ու-դու» ըլլալու է, իւրաքանչիւր եղբայր ու քոյր իր չափն ու արժանիքը ճանչնալու է, մեծի ու պզտիկի ըմբռնում եւ փոխադարձ յարգանք պակսելու չեն: Առանց արժանիքի եւ փոխադարձ պարտքի ու իրաւունքի ըմբռնումին՝ անքաղաքավարութիւնը երեւան կ'ելլէ ու կը պղղ-

տորէ զգացումները : Երբեմն քաղաքավարութիւնը հնազանդութեամբ կը յայտնուի . հնազանդութիւնը գործնական քաղաքավարութիւն է : Առանց Կէր-
 շիւրի սիրալիր յարաբերութիւն չըլլար : Մարդեր սխալական ըլլալով թերութիւն կ'ունե-
 նան , մանաւանդ մանկիկներ՝ քանի որ հասուն դատողութիւն չունին եւ ծնողական գուրգուրանաց տակ մեծցած են , բնական է որ խիստ համար-
 ձակ վերաբերուին իրենց եղբայրներուն հետ : Այս ամէն թերութիւնները ներողամտութեամբ փակե-
 լու է , որովհետեւ անձնական հաշիւն ու նկատումը քինախնդրութիւն կը շինէ , եւ երբ քէնը մտնէ ընտանեկան սեմէն ներս , ընտանիքը իր երկնային անուշութիւնները կը կորսնցնէ , դրախտի հանգամանքներէն կը մերկանայ ու կ'ըլլայ վէճի , կռիւի եւ կեղծիքի վայր մը : Հարազատ ներողութիւնը միայն կրնայ ստեղծել եղբայրական սիրալիր ու քրոջական անուշ յարաբերութիւնները : Սիրալիր յարաբերութեան ուրիշ մէկ հատկանիշն է
 Կարգաւորութիւնը : Քաղցրութիւնը կը պահանջէ դէմքին վրայ ժպիտ , աչքերուն մէջ սիրոյ բոց , լեզուին վրայ մեղմութիւն , խօսուածքին մէջ փափկանկատութիւն , ընթացքին մէջ խոնարհութիւն , սրտին մէջ սէր եւ ընդհանուր յարաբերութեանց մէջ
 Կարգաւորութիւնը : Քաղցրութիւնը անշուշտ կ'արտափայլի , խոհեմութեան կ'առաջնորդէ , խոնար-

հուժիւնը իր խարիսխն է ու ընտանութիւնը իր մեթոտը: Երբ վերապահուիժիւնը սկսի, իշխանական հովերը սկսին ծաւալ գտնել սրտի մը մէջ, բնականաբար հրամայականութեան ոգին կը շեշտուի: Ուր որ հրամայականութիւն կայ, անջատումներ եւ կարգեր կը շինուին, ու ասոնց իբր արդիւնք քաղցրութիւնը կը բացակայի: Եղբայրական ու քրոջական վերապահութիւն այդ կեանքին մահը կը նշանակէ: Ընտանութիւնը քաղցրութեան յարակից է: Ամէն դիրք, տիտղոս, պաշտօնականութիւն դադրելու են եղբայրական ու քրոջական ըմբռնումին առջեւ: Եղբայրութեան զգացումը տիրող սկզբունքը ըլլալու է:

Ընտանեկան յարկը ընկերական կեանքի նախապատրաստական ճիւղն է, արդարութիւն ու համերաշխ գործակցութիւն սիրելու տեղը: Տուներ կան, ուր երէց եղբայրներ կամ մարմնով ուժեղներ փոքրիկները կը ծեծեն ու չարաչար կը գործածեն: Մանաւանդ քոյրեր ինչեր կը քաշեն իրենց անգուլթ ու չարաճճի եղբարց ձեռքէն: Բրոջ հետ այս կերպով վարուող մը, երբ օր մը ընկերութեան անդամ ըլլայ, առանց խղճահարութեան ուրիշին պիտի վնասէ: Բոյրը ծեծողը օր մը կիսն ալ կը ծեծէ:

Ո՛րչափ անուշ բան է քոյր մը ունենալը. ան գլխոյ հրեշտակն է, քաղցրութեան մարմնացում,

համակ սէր ու ժպիտ, ազնուութեան, մեղմութեան, հնադանդութեան, զոհողութեան տիպար մը: Իր եղբոր համար հոգի կու տայ, անոր ծառայութիւն մատուցանել իր մեծագոյն հաճոյքն է: Մինչեւ իսկ իր իրաւունքը պաշտպանել չհամարձակիր, կը շիկնի, քաղցրութեան, փափկութեան հմայքը ունի: Ա՛խ, անգութ եղբայրներ, ինտո՞ր կը համարձակիք զայն ծեծել, խոշտանգել, անոր աչքերուն մէջ արցունք, սրտին մէջ կսկիծ շինել: Ան արդէն հիւր մ'է ձեր տան մէջ, ու օր մը պիտի բաժնուի այրած սրտի աւերակ յիշատակներով: Համակ գորովով, անձնուիրութեամբ սիրեցէք ձեր քոյրերը ու անոնց սիրոյն արժանի եղէք:

Երէց եղբայրներ ու քոյրեր Բարեգործական ըլլալու են կրտսերներուն: Եղբայրներ աւելի կ'ազդուին իրարմէ քան ծնողքէ: Մեծ եղբայրը օրինակ ըլլալու է հնազանդութեան, քաղաքավարութեան, նկարագրի ամբօրութեան եւ ուրիշ բարեմասնութիւններու. մեծ քոյրը՝ հնազանդութեան տնաշինութեան, պարկեշտ լեզուի, պարզասիրութեան ու գթասրտութեան: Ասոնք երբեմն դահիճ կ'ըլլան կրտսերներու՝ իրենց յոռի ընթացքովը: Իրենց վարմունքին զգոյշ ըլլալու են պզտիկներու սիրոյն, ու մանաւանդ առաքինութեան սերմերը ներարկելու են անոնց մէջ:

Երբ հայրը կը մեռնի, կը ծերանայ կամ մաս-

Նաևոր դժբաղդութեանց հանդիպելով չկրնար իր պարտքերը կատարել, մեծ եղբոր կամ եղբարց ուսին վրայ կը ծանրանայ հօր դերը ստանձնելու անխուսափելի հարկը: Ա՛յ այս կարգի եղբայր մը մոռնալու է իր անձնական շահերը, ուրանալու է իր վսեմ իտէալները, զատուելու է իրեն սիրելի հաճոյքներէն եւ ամբողջ ֆիզիքական ոյժն ու իմացական կորովը կեդրոնացնելու է տան երջանկութեան վրայ: Պէտք է սիրայօժար ընտանիքին ներքինն ու ներքինն ըլլայ եւ բնութեան ու բազմին իր վրայ դրած ծանր ու անուշ պարտքերը հաւատարմաբար կատարէ: Պէտք չէ որ տունէն բաժնուի կամ գաղթէ: Յորչափ ժամանակ եղբայրները անկախ ապրելու չափ դրամ՝ ու անհատականութիւն չունին, այս կարգի ընթացք մը ոճրագործութիւն է, նուաստութիւն: Պէտքը կը պահանջէ անձը զոհել ընտանիքին ներկայ ու ապագայ բարօրութեան, իր եղբայրներու ապագան նսխատեսել եւ ապահովել, եղբարց հարկ եղած դաստիարակութիւնը եւ յարմար եղած արհեստը, գործը, գրամագլուխը ապահովել: Եղբայր մը իր քոյրերուն համար յարմար ընկերը գտնելու ջանադիր ըլլալով՝ փառաւոր կերպով ամուսնացնելու է, անշուշտ անոնց ալ հարկ եղած կրթութիւնը զանց չընելով: Այս տեսակ եղբայր մը իրաւ որ փրկիչ-հրեշտակ մ'է, ընտանիքին նա-

խախնամութիւնը, իր եղբարց սրտին մէջ օրհնեալ յիշատակ մը պիտի թողու, ժողովուրդին համակրութիւնը վայելէ, իր հոգւոյն մէջ երջանկութեան մշտաբուղիս աղբիւր մը ունենայ եւ Աստուծոյ յաւիտենական պսակին արժանանայ :

Հօրը ողջ եղած ատենն ալ մեծ եղբայրներ դարձեալ հսկելու են փոքրներու բարոյականին վրայ : Ո՛ւր որ հօրը ձեռքը չհասնիր, աչքը չտեսներ, մեծ եղբօրը կրնայ : Գործերով ծանրաբեռնած, տարիներու ճնշումին տակ իր կորովը կորսնցնող հայր մը ժամանակ ու համբերանք չունի իր տղուն նկարագիրը վերլուծելու, անոր բարոյական կեանքովը հետաքրքրուելու, բայց մեծ եղբայրը կրնայ : Մեծ եղբայրը կրնայ իրազեկ ըլլալ փոքր եղբարց կեանքին, անոնց դպրոցին ու փողոցին մէջ բռնած դիրքին, մոլութիւններուն ու ասոնց համեմատ պատշաճ յանդիմանութիւնը, ծեծը, խրատը, քաջալերութիւնը կամ վարձատրութիւնը տալ : Հօրմէ հօր եղբայրներ կան . այս ազդեցութիւնը բարիին գործածելու են : Ընտանիքի հիմնաքարը զոհողութիւնն է, գայթակղութեան քարն ալ անձնական նկատումները : Իւրաքանչիւր եղբայր իր վաստակը բերելու է տան գանձարանը ու անկէ հաւասարապէս մատակարարուելու է : Եթէ հաշիւ մտնէ, եղբայրական սիրալի յարաբերութիւնները կը խզին ու մեքենական միութիւնը կը յաջորդէ :

Եղբայրներ ուրիշ ծանր պարտաւորութիւն մ'ալ ունին : Երբ անակնկալ դժբաղդութիւն մը կամ մահը իրենց եղբայրը կ'առնէ կը տանի, ու անոր կիներն ու զաւակները բաղդին սոսկալի ճիրաններուն տակ բզքտուելու կը դատապարտուին, պէտք է զանոնք հոգալ նիւթապէս ու բարոյական ինամակալութեան տակ առնել, անշուշտ կարելի աստիճանով մը : Եղբայրական սէրը, գերդաստանին պատիւը, բախտի զոհերուն լուռ աղերսը, խիղճը, վեհանձնութեան ու զուլթի վսեմ ներշունչները, հասարակաց կարծիքը, Աստուած միաձայն կը պահանջեն որ եղբայրական այս զոհողութիւնն ալ մարմին առնէ : Իրաւ, դժուար է երկու ընտանիք միասին հոգալ, բայց ինչ արժէք ունի կեանքը առանց զոհողութեան : Կեանքը արցունքի ձոր մ'է, առաքինութիւնը անոր վրայ ծախող ժպիտն է, զայն անուշցնող մանանան :

ԺԱ

Հ Ա Ր Ս Ո Ւ Կ Ե Ս Ո Ւ Ր

Հարսի ու կեսրոջ յարաբերութիւնները ընտանեկան ամենէն թնճկոտ յարաբերութիւններէն են : Մայրերու սրտին ամենէն անուշ երազն է

իրենց զաւակը ամուսնացած տեսնել, ընտանիքը ծաղկած: Կ'ուզեն աչքով տեսնել իրենց գերդաստանին ծլարձակումը: Մայրական ուրիշ սնափառութիւններէն է հարիի կեսուր ըլլալ, մէկը ունենալ իրենց գերիշխանութեան տակ, որը իրենց քմայքը պատգամի պէս կատարէ: Ինչ որ կը զգայ զօրավար մը երբ կը մտածէ թէ վաշտեր կախուած են իր շրթունքէն, նոյնը կը զգայ հարսներու տիրապետ կեսուր մը: Չկայ պատմութեան մէջ էջ մը այնչափ սրտաճմլիկ որչափ հարսներու քաշած դարաւոր լռիկ մարտիրոսութիւնները: Մայրը քիչ շատ հեղինակութիւն ունի տան մէջ բայց հարսը բնաւ: Ան գերիի պէս չարաչար աշխատելու է, արձանացած՝ տարիներով լռելու է՝ քողքը երեսին քաշելու է: Ու այս բոլորը, որովհետեւ կեսրոջ մը բռնապետութեանը տակն է: Նա զոհ զացած է դարաւոր նախապաշարումներու. նախապաշարումներ՝ որոնք կեսուրներու պահանջկոտութեամբը կը յաւերժանան: Անշուշտ լուսաւորեալ քաղաքներու մէջ քիչ շատ այդ բարբարոսութիւնները վերցած են, բայց զաւառներու մէջ կը տիրեն իրենց բոլոր ոյժովը: Հարսներու մեծամասնութիւնը կ'ատեն իրենց կեսուրները: Այս առածի կարգ անցած իրողութիւն մ'է եւ ինչո՞ւ, որովհետեւ կեսուրներու հրամայականութեանը հրամայական է: Առաջին թելադրութիւնս որ պիտի

ընէի կեսուրներու, էր չափաւորել իրենց հրամամայականութիւնը: Իրաւ, հարսները լեզու չունին բայց զգացում ունին. իրաւ, պաշտպան չունին, բայց իրենց մէջ ատելութեան ու վրէժխնդրութեան ոգին կը մնուցուի, ու օր մը կը ժայթքեն իրենց կուրծքին լափան: Կեսուրը հարսին Աստուածը չէ, իր իրաւունքն ու հեղինակութիւնը չափ ու սահման ունի, ու պէտք չէ որ իր իշխանութիւնը չարաչար գործածէ: Պէտք չէ որ շարունակ կնճռոտ ժանգոտ դէմքով երեւնայ հարսներու ներկայութեան, հրամայական շեշտն ու թոյնը իր լեզուին վրայ գտնուելու չէ, հրէշի մը տպաւորութիւնը ձգելու չէ իր հարսներուն վրայ: Ժըպտուն դէմքով, քաղցր լեզուով ու խոհեմ քաղաքականութեամբ հրաման ընելու ու պարտքը յիշեցնելու է: Համբերող ըլլալու է, տիրելու արուեստին մէջ պաղ արիւնը կարեւոր տարր մ'է: Հարսներ աստիճանաբար կ'ունանին իրենց նոր տան կարգուսարքը, կը ճանչնան նոր ընտանեաց անդամներուն բնոյթը ու զանոնք գոհացնելու եղանակները: Հարսը աստիճանաբար կը մոռնայ իր մօր տան բարքերն ու սովորոյթները եւ կը սկսի պատշաճիլ նոր տան: Աստիճանաբար կը սկսի եփել, թափել, կարել, կարկտել, աստիճանաբար իր փափաքները փոխել, զուարճութիւններէ հեռանալ, միտքը տան բարօրութեան վրայ կեդ-

րոնացնել կամ լրջօրէն մտածել իր պարտուց ու տան բարօրութեան նկատմամբ: Կեսուր մը ասոնք գիտնալով չափազանց պահանջկոտ ըլլալու չէ. ամէն բանի համար խօսելու, բարկանալու, անիծելու չէ: Այս կարգի ընթացք մը յիմարութիւն կը ցուցնէ ու յաջող ելք չունենար: Մինչեւ որ հարսներ իրենց կեսուրը չսիրեն, սիրով պիտի չաշխատին, մինչեւ որ սիրով չաշխատին, իրենց խելքը պիտի չգործածեն. առանց խելքի գործածութեան բարեկարգութիւն յառաջ չկրնար գալ տան մէջ: Թէ հարսներու իրաւունքը ու թէ քաղաքականութիւնը կը պահանջեն որ հրամայականութիւնը չափաւոր ու ժպտուն ըլլայ:

Վտանգ կայ որ կեսուրը զրկէ հարսները, որովհետեւ իրենց իրաւունքը չեն կրնար պաշտպանել անողոք նախապաշարումներու կամ սուտ համեստութեան պատճառաւ: Տեղեր կան որ ընտանեաց անդամները խորտիկ կը ճաշեն եւ աւելցուքն ու չոր հացը հարսներուն բաժին կը թողուն: Պտուղները ու քաղցրեղէնները անոնց համար չեն, հիւրեր հարսներէ աւելի պատիւ ունին: Զուարճութեանց առթիւ պէտք չէ որ ընկերոյթներու մէջ գտնուին, այլ վեր ու վար, հոս հոն, խոհանոցը, մառանը կամ լաւ մը քողքուած պատին մէկ անկիւնը սքլին: Անոր համար խօսիլ, խնդալ, երգել, կարդալ վճռապէս արգելուած են:

Հարսին գործն է լուռ համակերպութիւն ու անդու աշխատութիւն : Ան գիշեր ցորեկ քրտնելու է, երեկոյին ամենէն ուշ քնանալու է եւ առաւօտ ամենէն շուտ արթննալու է : Իրեն տկարութիւնը, չափաւոր հիւանդութիւնը բնաւ արգելք չէ որ դարձեալ աշխատի : Հանգիստ, վայելք, քուն, խօսակցութիւն, զուարճութիւն եւ ուրիշ կազդուրումներ արգելուած են անոր համար, որովհետեւ հարս է : Մինչեւ իսկ եկեղեցի պէտք չէ որ երթայ, տարին երկու անգամ բաւ կը նկատուի :

Հարսը ընտանեաց մէկ անդամը նկատելու է, որ հաւասար իրաւունքներ ունի : Նիւթական ու բարոյական վայելքներէ իր բաժինն ունենալու է : Ան մեքենայ չէ, այլ մարդ, եւ ուստի թողելու է որ մարդու պէս խօսի, խորհի, զուարճանայ եւ իր իրաւունքները վայելէ : Հարս մը կեանքին բարիքներէն զրկել լեզու չունենալուն համար՝ ոճրագործութիւն է : Այս ոճրագործութեան մասնակից կրնայ ըլլալ այրն ալ, բայց պարագլուխը կեսուրն է :

Կեսրոջ ուրիշ մէկ պարտականութիւնն է հարսին կամ հարսներուն վրայ ընդհանուր տեսչութիւն : Անհոգ կեսուրներ կան որ բնաւ լուր չունին տան անցողարձէն : Անոնք անկիւն մը բազմած կը հրամայեն կամ տունէ տուն թափառելով կը շաղփաղփեն : Անոնք կը պարծին իրենց ազա-

տամտութեան եւ սիրոյն վրայ թէ ամէն բան հարսնեցուն յանձնած են, անոնց վստահած, որպէս զի սորվին եւ գործի մէջ թրծուին: Իրօք պէտք է վստահիլ անոնց, զանոնք աստիճանաբար գործի վարժեցնել, բայց ամէն բան անոնց քմայքին յանձնելու չէ: Կեսուրը արծուի աչքերով հսկելու է հարսները, անոնց գործին թերի կողմերը նշմարելով մատնանիշ ընելու է մինչեւ որ կարենան անկախօրէն գործել: Հարսներու խելքին, փորձառութեանը եւ արժանիքին նայելով անոր գործերը բաժնելու է, որ իւրաքանչիւրը իր պարտքը ճանչնայ եւ տան գործերը երեսի վրայ չմնան, որպէս զի շողակրատութիւն, վէճ ու քինախնդրութիւն չմտնեն ընտանիքի խաղաղ երդիքին տակ: Կեսուրը անուղղակի հետաքրքրուելու է հարսներու խօսակցութեան. թողելու չէ որ անոնք աս ան խժրժեն, թեթեւ ու անբարոյիկ նիւթերու վրայ խօսին, ընտանիքին թշուառութիւնը սարքող մտածումներ սնուցանեն: Մեղմ, իմաստուն ու կտրուկ վարչութիւն մը այս անտեղութեանց առաջքը կ'առնէ: Այսպէս ընտանիքը խառնարան մը չդառնար ու եղբայրներ չեն բաժնուիր իրարմէ ու ընտանիքէն: Աչալուրջ, դիւանագէտ, քաղցրաբարոյ կեսուր մը անգին գանձ է, տանը պատկառելի թագուհին, ոսկեղէն սիւնը: Կեսուր մը նկատողութեան առնելու է հար-

սին հոգեբանական օրէնքները : Պէտք չէ պահանջէ հարսներէ որ իրեն պէս լրջօրէն ապրին կեանքը , պէտք չէ արգիլել անոնց հագուիլ , սրգուիլ ու զուարճաբանել , այն բաները որ կեանքի համեմն ու հմայքը կը շինեն : Հարսներու համար բնական ու հրապուրիչ են այս կարգի բաներ : Պէտք է մեղմով անցնիլ այս կարգի բաներու վրայէն ու զանոնք անուղղակի քաջալերել : Ասոնք այն կարգի ըոպէներ են որ կեանքի մէջ մասնաւոր շրջաններու յատուկ են : Մեր հոգին մասնաւոր ատեններ կեանքի այդ խանդավառութիւնները կ'ունենայ : Այդ ըոպէները ոսկի թիթեռնիկներ են որ կու գան ու կ'անցնին եւ կը ստիպեն մեզ որ իրենց հետեւինք : Մանաւանդ հարսները ասոր մէջ կ'ըմբռնեն կեանքը , անոր մէջ կը զգան փառքը : Տան չորս պատերուն մէջ բանտուած՝ անով ազատ շունչ մը կ'առնեն : Մարդուն ըմբռնումը աստիճանաբար լրջանալու է կեանքի նկատմամբ , կեանքի ունայնութեան սեւ ճիւղը պէտք չէ որ բունէ մանկամարդ հարսի մը ուղեղին մէջ . կեանքի դաւաճանութիւն է այդ ընթացքը : Կեսուրը զրկելու չէ հարսները իրենց իղձերու յագեցումէն : Այս կարգի պարագաներու նկատառումը աւելի կը շեշտէ քան կը տկարացնէ կեսրոջ հեղինակութիւնը , հարսներու մէջ սէր մը կը ստեղծէ . դէպ ի իրենց կեսուրը ու գիտէք թէ

սէրը հնազանդութեան ամենէն բնական ու հուժկու խթանն է :

Կեսուր մը պահելու է հարսին արժանապատուութիւնը եւ անոր թերութիւնները հրապարակելու չէ : Այդ զգացումը խոցոտելու չէ կոշտ խօսքերով, անպատշաճ մակդիրներով, յիշոցքով, անէծքով, հայհոյութիւնով, արհամարհոտ վերաբերումով կամ ծեծով : Կեսուրներ կան որ իրենց լեզուն կը սրեն իրենց հարսներուն վրայ եւ հոգիին ժահրը անոնց վրայ կը թափեն : Հարսը քանի որ լռելու եւ մինչեւ իսկ ժպտելու դատապարտուած է, ո՞վ գիտէ հոգիին մէջ ի՞նչ ցունցեր կ'ունենայ, ի՞նչ հառաչներ եւ կրծող մտածումներ : Ի՞նչ բողոքներ, ատելութիւններ կը ննջեն իր լանջքին տակ, որոնք օր մը իրենց յուզումէն պիտի պայթին պատռելու համեստութեան քողքը եւ գործնական բողոքի մը ձեւին տակ քարկոծելու կեսուրը : Եթէ տղան ալ մօր կողմն ըլլալով զայն քաջալերեց, ալ երեւակայեցէք ի՞նչ լուռ մարտիրոսութիւններ կ'ունենայ հարսը իր ծաղիկ հասակին մէջ, ու ի՞նչ դառն կ'ըլլայ անոր ըմպել ամուսնական կեանքի գաւաթը : Եթէ հարսը համեստ ալ է ու կը համակերպի լռելու սովորութեան, ի՞նչ արիւնսալից վերքեր կը բացուին իր սրտին մէջ, ի՞նչ սոսկալի դժոխք կը բռնկի իր կուրծքին տակ : Հարսի մը

Թերութիւններուն մունետիկն ըլլալ բնաւ չվայելեր կեսրոջ մը : Հարս մը , որչափ ալ գէշ ըլլայ , սաղայելի մը չափ իսկ գարշելի , պէտք չէ որ անոր անունը նախատուի տնէն դուրս կեսրոջ կողմէ : Այդ կարգի հրապարակում մը աւելի կը ստորնացնէ ու չարութեան գրգիռ կ'ըլլայ : Հարսին սէրը կը պաղեցնէ ընտանիքին նկատմամբ , անոր մէջ վրէժխնդրութեան ոգին կը ստեղծէ , ընտանեաց պատիւը կ'արատաւորէ , անօգուտ է , միայն դատարկապորտներու խօսելու նիւթ եւ թշնամեաց հաճոյք կը պատճառէ : Ընտանիքը փոքրիկ պետութիւն մ'է : Անոր ո եւ է մէկ գաղտնիքը , մասնաւորապէս տկարութիւնը հրապարակուելու չէ : Լուութիւնը երբեմն փրկութիւն է : Կեսուրները զգոյշ ըլլալու են անուանարկելէ , անարգելէ հարսին գերդաստանը կամ անոր անդամները : Պէտք չէ ծաղրանօք խօսիլ անոնց թերութիւններուն վրայ կամ հեզնել անոնց առաւելութիւնները : Պէտք չէ անիծել , հայհոյել հարսին մայրը , աղջկան հարկաւոր կրթութիւնը տուած չըլլալուն համար : Հարսը , թէեւ մօր տնէն բաժնուած է անդառնալի վճիռով մը , թէեւ անոնց հարստութիւնն ու վարկը իրեն ուղղակի օգուտ չունին , թէեւ իր բաղդը նոր տան մը հետ կըցուած է , սակայն եթէ ազնիւ , համեստ է , չկըրնար մոռնալ իր ծնողքը , իր սրտէն փրցնել ա-

նոնց յիշատակը : Իր սրտին մէջ սրբազան ու անմոռաց յիշատակներ ծրարուած են հայրիկի, մայրիկի, եղբօր, քրոջ . դեռ անոնց սէրը կը յուզեն զինք : Իր հոգին երկու բեւեռ ունի . հին ու նոր գերդաստանը երկուքն ալ զինք կը քարշեն , երկուքն ալ կը պաշտէ , չկրնար դիմանալ որ իր առջեւ անպատուովն անոնք : Հարսի մը գերդաստանին տրուած յարգանքը կ'ուրախացնէ զայն , աւելի նոր սէր մը կը ստեղծէ դէպ ի նոր ընտանիքը : Հարսին ազգականները պատուասիրելը , հիւրասիրելը ցնծութեան աղբիւր մ'է հարսին համար : Ատով կը ցուցուի թէ հարսը արժանիք ու դիրք գրաւած է նոր տան մէջ , եւ կրցած է այնչափ մը սիրելի ըլլալ որ յարգանքի ու սիրոյ ցուացումներ կ'ուղարկէ իր գերդաստանին ալ : Ծնողք իրենց զակին այս կարգի յաջողութեան վրայ կ'ուրախանան ու պարծանքի պատճառ կ'ունենան դրացիներու առջեւ :

Կեսուրը հարսը քաջալերելու ու անոր սէրը գրաւելու համար յարմար առթիւ անոր արժանիքը երեւան բերելու է , անոր բարեմասնութիւնները գովելու է : Հարսը ասով կ'ոգետրի , կ'օրհնէ իր բաղդը եւ աւելի եռանդով կ'աշխատի իրեն շոայլուած գովեստին ու սիրոյն արժանի ըլլալ : Ինքն ալ փոխադարձաբար յարմար առթիւ կը գովէ կեսուրը եւ կը գուրգուրայ տան անդամներ-

րուն վրայ: Կեսուրներ կը խորհին թէ հարսները պարսաւելով՝ իրենց հեղինակութիւնը, իմաստութիւնը ծախած կ'ըլլան, քանի որ հակառակը կ'ապացուցանեն. կը ցուցնեն թէ հարս մը կրթելու ճարտարութիւնը, շահելու խոհեմութիւնը չունին:

Կեսուրներ պարտին ցաւակցիլ իրենց հարսներու մարմնաւոր ու հոգեկան դժբաղդութեանց պարագային: Զանոնք սիրելու են սիրական զակի պէս, չէ թէ օտարի պէս: Պէտք է հետաքրքրին անոնց ցաւերը գիտնալ, շահագրգռին անոնց ուրախութեանց: Ամէն պարագայի տակ միեւնոյն պահանջը ընելու չէ: Երբ մարմնոյ մասնաւոր ցաւեր, հոգիի մասնաւոր վիշտեր ունին, պէտք չէ զանոնք խոցոտել կամ անտարբերութեամբ վարուիլ: Ցաւերու ատեն ցուցուած ներողութիւնն ու սէրը հարսին մէջ համակրութիւն կը շինէ: Պէտք չէ հեզնել հարսին ցաւերը, զանոնք աւելորդ ու երեւակայական համարիլ: Պէտք չէ որ կեսուրը իր անցեալ քաջութիւնը, գործունէութիւնն ու իմաստութիւնը զուգակշռէ հարսին երկչոտութեան, ծուլութեան ու յիմարութեան հետ եւ անով պարծի: Այսպիսի ընթացք մը հարսին զայրոյթը կը գրգռէ ու հակառակ ազդեցութիւն կ'ընէ: Այսպիսի ընթացք մը բանաւոր ալ չէ, որովհետեւ մարմինի ոյժերը, կրթութեան եղանակը, խառնուածքները, դիտակէտները կը տարբերին ու նոյն կարգի պա-

հանջ մը չենք կրնար ընել տարբեր անհատներէ:

Երբ հարսին ազգականներէն մին կը մեռնի, պէտք է անոր հետ սուգ բռնել, անոր սուգը չծաղրել, անոր զգացումներուն հետ չխաղալ: Երբ հարսին էրիկը գործով ուրիշ տեղ զացած է ու յաջող վիճակ մը չունի, պէտք չէ առիթէն օգուտ քաղելով երեսին զարնել, չարչարել՝ պաշտպան մը չունենալուն համար: Անոր ցաւը արդէն հերիք է, անոր կսկիծը արդէն կը մորմոքէ իր սիրտը: Բաժանումը, լքումը տեսակ մը երկրաւոր դժոխքներ են իրեն համար: Այդ դժոխային հուրը արծարծելու չէ՝ անոր վրայ իւր թափելով, ընդհակառակն տառապանքները մեղմելու է:

Եթէ օր մը ճակատագիրը իր անողոք վճիռովը հարսին էրիկը առնէ տանի եւ մանկամարդ հասակին մէջ սեւերու ու սուգի մէջ թաղուած այրի մը շինէ, այն ատեն հրչափ փափկանկատութիւն, սէր պէտք է այդ թախիծը մեղմելու համար: Երբ հարսին սիրտը բզիկ բզիկ ըլլայ, երկինք իր լոյսերը զլանայ անոր, ապագան իր սեփ սեւ ամպերովն ու շանթերովն կախովի անոր գլխին, երբ անոր թեւն ու թիկունքը կտորի, ապրիլը անոր համար տեսակ մը նահատակութիւն դառնայ ու թշուառութիւնը բիրեղանայ անոր կիանքին մէջ, այն ատեն հրչափ հանճար պէտք է զայն մխիթարելու ու կեանքը անոր սիր-

ցնելու: Մանաանդ երբ քանի մը փոքր մանկիկներ իր քղանցքէն կը կախուին ու իրմէ օգնութիւն, սէր, ապագայ երջանկութիւն կը մուրան, կեսուրներ ու տագր ինչպիսի քաջալերիչ շեշտերով մօտենալու են անոր, զայն իրենց քաղցր խնամակալութեան տակ առնելով: Տուներ կան որ, երբ հարսին էրիկը մեռնի ու սուգի ձեակերպութիւնները անցնին, կը սկսին աստիճանաբար լքել, իրենց զակին մահուան պատճառը հարսը համարիլ ու զայն վռնտել որ երթայ իր գլխին ճարը նայի, ստրկութեամբ, մուրացկանութեամբ զաւակներուն հացը ճարէ: Ո՛հ, գթացէք այդ զոհերուն, ո՛վ կեսուրներ ու տագրեր. կից մ'ալ դուք մի զարնէք որ անյուսութեան անդունդը գլորին: Մտիկ ըրէք ձեր ազնիւ թելադրութեանց. ձերն են անոնք, ձեր ընտանեաց անդամները, ձեր հարազատ եղբայրներուն դժբաղդ այրիները: Դժոխքին հուրը, երկնից շանթերը օր մը ձեզմէ անոնց վրէժը պիտի լուծեն: Ձեր մեռած եղբօր ոգին, հարսին ուրուականը ու ձեր խիղճը երեք կատաղի հրէշներ պիտի դառնան անվերջ յաւիտենականութեան մը մէջ կրծելու ձեր լեարդը: Եթէ ձեր սրբազան պարտքը հատարմաբար կատարելով բաղդին ոճիրը քաւէք, երջանկութիւնը ձեր սրտին բաժինը պիտի ըլլայ, երախտագիտութեան, սիրոյ խունկը պիտի

խնկարկուի ձեր կեանքին ու յիշատակին :
 Հորքի Պարտիզ : Փոխադարձաբար հարսներն
 ալ իրենց պարտքերը ունին : Հարսին վրայ փայ-
 լելիք առաջին յատկանիշը համեստութիւնն ու
 ակնածանքն է : Համեստ հարս մը քիչ անգամ
 կը ցուցադրէ իր ունեցած կամ կարծեցեալ առա-
 ւելութիւնները : Իր արդուզարդը ցուցադրելու մաս-
 նաւոր պատեհութիւն չփնտոներ : Լեզուն վանգակը
 կը դնէ, քիչ անգամ կը խօսի բայց ժպտուն ու
 քաղաքավար : Շաղակրատութենէ, զրպարտու-
 թենէ կը զգուշանայ : Իր քալուածքին, նիստու-
 կացին, դիմական արտայայտութեան մէջ մանի-
 շակին շնորհքը կը փայլի : Կեսուրի հովեր առնող
 իր դիրքէն ու տարիքէն վեր գործերու ձեռնարկող
 հարս մը անշնորհք կը կոչուի եւ անախորժ տպա-
 ւորութիւն կը թողու : Հարսը յարգելու է կեսուր,
 կեսրայր, տագր . եւ այս յարգանքը արտայայտե-
 լու է անոնց ծառայելու յօժարութեամբ : Հարս մը,
 որչափ ալ հարուստ, տոհմիկ, հանճարեղ եւ ուս-
 եալ ըլլայ, նորէն պէտք է պատկառի ընտանեաց
 անդամներէն, թէեւ անոնք խեղճուկ, զեղջուկ,
 տգիտուկ ըլլան : Հարս ըլլալը նոր շրջավայր փո-
 խադրուիլ, նոր պարտքեր ստանձնել է : Հարս մը
 մոռնալու է իր մայրենի տան մէջ ունեցած ճո-
 խութիւնը, դիրքն ու համարձակութիւնը : Ամուս-
 նացող աղջիկը կերպով մը կը մեռնի մայրենի տան

համար : Հարսներ կան որ անտանելի կը դառնան այս ճշմարտութիւնը անտեսելով, ատելի ալ կ'ըլլան, որովհետեւ ակնածու հարս մը փոխադարձ համակրանք կը շահի եւ անդորր կեանք մը կ'ապրի :

Հարս մը հնազանդ ըլլալու է : Անհնազանդ հարս մը մեղրով չուտուիր : Իր խելքին հաւնող ինքնահաւան հարսը, քմայքը շոյող ծոյլ հարսը, կեսուրը արհամարհող դէգ հարսը իր կոչումին բնաւ գիտակցութիւն չունի : Ընտանիքի մէջ կեսուրն է հեղինակութիւն . տարիքը, դիրքը, փորձառութիւնը անոր կու տան իրաւունքը : Հարսներ հնազանդելու են կեսրոջ հրամանին : Հակառակ պարագային աղմուկ, վէճ կը ծագի եւ տունը խառնարան կը դառնայ : Հնազանդ հարսը գովեստ կը շահի եւ իր հոչակը համայնքին մէջ կը տարածուի : Հնազանդ հարսներ դէգ կեսուրներու բնութիւնն իսկ կրնան մեղմել, ամէն կարգի միջավայրի մէջ կրնան ապրիլ, խառնուածքներու յարմարիլ, ամենէն սեւ ճակատագիրներու համակերպիլ ու ընտանիքը փրկել : Անհնազանդ հարսներ կոխ կը ցանեն, զաւակը ծնողքէն կը զատեն՝ անոր խելքը գլխէն գողնալով ու այսպէս ընտանիքի մը, թերեւս գերդաստանի մը կորստեան պատճառ կ'ըլլան : Հարսներ զգոյշ ըլլալու են իրարու հետ կռուելէ, իրենց պարտքն ու յարաբերական արժանիքը ճանչնալով : Գոր-

ծունէութիւն, տնտեսութիւն, տնաշինութիւն հարսի մը անհրաժեշտ յատկութիւններ են, որոնց արդէն ակնարկած եմ կնոջ մը յատկանիշները թուած պահուա. հարկ չկայ կրկնումի :

Հարս մը պէտք է գաղտնապահ ըլլայ : Տան գաղտնիքները — նիւթական խեղճութիւնն ու ճոխութիւնը, տնտեսական վիճակը, առեւտրական խօսակցութիւնները, մտերմական զրուցատրութիւնները, ընտանեկան տոհմները — վերջապէս ընտանիքի յատուկ ոեւէ գաղտնիք ըսելու չէ ոեւէ մէկի, ընտանիքի շահն ու պատիւը իրը նկատելով : Այս մասին զանցառութիւն մը ընտանեկան պառակտումներու պատճառ կ'ըլլայ : Ընտանիքն ալ պետութեան նման ունի իր գաղտնիքները, որոնցմէ կախուած է իր յաջողութիւնը : Գաղտնիքները, ըլլան անհատական, ընտանեկան, պետական, կեանքի ամրոցներ են, որոնց զրաւումը իսկական մահ կը նշանակէ : Գաղտնապահութիւնը խիստ գովելի յատկանիշ մ'է, քանի որ նախանձոտ, նենգամիտ աշխարհի մը մէջ ապրելու ճակատագրուած ենք :

Հարսի մը պարտքն է յարգել ամուսնին ազգականները, բարեկամներն ու հիւրերը, զանոնք ժպտուն դէմքով հիւրասիրել եւ հարկ եղած ծառայութիւնը մատուցանել սիրայօժար, մտերմօրէն յարաբերիլ անոնց հետ : Ասանկ հարս մը պարծանքի առարկայ է : Ազգականներ իրարու հետ

գժտին ալ, հարսներ պէտք չէ որ կուսակցական պայքար մղեն. գժտութիւնը օր մը կը դադարի, ազգականներ կը հաշտուին եւ հարսը կ'ըլլայ տուժողը: Հարսը այս պարագաներու տակ չէզոք ու հաշտարար դիրք մը բռնելու է. վերապահութիւնը յարմարագոյն քաղաքականութիւնն է:

Կնճիռ, բարկութիւն, գանգատ հարսի մը վրայ տեսնուելու չեն, գէշ կ'ազդեն: Մելամաղձոտ մեկուսացումը, չափազանց վերապահումը խորթ տպաւորութիւն կը թողու: Ընտանութիւն, քաղցրութիւն, արագաշարժութիւն, ճարպիկութիւն, հնարագիտութիւն գողտրիկ յատկութիւններ են հարսի մը համար. մաքրութիւն, ճաշակ՝ գերագոյն զարդեր: Քրիստոնէութիւնը գերազանց առաքինութիւն մ'է, բարեպաշտութիւնը չքնաղ գոհար:

ԺԲ

ՄԱՄ, ՏԱՏ, ՆԵՐ, ՏԱԼ, ԵՒԱՅԼՆ

Ընտանեկան յարկը ուրիշ յարաբերութիւններ ալ ունի—մամ, տալ, ներ, երբեմն հօրաքոյր, մօրաքոյր նոյն յարկին տակ կ'ապրին: Մամն ու

տատը տեսակ մը պահապան հրեշտակներ են , որ շարունակ կը դիտեն իրենց յոյսերուն ծլիլը , անմահութեան բողբոջիլը , իրենց գերդաստանի շառաւիղներուն ուռճացումը : Անոնք մէկ կողմէն գերեզմանին սարսուռովը կը համակուին եւ յաւիտենական ձեռք մը կը նշմարեն իրենց գլխին վերեւ , եւ միւս կողմէն իրենց անմահութիւնը կը գուշակեն թոռներու , թոռնիկներու ստեղծումովը : Մանկական յիշատակներու , անցեալի ուրախ եւ տրտում յուշերուն , մահու մտածումին եւ յոյսերու մարմնացումի բովաքին մէջ անորակելի կեանք մը կ'անցնեն : Կեանքի փիլիսոփայութեան վերահասու , ունայնութեան գիտակից , իրենց իղձերուն հետամտելու անզօր եւ կրծող փափաքներու գերի՝ տեսակ մը մելամաղձոտ դիւրագրգռութիւն կը ստանան , որ անհաճոյ երեւոյթ մը կը շինէ ընտանեկան յարկին տակ : Շարունակ հիւանդոտ ու տկար գնդասեղի հարուածներ կու տան ընտանիքի երջանկութեան : Հին հաւատալիքներու եւ սովորոյթներու ջերմ պաշտպան՝ հեզանք մը ունին նոր ըմբռնումներու դէմ : Հաճոյք վայելելու անկարող՝ կը նեղսրտին հաճոյքի հետամտողներու : Տարիքի , կորովի , գաղափարի հակադրութիւնը , իղձերու տարասեռութիւնը , անխուսափելի բաղխում մը կ'արտադրէ ընտանիքին մէջ : Եթէ համակերպութիւն չըլլայ , այդ բաղխումները սոսկալի կոխ-

Ներու, անվերջ վէճերու կը յանգին: Քանի որ ծերութիւնը իր բոլոր յատկանիշերով անթեքելի է, քանի որ մամերն ու պապերը բնական հեղինակութիւն ու պահանջ ունին երիտասարդներու վրայ, պէտք է որ վերջինները համակերպին՝ զոհելով իրենց իրաւունքներն ու զաղափարները: Յարգանքով ու գուրգուրանքով վարուին երկինքի այդ հիւրերուն, յաւիտենականութեան ճամբորդներուն հետ: Անոնց ծերութեան նեցուկ ըլլան ու երախտագիտական գործերով անուշցնեն անոնց դառն կեանքը: Ծերուկ մը երեսի վրայ ձգել՝ ոճիր է:

Ծերուկ մամերն ու տատերն ալ կրնան իրենց գթոտ խանդաղատանքովը օրհնել ու փայփայել իրենց թոռնիկները, յոյսեր ներշնչել անոնց, անոնց ապագային վրայ խոստմնալից գուշակութիւններ ընել: Կրնան փորձառութեան ոսկի ու փրկարար խրատներովը ուղղութիւն տալ իրենց զաւակներու կեանքին, զանոնք զգուշացնել կեանքի խաբուսիկ երեւոյթներէն, մնամէջ երազներէն ու ահուելի պատրանքներէն, կեանքի փիլիսոփայութեան յստակ տեսութիւնը կրնան տալ անոնց, զգուշացնել զանոնք մեղքի, հաճոյքի հրապոյրներէն եւ պարտականութեան ներշնչումովը մկրտել իրենց զաւակները: Կրնան ցաւերու, դժբախտութիւններու, անկումներու զեղազիրը տալ ու այսպէս բեւեռային աստղ մը ըլլալ անոնց յիշո-

դուժեան մէջ: Զիւնափայլ մօրուքի մը մագերուն վրայէն կաթկթող գոհար խրատները ամենէն քար սրտերն իսկ կրնան կակուղցնել եւ մոլի հոգիները ապաշխարութեան բերել:

Ծերուկներ ու մամեր կրնան իրենց օգտակար խրատներուն հետ խառնել զուարճալի նորավէպեր, անցեալի հետաքրքրական յուշեր, կեանքի տռամներ, առակներ, առածներ, պատմութիւններ՝ համեմելու անոնց կեանքը: Այսպիսի ծերուկ մը զուարթ բնաւորութեան սատար կ'ըլլայ: Զուարթ մամին, ուրախ տատին թողնիկներն ալ այդ բնոյթը կ'ունենան: Երիտասարդներու պարտքն է հաճոյքով ունկնդրել եւ աւելին խնդրել:

Երբ ծերուկներ ու մամեր տեսնեն թէ իրենց վերջին օրերուն մէջ իսկ մեր համակրանքը կը գրաւեն իրենց փորձառութեամբն ու հանճարովը, աւելի քաջալերուած ու գոհ՝ կը սկսին հատիկ հատիկ քակել իրենց փորձառութեան ոսկի ծրարները եւ թանկագին հնութիւններ երեւան հանել: Ասոնք ալ իրենց դերն ունին ընտանեկան տնտեսութեան մէջ: Անոնք աւելորդ կոճղեր չեն տան անկիւնը դրուած:

Գալով ներերու, տալերու, անոնց առաջին պարտքն է գիտակցիլ իրենց իրաւանց ու պարտուց: Սխալ ըմբռնուած արժանիքները ու գործածուած հեղինակութիւնները ընտանեկան զրօտութեանց գետինը կը պատրաստեն: Պէտք եղած

փոխադարձ յարգանքներն ու զոհողութիւններն
ինքնաբերաբար պիտի ըլլան եւ խաղաղութիւնը,
երջանկութիւնը պիտի տիրեն ընտանիքին մէջ :

Ժ Գ

Ո Ր Բ Ե Ի Ա Ր Ի Ն

Ընտանեկան կեանքի ուրիշ մէկ տխուր իրո-
ղութիւնն է որբեարի ըլլալու խնդիրը : Ճակա-
տագիրը անհամ կատակներ ունի ու կեանքը ահ-
ռելի անակնկալներ : Որբեարի ըլլալ յուսազուրկ
ըլլալ է, սիրազուրկ ըլլալ է, կեանքի պայքարին
մէջ միայնակ արցունքը ափով ըմպել է, նիւթա-
կան ու բարոյական զրկումներու ամենէն տաժանե-
լիին դատապարտուիլ է : Որբեարի ըլլալ՝ առանց
ղեկավարի, նաւուղիղի նաւարկել է :

Որբեարիի մը առաջին պարտքն է քաջու-
թիւն, յանդգնութիւն եւ համբերութիւն կեանքի
պայքարին մէջ : Որբեարին պէտք չէ որ հառա-
չանքով անցնէ իր օրերը . կեանքը ողբերգու-
թեանց համբերութիւնը ըլլալու չէ : Իր սիրելի
ամուսնոյն պատշաճ յարգանքը տալէ վերջ պէտք է

գօտէպնդի՝ կեանքի պայքարը մղելու : Մշտնջենի սուգն ու արցունքը չեն կրնար ողոքել մահը եւ ոչ ալ օգուտ մը արտադրել : Անոնք աւելի կը թշուառացնեն կեանքը, քրոնիկ ախտերու, մեղամաղձոտութեան ու երբեմն անձնասպանութեան կ'առաջնորդեն : Որբեւարին քաջութեամբ ու կորովով կրնայ իր օրապահիկը շահիլ եւ մուրացկանութեան ու ստրկութեան չդատապարտուիլ :

Որբեւարին երկեակ պարտականութիւն ունի . պարտի զաւակաց հայր ու մայր ըլլալ միանգամայն : Մօր նման զանոնք սիրելու, խնամելու է . հօր նման անոնց նախախնամութիւնը ըլլալու է ապրուստ ճարելու, կրթելով ու արտաքին յարձակումներու դէմ պաշտպանելով զանոնք : Իր անձէն զրկելու է, անոնց պատարագ ըլլալու է, աչքին լոյսը, մատներուն ոյժը, ուղեղին կորովը անոնց համար մաշեցնելով, եւ այս երկար տարիներ մինչեւ որ անոնք բաւական մեծնան ու ինքզինքնին ճարճրկեն : Որբեւարին ասոր համար խոհեմ ու խոնարհ ըլլալու է, որպէս զի կարենայ ազգականներու, բարեկամներու եւ բարերարներու նիւթական ու բարոյական աջակցութիւնը վայելել : Որբեւարիներ, որ հակառակ իրենց թըշուառութեան, վէս ընթացք ու խայթիչ լեզու ունին, քնականաբար ինքզինքնին ու զաւակները կը զրկեն օգնութենէ : Մարդ դժբաղդութենէ գէթ

խոնարհութիւն ու խոհեմութիւն սորվելու է. ասոնք են իր օժանդակները: Երախտագէտ որբեաւորին նոր բարիքներու ու անակնկալ աջակցութեանց կ'արժանանայ եւ կերպով մը մխիթարական կէտեր կ'ունենայ իր լքումի դառն օրերուն մէջ:

Ժ Դ

ՍՊԱՍԱԻՈՐ, ՍՊԱՍՈՒՀԻ, ՀՈԳԵԶԱԻԱԿ

Հարուստ ու բարեկեցիկ տուներ ընդհանրապէս կ'ունենան սպասաւոր, սպասուհի, որոնք ընտանիքին անդամները կը կազմեն՝ իրենց ճակատագիրը անոնց հետ կցուած ըլլալով: Քիչ սպասաւորներ իրենց տէրերէն եւ սպասուհիներ իրենց տիրուհիներէն գոհ են: Ընդհանրապէս շրթներնուն վրայ բողոք, սրտերնուն մէջ ատելութիւն ունին անոնց դէմ: Ասոր պատճառը այն է որ սպասաւոր ու սպասուհի չէ թէ բանական ու բարոյական արարած, այլ շահագործելի մարդամեքենայ կը նկատուին: Այս կարծիքը հիմնովին սխալ է: Անոնք ունին անբռնաբարելի իրաւունքներ եւ չափաւորութեամբ գործածուելու

են : Տանը բոլոր ծանրաբեռնութիւնը անոնց ուսին վրայ դնելու չէ . ջրկիրին , բեռկիրին եւ ուրիշ աշխատաւորներու գործերը անոնց ընել տալու չենք՝ քանի մը դահեկան խնայելու դիտումով : Արշալուսէն մինչեւ կէս գիշեր հեւ ի հեւ հոս հոն վազցնելու չենք , որովհետեւ իրենց իրաւունքը պաշտպանելու քաջութիւնը չունին եւ տունէն վճռտուելու սարսափը խրտուհլակի պէս կը կանգնի անոնց առջեւ :

Աշխատանքին չափաւոր ըլլալէն զատ վարձատրութիւնը լեցուն ըլլալու է : Քիչ ուղղամիտ մարդեր կան որ իրենց ծառաները կը վարձատրեն , գրեթէ ձրի կամ չնչին գումարով մը զանոնք կը պահեն : Կծծի վարձատրութիւն մը մեքենական թելով կը կապէ սպասուհին ընտանիքին հետ , քանի որ ճոխ վարձատրութիւն մը քիմիապէս կը կապէ ու անոր բոլոր ոյժերը կը գրգռէ գործի : Սպասաւորին վարձքը ատենին եւ ամբողջ տալու է : Յապաղում եւ տարիներով գլանալ անտանելի կեղեքում են : Ընտանեաց անդամ նկատելու է զայն , չէ թէ օտար . ընտանիքի բարիքներէն ու զուարճութիւններէն զրկելու չէ : Մասնաւոր խնճոյքներու , պտոյտներու , ընկերոյթներու մասնակից ընելու է : Սէրը սէր կը շահի եւ յարգանքով ու զոհողութեամբ կ'արտայայտուի : Զրկուած սպասաւորները իրենց ճակատագրին դառ-

նութիւնը կը զգան խորապէս : Անոնք արդէն անիծուած են ճակատագրէն . պէտք է պարբերաբար երջանկացնել : Տօներու եւ ուրիշ նշանակելի օրերու առթիւ արժէքաւոր պարգեւներ տալու է որ ուրախանան եւ աւելի ջերմ սիրով, հարազատ ընտանութեամբ վերաբերուին դէպ ի ընտանիքը : Ընծայի դրութիւնը իր հոգեբանական հիմը ունի եւ աւելի անկեղծ ու ուրախացուցիչ է, երբ տէրերէ ստորակարգեալներու կը տրուի քան հակադարձաբար : Պարգեւը մոզիչ ոյժ մը ունի եւ գործունէութեան զսպանակ մ'է :

Պէտք է որ յարգուի սպասաւորներու եւ սպասուհիներու արժանապատուութիւնը : Այս մասին դժնդակ տառապանքներու ենթարկուած են անոնք . քիչեր ազնուութեամբ կը վարուին : Մարդիկ ընդհանրապէս կը քծնին, կը շողոքորթեն իրենցմէ մեծերուն առջեւ, եւ կը յոխորտան, կը բռնանան իրենցմէ խոնարհագոյն դասակարգերու վրայ կամ անոնց՝ որոնք կերպով մը իրենցմէ կախում ունին : Պէտք չէ ստորնացուցիչ մակդիրներ տալ անոնց կամ կոշտ վարուիլ : Անոնք ալ իրենց զգացումները ունին որ կը վիրաւորուին եւ իրենց գործը ալ կորովով չեն կատարեր : Պայմանաժամին լրանալուն կը սպասեն : Հոս հոն կ'անուանարկեն իրենց տէրը՝ անիծելով իրենց բաղդը : Մարդու մը ճշմարիտ ազնուութիւնը ծառաններու,

սպասուհիներու հետ ունեցած վարմունքէն կը չափուի, որովհետեւ միայն այն ատենն է որ իր հոգիին բոլոր գոյները, սրտին յոյզերը եւ կամքին որակութիւնը արձակ համարձակ երեւան կու գան, նկարագիրը իր իսկատիպ երանգներովը կ'արտայայտուի: Ճշմարիտ տէրն ու տիրուհին նկատողութեան կ'առնեն իրենց սպասաւորներու իմացական ու հոգեկան կեանքն ալ: Անոնց դիւրութիւններ կու տան որ օգտակար ընթերցումներով իրենց միտքը մշակեն, մտքի նուրբ հաճոյքներ վայելեն եւ իրենց տաղտկալի տաժանքներուն մէջ զուարճալի ժամեր ունենան, մտքի մշակութեամբ այնչափ մը բարձրանան որ կարենան ծառայութեան ստրկութենէն ազատիլ եւ աւելի դիւրին ու անկախ գործ մը ընել: Թողելու է որ անոնք խղճի ազատութիւն վայելեն ու համարձակ պաշտեն իրենց Աստուածը իրենց ըմբռնումով: Թողելու է որ եկեղեցի յաճախեն, թէեւ գործ ալ ունենան: Սպասաւորներ ու սպասուհիներ կան որ ստիպուած են իրենց կրօնական զգացումները խղճել, հաւատալիքները ծալլել, որովհետեւ անտարբեր, անկրօն տուներու մէջ կ'աշխատին ու անոնց ծաղրին ենթակայ կ'ըլլան: Բնաւ համակերպելու չէ այդ մասին, համարձակ յայտարարելու է թէ կրօնն ալ ծախուած չէ:

Սպասաւոր ու սպասուհի ալ իրենց փոխա-

դարձ պարտքերն ունին դէպ ի իրենց տէրերն ու տիրուհիները : Իրենց առաջին պարտքը հարցն է : Առաջին պարծանքը նոյնն է : Անհատատարիմ տնտեսները, որչափ ալ խորամանկ ու ճարպիկ ըլլան, ուշ կամ շուտ կը նշմարուին եւ օր մը խայտառակուելով տնէն կը վռնտուին՝ իրենց դիրքը, պատիւը, ապագան վրայ տալով : Հատատարիմ սպասուհին ամենէն կը փնտռուի լեցուն վարձատրութեամբ : Տնական ամէն կարգի գործ ու աւանդ կը յանձնուի անոր եւ օր մը ծառայութենէ կը բարձրանայ :

Ժողովուրդն ու մեղուաջան շատերն ուրիշ կարեւոր յատկանիշներ են : Արդէն այս կարգի անհատներ տան մէջ առնելուն նպատակը տանտիրոջ ու տիրուհոյն աշխատանքը թեթեւցընել է, եւ եթէ ծուլօրէն կը շաղփաղփեն, գործերը կը ձգձգեն եւ հակառակ յորդորներու ու յանդիմանութեանց՝ իրենց ընթացքը չեն փոխեր, տան տէրը պիտի ստիպուի անոնց տեղ յարմարագոյն մը ընտրել : Պահանջուած երրորդ բանն է հարգանքը : Սպասաւորներ կան որ իրենց տիրոջ դրամը անխնայ կը շռայլեն . կտորուանքներ բանի տեղ չեն դնել ու ընտանիքի պիտոճէին «պարտի» ի էջը կը ծանրաբեռնեն : Անշուշտ կը խորհին թէ իրենց տիրոջ հարստութիւնը անսպառ է եւ իրենք իբրեւ ծառայ իրաւունք ունին վայելելու : Սպա-

սուհին ալ առտնին տնտեսութեան մէջ մեծ խնայութիւն կրնայ ընել, եթէ հոգածութեամբ վարուի իրեն յանձնուած բաներուն հետ եւ զանոնք իմաստութեամբ գործածէ: Տան տնտեսականին նեցուկ, ինչպէս նաեւ ցեց տնտեսներ կան:

Գաղտնապահութիւնը փնտռուելիք ուրիշ կարելոր յատկանիշ մ'է: Ամէն ընտանիքի մէջ ալ պարբերաբար խօսք, վէճ, կռիւ ու տռամներ կը պատահին: Ընտանիքներ կան որոնց ներքին կեանքը յուզումներու շարք մ'է. տան ծառային չվայելեր ասոնք հրապարակել, որովհետեւ ընտանիքի մը պատիւը անբռնաբարելի է: Ընտանիքը գաղտնիքներ կ'ունենայ նաեւ ճամբորդութեան, պանդխտութեան, նշանտուքի, ամուսնութեան, պարտքի, առնելիքի, ներքին հիւանդութեանց. խնդիրներ՝ որոնց եւ ոչ մին արեւ տեսնելու է տան ծառաներու լոյծ շրթունքներէն, որովհետեւ տխուր ու կործանիչ հետեւանքներ կ'ունենան եւ նորանոր փորձանքներ կը բերեն ընտանեաց: Գաղտնապահութիւնը իմաստութեան ու համակրութեան նշան մ'է ծառային համար, եւ զինք աւելի սիրելի կ'ընէ: Սպասաւոր մը պէտք է համակրի ընտանեաց ցաւերուն, ուրախակցի ցնծառիթ պարագաներուն: Չէ թէ միայն վնաս հասցնելու չէ ընտանեաց պատուոյն, հապա զայն պաշտպանելու է լուրթեամբ, լեզուով, ընթացքով: Լուրթեամբ կրնան

պաշտպանել, երբ կը նեղուին իրենց տիրոջ նկատմամբ գէշ ակնարկութիւններ լսելէ: Լեզուով կըրնան պաշտպանել, երբ կը յանդիմանեն զրպարտողները: Ընթացքով կրնան պաշտպանել, երբ անբարոյացուցիչ գործերէ, անպարկեշտ ընկերներէ, վատահամբաւ վայրերէ զգուշանան եւ իրենց պարկեշտ նկարագրովը, առաքինի գործերովը փայլին իրենց շրջանակին մէջ: Շատ անգամ տան մը ծառանները այդ ընտանիքի ներքին կեանքին չափանիշները նկատուած են: Հետեւաբար զգուշութիւն պէտք է թիւր ըմբռնումներու տեղի չտալու եւ պատիւ բերելու համար:

Բարեկամներն ալ կը փնտռուի անոնց վրայ, յարգալիւր ընթացք մը դէպի ընտանեաց ամենէն փոքր անդամները եւ քաղաքավար ընթացք մը ընտանեաց ազգականներուն, բարեկամներուն ու հիւրերուն հանդէպ: Բաղադրականութիւնը համակրանք կը շահի եւ շնորհք կը դնէ նկարագրին վրայ: Բարեկամներու ու հիւրերու ցուցուած յարգանքն ալ տան տիրոջ երեսը կը ճերմկցնէ եւ պարծանքի առիթ մը կ'ըլլայ: Սպասաւորն ու սպասուհին նաեւ պէտք է ուշիմ, մտացի, ճարպիկ ըլլան, որ առանց մասնաւոր պատուէրներու կամ թելադրութեան, իրենք անձամբ իրենց անկախ դատումովը պարագաներէ օգուտ քաղեն եւ ամէն բան ճարտարութեամբ

կարգադրեն: Այս զնահատելի յատկութիւն մ'է, որ տիրոջ խորհելու եւ խօսելու աշխատանքը կը թեթեւցնէ ու կը թուպատրէ որ աւելի կարեւոր խնդիրներու վրայ մտածէ:

Հոգեզաւակ պահելը իր մէջ ազնուութեան, գութի ծայրագոյն աստիճանները ունի: Կամաւոր զոհողութիւն մ'է, նախախնամութիւն մը բաղդէն զրկուած եւ մարդերէ Լքուած որբուկներու: Անոնք որ ճոխութեան հացը ունին եւ երկինք զիրենք զրկած է հրեշտակներ ունենալու բաղդէն, իրենց ընտանեկան բոյնին մէջ կրնան պահել հոգեզաւակներ անոնցմով մխիթարուելու: Բնական է որ հոգեզաւակը զաւակի մը չափ չփակչի սրտերու, անոնց չափ զոհողութիւն չպահանջէ, քայց ջանալու է զաւակի պէս սիրել: Անոր յիշեցնելու չէ իր որբութիւնը, անոր մէջ կրելիք դառն ճակատագիրը. զայն չարաչար աշխատցնելու չէ: Հոգեզաւակը իր անձին մէջ նուիրականութիւն մը ունի. ան Աստուծոյ զաւակն է, անոր հետ վերջին ծայր փափկանկատութեամբ վերաբերուելու է: Հոգեզաւակն ալ փոխադարձ պարտքեր ունի: Ազնուութիւն, խոնարհութիւն, փոխադարձ սէր, յօժար հնազանդութիւն, երախտագէտ սիրտ ու կենցաղ որակելու են զինք, եւ մինչեւ խոր ծերութիւն իր բարեբարներուն անունն ու յիշատակը պաշտումով արտասանելու է, իր սիրտը տաճար մը ըլլալու է

խնկարկելու իր բարերարներուն անմահ յիշատակին: Դէգ ու ապերախտ հոգեզաւակ մը անբաւելի ոճրագործ մ'է, ու շատ մը բարերարներու ազնիւ զգացումները կը չորցնէ: Երբ անձնուէր բարերար մը եւ երախտագէտ հոգեղաւակ մը զիրար կը գտնեն, իրաւ որ հրեշտակային օթեւան մը կը դառնայ այն ընտանիքը, առաքինութեանց խորան մը, երջանկութեանց կայարան մը:

Ժ Ե

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԶՈՒԱՐՃՈՒԹԻՒՆՔ ՈՒ ԵՐԵԿՈՅԹՆԵՐ

Քանի որ ընտանիքը տեսակ մը ընկերութիւն է եւ մարդս չկրնար անընդհատ գործել, բնական է որ իր պարապոյ ժամերուն մէջ ուզէ ինքզինքը արտայայտել ու զբօսնուլ: Ընտանեկան զբօսանքներ ամենէն անուշն են ու բարոյական նշանակութիւն կրնան ունենալ: Անուշ են, որովհետեւ հաճոյքը անհրաժեշտօրէն փոխադարձ է: Բարոյական նշանակութիւն ունին, որովհետեւ այն տուներ ուր զբօսանքը կը բացակայի՝ տեսակ մը ճգնա-

րաններ են, վանականի խուցեր՝ որոնց անդամները տխուր ու մելամաղձոտ բնութիւն մը կը ստանան, յարաբերական աշխարհին մէջ իսկ կը մեկուսանան, կ'ատեն ընկերակցական կեանքը եւ մենամոլութենէ բռնուած յոռետեսութեան ու թշուառութեան կը յանգին: Այս կարգի տան մը անդամները տունէն դուրս պիտի ուզեն փնտոել իրենց հաճոյքը, դուրսի մարդերուն հետ յարաբերական կապեր հաստատել եւ ընտանիքը իբր ճաշարան ու պանդոկ նկատել: Եւ քանի որ տունէն դուրս փնտոռուած հաճոյքները մարդս կ'առաջնորդեն ծոլութեան, շուայտութեան, թուլամորթ նկարագրի ու կենաց խորտակումին, ծնողաց պարտքն է տունը հրապուրիչ շինել, նորանոր զբօսանքներ հայթայթել, տանը պատերը եղ ու մեղր քսել որ ընտանիքի անդամները չսիրեն անկէ հեռանալ, ախորժով վերադառնան հոն եւ անմեղ զբօսանքներու, բարձրագոյն հաճոյքներու ճաշակը առած՝ իրենց կեանքին մէջ ալ միայն այդ կարգի հաճոյքներու հետամտին: Գինետունը, խաղատունը, հանրատունը անոնց համար արգիլեալ վայրեր ըլլան ու ընտանիքը դրախտի մը համը տայ: Լուսաւորեալ կեդրոններու մէջ շատ մը միջոցներ ու դիրութիւններ կան ընտանեկան յարկը զրաւիչ ընող: Դժբաղդաբար մեր մէջ կը պակսին անոնք. բայց մենք ալ, եթէ ըմբռնենք խնդրոյն

կարեւորութիւնը եւ հաճինք քիչ մը զոհողութիւն յանձն առնել, կրնանք չափով մը յաջողիլ: Արդէն մեր շրջավայրի զբօսարաններն ալ եւրոպականներու չափ չեն մագնիսեր, հետեւաբար կեդրոնաձիգ ոյժը մեծ ըլլալու չէ: Անգամ մը ի սպառ ջնջելու ենք մեր մտքէն սա գաղափարը թէ ընտանիքի մէջ լրջութիւնը ըլլալու է տիրող կանոնը: Թէ համեստութիւնը կը պահանջէ որ հարմուցող քողքուած համը դառնան, տղայք արձանացած ձեռք կապեն, կամ պատերուն անկիւնները գամուին, կիներ քիչ անգամ ընդմիջեն տան հօր ողիմպական պատգամները ու իրենց անձնական տեսութիւնը արտայայտելու կոշտութիւնը ունենան: Տունը սիրալիր յարաբերութեանց, համարձակ վերաբերումներու վայր մը ըլլալու է, հաճոյքը հոն է միայն: Խօսակցութիւն, բանակոխ, գաղափարներու փոխանակութիւն, բնական երեւոյթներու վրայ տեսութիւններ կամ ընկերային իրադարձութիւններու վրայ ինքնատիպ հայեացքներ գերազանցօրէն հաճոյառիթ պատճառներ են: Պահիկ մը մոռցնել կու տան ցաւերը, նուրբ հաճոյք կը պատճառեն, միտքը կը սրեն եւ մտածելու ողջմիտ եղանակը կ'ուսուցանեն: Շատ մը տուներու մէջ կիները գաղափարի աշխարհէն, ընկերական կեանքէ բնաւ լուր չունին, որովհետեւ այս կարգի նիւթերու նկատմամբ խօսակցիլ կամ գաղափա-

րակցիլ՝ համեստութեան դէմ նկատուած է, ու այրեր այնպէս կը խորհին թէ կիները ուղեղ չունին, անոնք փոքրիկ յիմարներ են: Միակ հաճոյքը, որուն ըմբռնումը ունինք, որը լաւ մը սերտած ենք, որը ընթացիկ ու ծաւալուն բնութիւն մը ունի մեր բարքերուն մէջ եւ կը մշակուի մեր ընտանեկան յարկերուն տակ, բայց անոնք է, զձուձ ոգիէ բոխող այն ջրղեղուած մոլութիւնը, որ կը թունաւորէ մեր ընտանեկան յարկը, կ'անդամատէ մեր հանրային կեանքը ու սեւ մուր մը կը քսէ մեր տոհմին ճակտին օտարներու առջեւ: Մեր սրտամշուքին մէկ կարեւոր մասը, մեր լճացումին խոշոր պայմանը, մեր թշուառութեան գաղտնիքը եւ օտար կլիմաներու տակ մեր խայտառակմանց բուն պատճառը՝ ընտանեկան յարկերու տակ անխնայ մշակուած այս սովորոյթն է: Բամբասանքը կը չորցնէ ազնուութեան սերմերը, կը վերցնէ վեհանձնութեան գիծերը, անաչառ դատողութիւնը անկարելի կ'ընէ եւ կը գունաւորէ մեր վճիռները, ուրիշին արժանիքը գնահատելու կարողութենէն կը զրկէ մեզ, զրպարտութեան, քսութեան, մատնութեան ոգին կը մշակէ: Վստահութեան ոգւոյն արմատական թշնամին է ու այսպէս կ'անդամալուծէ բարեկամութիւնը, ընկերակցութիւնները առեւտրական ու բարոյական. ու մեր հանրային կեանքին վրայ մեռելութեան դալուկը

կը զարնէ: Բամբասանքը գժտութեանց, խուլ
ատելութեանց պատճառ կ'ըլլայ: Ընտանեկան
տխուր տուամներ, պատուոյ անկումներ, պաշտօ-
նանկութիւններ, ուժի ամլութիւններ այս անիծ-
եալ միքրոպէս կը սերին: Երանի թէ ուրիշներու
միտք, պատիւը, արժանիքը ծամելու այս վատ
սովորութիւնը, այս անպիտան մոլութիւնը բոլոր-
րովին խեցեվճիռ ընէինք մեր ընտանեկան յարկե-
րէն եւ աւելի բարձր հաճոյքներէ սնունդ առնէինք:
Երանի թէ մեր բեմերը, մամուլը եւ ազդեցիկ
ականաւոր մարդիկ բարի օրինակ ու հզօր գործիչ-
ներ ըլլային այս քրոնիկ ախտը բուժելու եւ կեն-
սատու արին ներարկելու մեր ընտանեկան ու
ընկերական վատասեբաժ կեանքի երակներուն մէջ:

Թուղթ ու նարտ խաղալու սովորութիւնը՝
կարգ մը ընտանիքներու ձմրան երկար գիշերները
սպաննելու եւ հաճոյանալու ընթացիկ միջոցը
նկատուած է: Այս խաղը թէեւ ինքնին անմեղ է,
բայց ունի իր ստորին զուգորդութիւնները, իր
տափակութիւնները: Աւելի ժամանակ կը սպաննէ
քան հաճոյք կ'առթէ, միտքը կը բթացնէ քան
կը սրէ, բաղդախաղի յառաջաբան է եւ հաճոյքի
գոհհիկ ճաշակ մը կը շինէ խաղցողներու մէջ:
Երեկոյթներու պատուական ժամերը այս կերպով
անցնել իմաստուն կերպը չէ, եւ ընտանեկան
կեանքի բարձրացնող ոյժ մը չկրնար նկատուիլ:

Ընտանեկան երեկոյթներ աւելի ոգեւոր եւ հրահանգիչ կրնան ըլլալ, եթէ ընտանեաց մեծ անդամները իրենց գերագոյն պարտքն ու հաճոյքը համարին շահագրգռիլ փոքրիկներու կեանքին, ս՛նոնց երջանկութեանը միջոց ու սատար ըլլալ՝ պատմելով նորավէպեր, նախահարց կեանքէն դէպքեր, օրուան անցուդարձէն յուզիչ եւ օգտակար իրողութիւններ: Մանուկ միտք մը աւելի նկարագրական ու պատմական երեւոյթներ կ'ըմբռնէ, անոնցմէ կ'ախորժի: Այս պատմութիւնները թէ անակնկալ հաճոյք մը կու տան, թէ երեւակայութիւնը կ'ընդլայնեն եւ թէ նկարագրի կարեւոր կէտեր կը շօշափեն ու տղուն կամքը առողջ սկզբունքներով կ'ուղղեն դէպ ի առաքինութիւնը: Ինչպէս ակնարկած եմ, հանելուկ, առած, առակ միտքը աւելի թարմ ու կեանքը ցնծաւէտ կը պահեն:

Տան մէջ մանուկներու յատուկ գրադարան մը զուարճութեան կարեւոր աղբիւր մ'է: Այդ գրատան գրքեր կրնան ըլլալ տոհմային պարզօրակ պատմութիւններ, բարոյական գողտրիկ վիպակներ, մանկանց պարտքը շօշափող գրքոյկներ, յստակ ու գողտրիկ ոճով գրուած պատկերազարդ բանաստեղծութիւններ, ճամբորդութեան գրքեր եւ բոյսերու, կենդանիներու կեանքէն առնուած հետաքրքրաշարժ իրողութիւններ: Գրքերը ըլլալու են

կարճ, պարզ, գեղեցիկ եւ պատկերազարդ: Այս կարգի հաճոյքի աղբիւր ունեցող մանուկ մը քիչ անգամ փողոցի ստորին հաճոյքներէն համ կ'առնէ կամ իր նկարագիրը վրայ կու տայ: Այս գրքոյկները տղուն միտքը բաց կը պահեն ճշմարտութեան եւ լավեկ օժիտ մը կ'ըլլան իրեն, երբ դպրոց յաճախէ: Մանկան իրեն յատուկ գրադարան մը ունենալը իր հպարտութիւնը կը փայփայէ եւ անոր ուսումնական մը ըլլալուն գրգիռը կու տայ: Տղայք ալ ընկերոյթիւն զուարթ գոյն մը կրնան տալ իրենց կեանքին յուզիչ դէպքերը պատմելով, իրենց միտքը նեղող հարցումներ հարցընելով, երգ երգելով, գոց ըսելով: Երբեմն մանուկները կրնան ինքնին հանդէս մը սարքել անկախօրէն եւ ընտանիքը զուարճացնել: Մարմինը մարզող, միտքը կազդուրող եւ վիշտերը յիշողութենէն հեռացնող խաղեր ալ կան: Արեւմուտքի ազգեր այս մասին շատ յառաջադէմ են. մենք այնչափ նախապաշարուած ենք որ կը խորհինք թէ մանուկներու հետ խաղալը մեր մեծանձնութեանը կը դպչի եւ զանոնք լուրջ մարդեր ըլլալէ կ'արգելէ: Պարտէզ ունեցող ընտանիքներ ճոխ պատեհութիւններ ունին զուարճանալու: Խաղ, վազք, լողանք, ծառի մագլցում, ծաղկեմշակութիւն, ընտանեկան հաճոյքի անզուգական աղբիւրներ են: Թէեւ ամէն տուն չունի պարտէզ, սակայն կրնայ

ունենալ ծաղկանոց մը կամ գէթ ծաղկի քանի մը թաղար, մանուկներու հոգածութեան յանձնուած: Մանկունք այս միջոցով թէ գեղարուեստից ճաշակը կը մշակեն, թէ շարունական հաճոյք մը կ'ունենան, բան մը հսկելու, անոր աճումին հետեւելու հակումը կը զօրանայ եւ մանուկը փողոցի աղտոտ ընկերութենէն անջատող եւ ընտանիքի նուիրական յարկին կցող կապ մը կը շինուի: Երաժշտութիւնը ընտանեկան կեանքը անուշցնող ամենէն գերանուրբ հաճոյքն է: Այն տունը ուր մանկան մեղմիկ մրմունջը, հայրիկին սրտառուչ աւաչը, մայրիկին յուզիչ մեղեդին չբարձրանար, այն տունը ուր հառաչն ու ճռուողը, Սաղմոսն ու ալէլուիան չեն գրկախառնիր, այն տունը կազդուրիչ ներշունչէ զուրկ է: Դիտուած է թէ երաժշտական գործիք ունեցող տուներու ղաւակունք աւելի զուարթ բնաւորութիւն կ'ունենան: Լացող սրինգը, մարեցնող քնարը, յուզող ջութակը, վերացնող դաշնակը եւ սրտի ձայնը ամենէն հասարակ խրճիթն իսկ երջանիկ բնակարանի կը փոխարկեն: Երգերու մէջ ալ ընտրութիւն կարելոր է: Անբարոյիկ, լպիրշ խաղեր բնաւ պղծելու չեն մանկան անմեղ շրթութունքը ու երեակայութիւնը: Սիրահարական եղանակներ կանխահաս հուր մը վառելու չեն անոնց սրտին մէջ, ոչ ալ մելամաղձոտ եղանակներ խլելու են անոնցմէ կեանքի կորովը: Աւելի զուարթ,

լուրջ, խորհրդաւոր երգեր, սրբազան Սաղմոսներ եւ անուշ յիշատակներ յուզող գողտրիկ բանաստեղծութիւններ տպաւորուելու են մանկիկներու յիշողութեանը մէջ իբր օժիտ անոնց կեանքին:

Երանի թէ ձայնական ու գործիական երաժըշտութիւնը տիրող հաճոյքը ըլլար ընտանիքի. այն ատեն կարգ մը գռեհիկ հաճոյքներ ինքնին պիտի բացակայէին:

Խնճոյք, այցելութիւն, տօնախմբութիւն հաճոյքի ուրիշ նոր աղբիւրներ են: Խնճոյքը իրեն հետ զուարթութիւն, ժպիտ, ոգեւորութիւն կը բերէ. թէ միտք եւ թէ ստամոքս նոր ուժով մը կը կազդուրուին, մանաւանդ մանկիկներ զուարճութեան նոր պարագայ մը կ'ունենան: Այցելութիւնները զով ու թարմ օդի մը տպաւորութիւնը կը թողուն ընտանեկան միօրինակ կեանքին մէջ: Այցելութիւններ ունին իրենց հետ փոխադարձ ժպիտը, սիրալիր յարաբերութիւն, քաղցր կատակ, նոր պատմութիւն: Յաճախ այցելութիւն ընդունող ընտանիքներ ու զաւակները աւելի զուարթ, ուշիմ, քաղաքավար կ'ըլլան ու կեանքի վրայ ալ լաւկեկ հմտութիւն մը կ'ունենան; կեանքի փիլիսոփայութեան նկատմամբ ալ սկսնակ դասեր մը կ'առնեն: Աշխարհի մէջ բան մը այնչափ հաճոյք չտար որչափ զիրար հասկցող ու սիրող խմբակի մը փոխադարձ այցելութիւնները: Ամէն ընտանիք

նեղ կամ լայն յարաբերական ընտիր շրջանակ մը ունենալու է:

Անձնական, ընտանեկան ու կրօնային տօնախմբութիւնները իրենց մէջ կազդուրող, յուզող, վսեմացնող հանգամանք մը ունին: Կեանքի անպատին մէջ ովասիսներ են, որոնց մէջ պահ մը կը ժպտինք: Իրենց յիշատակներու երեքժամհովը մեր սրտին ամենէն թագուն յուշերը, երազները, հաւատքներն ու յոյսերը կը խառնեն: Տօնախմբութիւնք մտքի դադարին, ընկերական յարաբերութեան, պերճանքի հաճոյքներն ալ ունին: Եթէ պատշաճ եղանակաւ յարգուին, մառախլապատ երկինքէ մը վերջ ծագող ժպտուն արեւի մը տպատրութիւնը կ'ընեն:

Անշուշտ դեռ շատ ուրիշ հաճոյքներ կան ընտանիքի երջանկութիւնը շինող, որոնք ծնողքներու խոհական ընտրութեանը, լուրջ մտածութեանը եւ մեղուաջան աշխատութեանը կը յանձնենք, պընդելով թէ մանուկներու մեծնալը այնչափ կախում ունի ժպտէ ու ցնծութենէ որչափ հացէ ու արեւէ: Անշող երկիրը դրախտ ու անժպիտ կեանքը ծաղկաստան չդառնար:

Ժ Զ

ԱԶԳԱԿՑԱԿԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՔ

Այս խորագրին տակ կրնանք խմբել արենակ-
ցական ու խնամիական յարաբերութիւնք, որոնք
իրարու հետ սերտ առնչութիւն ունեցող ընտա-
նիքներու խումբը կը շինեն: Գերդաստանի մը ան-
դամները եւ իրարու հետ խնամիական թելով կըց-
ուող գերդաստանները բնական է որ փոխադարձ
պարտքեր ու իրաւունքներ ունենան, որոնց չգի-
տութենէն մեծամեծ պառակտումներ կը ծագին:
Անշուշտ գերդաստանի մը վերաբերող անհատները
ընտանիքի մը անդամներուն չափ անխուսափելի
թելով մը կապուած չեն: Բայց գերդաստանին պա-
տիւր, հասարակաց կարծիքը եւ խիղճը հոս ալ
իրենց հրամայական պահանջումները ունին, որոնք
դարերու ընթացքին մէջ սրբագործուած են:

Գերդաստանի մը անդամներուն առաջին
պարտքն է զիրար եօթն-օտար չնկատել այլ եղ-
բայրակից: Բնական, անպայմանադրական սիրով
կապուիլ իրարու հետ: Ո եւ է պարագայ պէտք չէ
որ այս ըմբռնումը ջնջելու բնութիւնը ունենայ:
Սոսկալի վէճերէ ու կռիւներէ վերջ, երբ պարա-

զան զայ, դարձեալ հաշտուելու է մոռնալով ամէն բան: Ներողամտութիւնը ազգակցական կապեր ամրապնդող լաւագոյն միջոցն է: Շատ անգամ խնամիներ զիրար խժբծելու մասնաւոր մղում մը կը զգան: Մասնաւոր պահանջկոտութիւն մը ունին իրարու հանդէպ: Քաղաքավարական փոքրիկ զանցառութիւն մը, անխորհուրդ վարմունքի փոքրիկ միջադէպ մը, պարտուպատշաճի օրինաց զարտուղութիւն մը պատճառ կ'ըլլայ որ մեծ վլվուկ մը փրթի, անյարմար խօսքեր փոխանակուին երկուստեք, եւ խնդիրը աւելի լուրջ գոյն մը առնելով առժամեայ ու երբեմն մնայուն քէն մը շինուի: Բժախնդրութիւնը սիրող ու հեռատես ոգիէ չբղխիր, այլ՝ պաղ սէրէ ու անձուկ ըղեղէ: Մնայուն յարաբերութեանց մէջ զոհողութիւնը հրամայական ու ներողութիւնը օրէնք է: Մտքի տարբեր տրամադրութիւնները, զարգացումի չափը, նկարագրի մասնաւորութիւնները, պարտքի տարբեր ըմբռնումները եւ խառնուածքի զանազանութիւնը բնականաբար բաղխումներ յառաջ պիտի բերեն գերդաստանին մէջ: Բայց ներողութեան լայն զգացումը ու հեռատեսութիւնը հաշտարար եղանակով կարգադրելու են այս ամէնը, որովհետեւ ո եւ է բաղխում՝ իր անախորժ հետեւանքը կ'ունենայ եւ գերդաստանական սրտէն տկար թելը խզելու պատճառ մը կ'ըլլայ: Խոհեմութիւնն ու խոնարհու-

Թիւնը մեծ անպատեհութեանց առաջքը կրնան առնել: Խնդիրը խնամութեանց մասնաւորելով՝ պէտք է շեշտել սա կէտը թէ անոնք զիրար կողոպտելու վատ ունակութիւնը ձգելու են:

Պարտուպատշաճի օրինաց կռթնած, զիրար կեղեքելու չեն, ոչ ալ իրարմէ մեծ զոհողութիւններ ակնկալելու են: Խնամութիւնը հանք մը նկատելով՝ զայն շահագործելու գձուձ միջոցներուն դիմելու չեն, իրարու շահ նկատելով՝ աւելորդ ծախսեր արգիլելու են եւ բարեկամական զուտ, հարազատ սիրով կապուելու են: Համերաշխութեան արմատական թշնամին շահախնդրական ոգին է, արծաթպաշտութեան կուռքը, որուն երկրպագուները երթալով կ'աւելնան կեանքի պայքարին խրստութենէն ու եսապաշտական դաւանանքներու համարձակ ծաւալումէն: Գէթ գերդաստանական ու խնամիական յարաբերութիւնները զուրկ ըլլային այս ազդեցութենէն եւ անուշ յարաբերութեանց լայնկեկ շրջանակ մը ունենայինք այս աշխարհի մէջ: Յարաբերութիւնը ջերմ ըլլալու համար շարունական ըլլալու է: Առանց շարունական տեսակցութեան ամենէն մտերիմներն իսկ իրարմէ կ'օտարանան: Որչափ այցելութիւնները կանոնաւոր եւ յաճախ ըլլան՝ նոյնչափ կապը կ'ամրապնդի, որչափ սակաւ՝ նոյնչափ բարեկամութիւնը օտարութեան հանգամանքը կ'առնէ: Պարբերական կա-

Նոնաւոր այցելութիւնք պէտք են աչքի — լոյսի, տօնի, նշանտուքի, հարսնիքի եւ ղժբաղղութեանց առիթներով: Այդ առիթներով պէտք է երթալ, որովհետեւ առանց բարեկամներու ներկայութեան անոնք հեզութիւն կ'ըլլան ու անտանելի վիշտ կը պատճառեն: Ո եւ է չքմեղանք չկրնար արդարացնել անոնցմէ բացակայելու պարագան, ո եւ է զոհողութիւն բանաւոր պատճառ մը չէ որ մեկուսի քաշուինք: Ուրախութիւն շեշտող հանդէսներու մէջ բարեկամական խնդակցութիւնները անհրաժեշտ են թէ անձի ներկայութեան եւ թէ ընծայի ձեւին տակ: Այս մասին ո եւ է խնայութիւն բարեկամներու սրտին սեւութիւնը, սիրոյն պաղութիւնը կը ցուցնէ եւ տխուր մտածումներու, անպատեհ ընթացքներու զրգիւ կ'ըլլայ: Ո եւ է ուրախառիթ պարագայի տակ առաջին խնդակցողը բարեկամը ըլլալու է — ասոր զանցառութիւնը նախանձ ու անհոգութիւն կը մատնէ: Խնդակցութիւնը կը բազմապատկէ ուրախութիւնը: Դիտուած է թէ ազգականներ աւելի նախանձոտ աչքով կը նային իրարու յաջողութեանը վրայ քան օտարներ: Անոնց բարձրացումը իրենց անպատեհութիւնը կը նկատեն: Կ'ուզեն որ իրենց մակարդակէն վեր չբարձրանան: Գռեհիկ մտածումի, զձուձ հոգիի ծայրագոյն աստիճանին վրայ կը կենան: Ազգականներու բարձրացումը

իրենց փառք նկատելու են եւ հոգեւին ըղձալու են անոնց առաջդիմութեան: Այս կարգի նախանձ մը բարեկամութեան մահ կը նշանակէ: Ա՛լ անկարելի է որ սրտով զիրար սիրեն, թէեւ պայմանադրական յարաբերութիւններ մշակեն: Դժբաղդութեանց պարագային համակրող, խրախուսող ազգական մը տրտում սրտին վրայ ճառագայթող ծիանան մ'է: Օտարին համակրանքը վայրկենական, պայմանադրական ու մեքենական է. չկրնար դարմանել դժբաղդութիւններու թողուցած խորունկ վէրքը: Ազգականներու քաջալերութիւնը երկար ու ի սրտէ ըլլալու է: Ազգականին սրտաբուլիս համակրանքը ցաւերու սպեղանի մ'է: Դժբաղդութեանց առթիւ ինքզինքը մինակ զգալուն չափ սարսափելի բան չկայ: Վշտակցութիւնը երկնային բալասան մ'է, խնդակցութիւնը՝ օծում մը: Ազգականական յարաբերութեանց մէջ թընճկոտ հարց մը կայ, որ կ'արժէ մասնաւոր ուշադրութեան առարկայ ընել, այսինքն թէ ինչ աստիճանի զոհողութեան յանձնառու ըլլալու է ազգական մը թշուառութեան ճանկերէն ազատելու, պարտքերը վճարելու, երաշխաւոր ըլլալու անոր վարկի մահացման ըռպէներուն: Անոր դրամագլուխ տալու է որ անկախաբար գործէ եւ տաժանքոտ զբաղումէ ազատի: Անոր ընտանեաց օգնելու է, եթէ ինքզինքը գինեմոլութեան, խաղա-

մոլութեան եւ շուայտութեան անձնատուր ընելով՝ զանոնք չքաւորութեան կը մատնէ: Ազգականի մը մահէն վերջ անոր թշուառ ընտանիքը ապրեցնելու հոգը ստանձնելու է: Ասոնք կենսական խընդիւրներ են, որոնք բացարձակապէս չենք կրնար լուծել, այլ մերձատրապէս: Անշուշտ եթէ երկու ազգականներն ալ չքաւոր են, խնդիրը ինքսին կը լուծուի բացասօրէն: Եթէ մին չափազանց ունեւոր է, նորէն կը լուծուի հաստատական կողմը: Բայց եթէ բարեկեցիկ կեանք մը կ'ապրի կամ հազիւ օրապահիկը կը ճարէ, խնդիրը կը դժուարանայ, որովհետեւ նշանակելի օգնութիւն մը իրեն ալ կործանման պատճառ կ'ըլլայ, քանի որ անձնապաշտպանութիւնը մարդուս առաջին պարտքն է: Եթէ ազգականի մը գործ կամ դրամագլուխ կըրնանք տալ որ անկախօրէն իր ապրուստը ճարէ, լաւագոյն կարգադրութիւնը ըրած կ'ըլլանք, եւ զանոնք կեանքի պայքարին դէմ զինենք գիտութեամբ՝ օրհնեալ կարգադրութիւն մը ըրած կ'ըլլանք: Եթէ այս չենք կրնար՝ անշուշտ պարբերաբար դրամ կամ նպաստ տալու պարտաւոր ենք որչափ որ մեր տնտեսականը կը ներէ: Պարտքի եւ երաշխաւորութեան խնդիրը բարդ խնդիր մ'է: Եթէ մեր բարեկամը բաղդին մէկ անակնկալէն ինկած է ու յոյս ունինք թէ մեր ձեռնտուութիւնը զինք կը կանգնեցնէ եւ մեր իրաւունքները կրկին

կը վերստանանք, դարձեալ պէտք է օգնել: Իսկ եթէ մեր երաշխաւորութիւնը սոսկ զգացում մը պիտի փրկէ եւ մեզ ալ իրեն հետ մնանկութեան անդունդը ընկղմէ, պէտք չէ որ օգնենք: Այս կարգի խնդիրներու մէջ հեռատեսութիւնը ու եղբայրսիրութիւնը միասնաբար գործելու են եւ հաշտարար կէտի մը յանգելու են: Եթէ մեր ձեռքը չհասնիր բարոյական աջակցութենէ անդին, պարտք չձանրանար մեր ուսերուն վրայ: Բարոյական աջակցութիւնը պակաս հրաշքներ չկատարէր: Թելադրութիւն, գործի մը զադտնիքը սորվեցնել, մութ խնդիրներու մասին ազգականի մը միտքը լուսաւորել՝ կեանք ապրեցնել է:

ԺԷ

ԴՐԱՑՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐ

Ինչպէս համայնքներ իրենց միջազգային յարաբերութիւնը՝ նոյնպէս տուններ իրենց դրացիական յարաբերութիւնը ունին: Կ'արժէ այս ալ նկատի առնել իբր վերջինը մեր քրքրած խնդիրներուն:

Տան մը երջանկութիւնը չափով մը կախում ունի դրացիներու որակէն եւ մեր անոնց հետ ունեցած յարաբերութենէն: Լաւ դրացիներ ունենալ՝ դրախտն ապրիլ կը նշանակէ:

Դրացիներ կ'ազդեն իրարու: Քաղցր դրացին անուշութիւն կը բուրէ, գէշը գարշահոտութիւն: Ջանալու է լաւ դրացի ունեցող տան մը տիրանալ:

Դրացիութեան մէջ նկատելիք առաջին կէտը՝ յարաբերութեան խնդիրն է: Դրացի կայ որ տարիներով իր դրկիցին տունը ոտք չկոխեր: Մարդեր կան որ աւելի կը հետաքրքրին Ձինու անցուդարձէն քան դրացւոյ կացութենէն: Սա տեսակ մեկուսացում մը բնաւ չարդարանար ո եւ է մէկ երկրի բարքովը: Մարդուն միջավայրը մարդն է: Դրացիներ զիրար այցելելու են, ցաւակցելու եւ խնդակցելու: Երեկոյթ, տօն, ժամանց, հարսանիք միասին ընելու են: Համակիր դրացին հարազատ եղբայր մը կ'արժէ: Այս այցելութիւնք իրենց չափը ունին: Վերապահութիւնն ալ պէտք է: Պէտք չէ դրացի մը ձանձրացնելու աստիճան անոր տունը յաճախել: Դրացւոյ մը տան ներքին գաղտնեաց թափանցելու պէտք չկայ: Անքաղաքավարութիւն է: Ամէն տուն ունի իր ներքին ինքնուրոյն գործերը:

Դրացիներ չափով մ'ալ զոհելու են իրարու

համար նիւթապէս ու բարոյապէս: Դրացին դրաց-
ւոյն մոխիրին կարօտ է:

Դրացիներու հետ հաշտարար ոգւով ապրե-
լու է: Ամէն փոքրիկ բանի համար վէճ, քէն ընե-
լու չէ. քննադատօրէն յարաբերելու չէ, շատ ան-
գամ զանցառութեանց եւ վնասներու աչք գոցե-
լու է: Հաշտարար ոգին պատահական ծանր խըն-
դիրներ իսկ կրնայ կարգադրել: Դրացւոյ հետ
կոփի բռնուիլ լաւ ելք չունենար, եթէ մեր դատը
շահինք իսկ: Երբ դրացիդ անխղճօրէն ու չարա-
կամութեամբ կը սկսի ծանր վնասներ տալ, վար-
կիդ դպչիլ, գաղտնիքներդ հրապարակել, այն
ատեն հաշտարար ոգին մէկդի ձգելով լուրջ ու
կտրուկ ընթացք մը բռնելու է որ իրաւունքը ոտ-
նակոխ չըլլայ եւ անիրաւութիւնը չտիրէ:

Դրացիներու մէջ միշտ կոփ կը պատահի, երբ
տան մը մէկ մասը նորոգելու կամ նոր յաւել-
ուած մը շինելու պարագան գայ: Այս ատեն քա-
ղաքային օրէնքի տրամադրութիւնը որոշ գիտնա-
լով՝ անոր համեմատ շարժելու է: Ատեն ատեն
խղճի օրէնքին ալ դիմելու է, երբ քաղաքային
օրէնքը յարգելով իսկ մեր դրացւոյն մեծ վնաս
տուած կ'ըլլանք եւ անոր բարեկամութիւնը կը
մահացնենք: Ճշմարիտ ընկերսիրութիւնը սնտոխ
վէճեր ու ծանրակշիռ կոփներ իրենց բոյնին մէջ
կը խղդէ:

Դրացոյ բարձրացումին խորթ աչքով նայելու չենք, ոչ ալ ակնարկութիւններ ընելու ենք այս մասին:

Համակրութիւն, կենցաղագիտութիւն, պարտուց եւ իրաւանց յստակ ըմբռնում թթոններ են որ դրացիական ամէն կարգի խնդիր կրնան լուծել:

Անուշ յիշատակ մը թողելու է դրացիներու վրայ. երբեմն անոնցմէ կախում ունի մեր համբաւը: Անոնք են որ մեր գերեզմանին վրայ անէծք կամ արցունք պիտի թափեն: Մեր բարի վարքը թող խնկէ մեր յիշատակը, երբ շիրմին քարը մեր վրայ հանգչի:

Ց Ա Ն Կ

ԳԼՈՒԽ	Էջ
Ա. Պէջք է ամուսնանալ եւ երբ	7
Բ. Ամուսիններու ընտրութիւն	12
Գ. Նշանախօսութիւն	22
Դ. Պսակ ու հարսանիք	27
Ե. Պարտիք առն ու կնոջ	33
Զ. Հայր ու զաւակունք	41
Է. Մայր ու զաւակունք	78
Ը. Ծնողք իբր օրինակ	111
Թ. Զաւակաց պարտիք առ ծնողս	115
Ժ. Եղբայրական ու քրոջական յարաբերութիւնք	134
ԺԱ. Հարս ու կեսուր	137
ԺԲ. Մամ, տատ, ներ, տալ, եւայն	153
ԺԳ. Որբեւարին	157
ԺԴ. Սպասաւոր, սպասուհի, հոգեզաւակ	159
ԺԵ. Ընտանեկան զուարճութիւնք ու երեկոյթներ	167
ԺԶ. Ազգակցական յարաբերութիւնք	177
ԺԷ. Դրացութեան խնդիր	183

